

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

БОГОМОЛОВА Валерія Сергіївна

УДК 347.73:346.1:004.738.5

ДИСЕРТАЦІЯ

**ЗАХИСТ ПРАВ БОРЖНИКА (ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ) В КРЕДИТНИХ
ПРАВОВІДНОСИНАХ У ЦИФРОВУ ДОБУ**

081 - Право

08 - Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В.Богомолова

Науковий керівник:

Калітенко Оксана Михайлівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права

Одеса – 2025

АНОТАЦІЯ

Богомолова В. Захист прав боржника (фізичної особи) в кредитних правовідносинах у цифрову добу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право (галузь знань 08 – Право). – Національний університет «Одеська юридична академія», МОН України, Одеса, 2025.

Дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням цивільно-правових заходів захисту прав боржника (фізичної особи) в цифрову добу.

У межах роботи виокремлено існуючі теоретичні підходи, публікації та наукові дослідження, які безпосередньо або опосередковано розкривають сутність, роль та трансформацію цивільно-правових інструментів захисту прав боржника (фізичної особи) в цифрову добу.

Дисертаційне дослідження присвячене комплексному системному аналізу та розробці цивільно-правових заходів захисту прав боржників (фізичних осіб) у кредитних правовідносинах в умовах цифровізації суспільства. Стрімкий розвиток цифрових технологій останніх десятиліть трансформував усі аспекти людського життя, зокрема і фінансовий сектор, що зумовило виникнення нових викликів та загроз для учасників кредитних правовідносин. Онлайн кредитування, яке стало широко розповсюдженим явищем, відкриває нові можливості для споживачів фінансових послуг (боржників), але одночасно вимагає сучасних, адекватних та релевантних інструментів правового регулювання для захисту їх прав.

Відносини кредитування, які стали широко розповсюдженим явищем завдяки доступності, швидкості та зручності цифрових технологій сучасного світу, відкривають нові можливості для споживачів. Так онлайн-кредитування

дозволяє терміново отримувати кредити без необхідності особистого відвідування фінансових установ, що стало особливо актуальним за умов пандемії COVID-19 та пов'язаних з нею обмежень пересування та фактичного спілкування. Не втрачається актуальність дистанційних форматів кредитування з використанням цифрових технологій і в сучасних умовах воєнного стану в Україні, під час глобальних міграційних процесів у країні і світі в цілому та ускладнених економічних обставинах у країні. Однак, поряд з помітними перевагами, онлайн кредитування створює і нові ризики, пов'язані з кіберзлочинністю, шахрайством, порушенням конфіденційності та захисту персональних даних. Це вимагає удосконалення існуючих та розробку нових ефективних заходів цивільно-правового захисту прав боржників, що враховують специфіку цифрових технологій та базуються на сучасних надбаннях цифрової доби.

Дисертаційна робота містить аналіз еволюції кредитних правовідносин у 21 столітті та впливу цифровізації на їх розвиток. Кредитні правовідносини, як фундаментальна складова фінансової системи держави, зазнали значних змін протягом останніх десятиліть завдяки та внаслідок інтеграції цифрових технологій (штучного інтелекту, автоматизації договірних процесів, блокчейну, смарт-контрактів, тощо). Проведений аналіз свідчить про те, що розвиток кредитних правовідносин відбувається в декілька етапів. На початкових стадіях формування кредитних правовідносин основна увага була зосереджена на традиційних формах кредитування, де взаємодія між кредиторами і боржниками здійснювалася в офлайн режимі. Проте, з розвитком інформаційних технологій та появою інтернету, процеси кредитування стали більш автоматизованими та доступними для широкого кола споживачів. Цифрові технології сприяли зменшенню транзакційних витрат, підвищенню швидкості обробки заявок на кредит та розширенню доступу до кредитних ресурсів. На сучасному етапі цифровізація кредитних правовідносин включає

впровадження таких технологій, як онлайн-платформи для надання кредитів, мобільні додатки, використання штучного інтелекту та великих даних для оцінки кредитоспроможності позичальників. Ці технології дозволяють підвищити ефективність та прозорість кредитного процесу, зменшуючи ризики як для кредиторів, так і для боржників. Наприклад, автоматизовані системи обробки даних та штучний інтелект можуть швидко та точно оцінити фінансовий стан позичальника, знижуючи ймовірність кредитних ризиків.

Однак, поряд з перевагами, цифровізація кредитних правовідносин створює і нові виклики та ризики. Виникають питання захисту персональних даних, кібербезпеки, а також забезпечення прозорості та доброчесності кредитних правовідносин. Відсутність належного правового регулювання цих аспектів призводить до зловживань з боку кредиторів та зростаючого шахрайства, що ставить під загрозу права та інтереси боржників. Тому виникає необхідність у розробці нових правових норм та стандартів, які б забезпечили належний захист прав боржників у цифровому середовищі.

Окрема увага в науковій роботі приділяється міжнародному досвіду у сфері правового регулювання цифрових кредитних правовідносин у сучасному світі. У багатьох країнах світу та Європейського союзу вже впроваджено ефективні механізми захисту прав боржників, які можуть бути використані як модель для вдосконалення національного законодавства України. Це включає розробку та впровадження нормативних актів, що регулюють порядок збору, обробки та зберігання персональних даних, забезпечення кібербезпеки у процесі кредитування, автоматизацію процедури кредитування та захисту прав боржників, запровадження блокчейну та смарт-контрактів.

У дисертаційному дослідженні також обумовлюється необхідність адаптації українського національного законодавства до вимог цифрової доби та майбутнього метавсесвіту, зокрема необхідність впровадження міжнародних стандартів та найкращих світових практик у сфері захисту прав споживачів

фінансових послуг. Важливим аспектом цієї сфери має стати забезпечення прозорості умов кредитування, що сприятиме зменшенню ризиків недобросовісних практик з боку кредиторів. Це включає впровадження чітких правил щодо інформування споживачів про умови кредиту, відсоткові ставки та можливі комісії.

Всебічному аналізу піддаються в дисертації принципи та заходи захисту прав боржників у кредитних правовідносинах в умовах нагальної цифровізації. Основними принципами, які формують правову основу захисту прав боржників, пропонується визначати наступну низку принципів.

Принцип справедливості і рівності – законодавче забезпечення справедливого та рівного ставлення до всіх учасників кредитних правовідносин. Цей принцип гарантує, що всі боржники мають рівні права та можливості при отриманні кредитів, їх поверненні незалежно від їх соціального статусу, фінансового становища чи інших факторів.

Принцип прозорості передбачає обов'язок кредитних установ надавати боржникам повну, чітку та зрозумілу інформацію щодо умов кредитування, включаючи відсоткові ставки, комісії, умови погашення та можливі санкції за невиконання зобов'язань. Це сприяє прийняттю обґрунтованих рішень щодо отримання кредитів споживачами фінансових послуг.

Принцип всебічного захисту персональних даних полягає в забезпеченні конфіденційності та безпеки інформації про боржників, яка обробляється кредитними установами. Це включає вимоги до збору, зберігання та обробки персональних даних відповідно до національного та міжнародного законодавства.

Принцип кібербезпеки передбачає впровадження заходів для захисту кредитних правовідносин від кіберзлочинів та шахрайства, що включає використання сучасних технологій захисту, таких як шифрування даних, багатофакторна автентифікація та інші заходи інформаційної безпеки.

Окрім принципів правового регулювання кредитних правовідносин у цифрову добу в дисертаційній роботі пропонується наступне визначення та система цивільно-правових заходів захисту прав боржників у кредитних правовідносинах у сучасному світі, в умовах цифрової доби: цивільно-правові заходи захисту прав боржника в кредитних правовідносинах — це комплекс правових інструментів, передбачених нормами цивільного законодавства, які спрямовані на попередження порушення прав боржника, усунення негативних наслідків таких порушень, відновлення порушених прав, а також забезпечення балансу інтересів сторін у кредитному договорі. Ці заходи формуються на основі принципів добросовісності, пропорційності, рівності сторін у зобов'язальних правовідносинах та підлягають реалізації як у судовому, так і в позасудовому порядку. Систему цивільно-правових заходів захисту прав боржника доцільно поділити на такі ключові елементи: превентивні, компенсаторні, спеціальні, процедурні та цифрові заходи.

З огляду на практику реалізації і захисту прав боржників у кредитних договорах сучасності, в дослідженні надається детальний аналіз існуючих недоліків правового регулювання кредитних правовідносин у цифрову добу в Україні та визначаються основні напрямки вдосконалення законодавчої бази для забезпечення ефективного захисту прав боржників. Так, зокрема, до недоліків пропонується відносити розгалуженість та безсистемність норм правового регулювання відносин кредитування в цифрову добу, незадовільний захист персональних даних учасників договору, низький рівень кібербезпеки в країні, невисоку якість правосуддя в умовах переходу до електронного судочинства, низький рівень правосвідомості та фінансової грамотності сторін договору онлайн-кредитування, повільна автоматизація процесів захисту прав боржників у кредитних правовідносинах.

Проводячи дисертаційне дослідження, авторка доходить висновку, що боржник у договорах онлайн-кредитування — це фізична або юридична особа,

яка на підставі укладеного договору кредитування, здійсненого за допомогою електронних засобів зв'язку (онлайн платформи, мобільні додатки тощо), бере на себе зобов'язання щодо повернення отриманих грошових коштів або інших кредитних ресурсів, сплати відсотків за користування кредитом та виконання інших умов договору у встановлені строки. Тобто боржник у договорах онлайн-кредитування є центральною фігурою, яка бере на себе фінансові зобов'язання в рамках правовідносин, що виникають у зв'язку з отриманням кредиту через цифрові засоби. Його права та обов'язки чітко регламентовані чинним законодавством, яке спрямовується на забезпечення справедливих та безпечних умов кредитування в умовах цифрової доби. У дисертаційному дослідженні запропоновано нову систему способів індивідуалізації і верифікації особи боржника у відносинах онлайн кредитування. До неї входять біометрична ідентифікація, двофакторна автентифікація (2FA), верифікація за допомогою BankID, кредитні історії та скорингові системи, перевірка документів онлайн, соціальні мережі та цифровий слід, геолокаційна верифікація, електронні підписи, верифікація через телефонний дзвінок або відеодзвінок, мобільні додатки з інтеграцією штучного інтелекту та біологічна аутентифікація (відбитки пальців, радужка ока, зображення обличчя). Ці сучасні методи забезпечують високий рівень безпеки та надійності в процесі перевірки, верифікації та індивідуалізації боржників у договорах онлайн-кредитування, сприяючи захисту прав і інтересів як кредиторів, так і боржників.

Окрема частина дисертаційної роботи присвячується аналізу правових аспектів забезпечення конфіденційності та безпеки персональних даних фізичних осіб у процесі онлайн-кредитування. Висвітлюються основні положення національного законодавства України, зокрема Закону України "Про захист персональних даних", та його відповідність міжнародним стандартам, таким як Загальний регламент про захист даних (GDPR) Європейського Союзу. Досліджуються технологічні та організаційні заходи, які використовуються

кредитними установами для захисту персональних даних, включаючи шифрування, багатофакторну автентифікацію та захищені протоколи передачі даних. Окрема увага приділяється правовим наслідкам порушення прав на захист персональних даних, включаючи юридичну відповідальність кредиторів та аналіз судової практики вирішення спорів у цій сфері. Розглядаються інституційні механізми захисту прав боржників, роль національних регуляторних органів та міжнародних організацій, пропонуються рекомендації щодо вдосконалення законодавчої бази для підвищення рівня захисту персональних даних у цифрових кредитних правовідносинах.

Предметом дослідження в дисертаційній роботі стали також правові та технологічні аспекти забезпечення безпеки інформаційних систем у процесі онлайн кредитування. У сучасних умовах цифровізації фінансових послуг забезпечення кібербезпеки стає критично важливим для захисту прав боржників (фізичних осіб) і кредиторів. У роботі досліджуються основні загрози кібербезпеки, такі як несанкціонований доступ до конфіденційних даних, кібератаки та шахрайство, які можуть суттєво вплинути на кредитні правовідносини. Розглядаються міжнародні стандарти та рекомендації з кібербезпеки, зокрема ISO/IEC 27001 та NIST Cybersecurity Framework, які можуть бути імплементовані в українське законодавство. Аналізується роль національного законодавства, зокрема Закону України "Про основні засади забезпечення кібербезпеки України", в регулюванні заходів кібербезпеки у сфері фінансових послуг. Пропонуються сучасні технологічні рішення для підвищення рівня кібербезпеки, включаючи використання шифрування даних, багатофакторну автентифікацію, безпечні протоколи передачі даних та системи моніторингу та виявлення загроз. Особлива увага приділяється аналізу правових наслідків порушення кібербезпеки, включаючи цивільну відповідальність кредитних установ за неналежний захист даних та можливі санкції. Надаються рекомендації щодо вдосконалення правових заходів

забезпечення кібербезпеки у відносинах онлайн-кредитування, що сприятиме підвищенню рівня довіри до цифрових фінансових послуг та захисту прав усіх учасників кредитних правовідносин.

У науковому дослідженні обґрунтовується необхідність розвитку та підвищення рівня правової та фінансової грамотності населення, правосвідомості учасників відносин онлайн-кредитування, що варто вважати одним із ключових факторів для ефективного захисту прав боржників. Недостатня обізнаність споживачів щодо своїх прав та обов'язків у кредитних правовідносинах робить їх вразливими до зловживань та стає підставою шахрайства в цифровому світі. Отже, розвиток освітніх правових та фінансових програм та інформаційних кампаній має стати невід'ємною частиною стратегії захисту прав споживачів у цифрову добу.

Окрема увага приділяється в роботі вивченню матеріалів судової практики з питань захисту прав боржників у відносинах кредитування в цифрову добу. У сучасних умовах цифровізації, коли фінансові послуги найчастіше надаються в онлайн форматі, питання ефективного судового захисту прав боржників набуває особливої актуальності. В роботі розглядаються основні правові норми національного законодавства України, що регламентують захист прав боржників у судах, включаючи положення Цивільного процесуального кодексу України та Закону України "Про судоустрій і статус суддів". Аналізується практика застосування цих норм у вирішенні спорів, що виникають у сфері онлайн кредитування, зокрема питання щодо правомірності умов договорів, обсягу відповідальності сторін та порядку вирішення спорів. Особлива увага приділяється питанням доступності судового захисту для боржників, включаючи можливість подання електронних доказів, використання електронного документообігу та проведення судових засідань в онлайн форматі. Досліджується також роль спеціалізованих судових органів та

інстанцій, що займаються розглядом спорів у сфері цифрових фінансових послуг.

Частково аналізуються переваги та недоліки існуючої судової практики, зокрема ефективність судових рішень з питань захисту прав боржників та забезпечення виконання цих рішень. Крім того, частково розглядаються альтернативні методи вирішення спорів, такі як автоматизація судових процесів, медіація, третейські суди, які можуть слугувати ефективним доповненням до системи судового захисту. Визначаються умови та процедури застосування цих методів у сфері кредитних правовідносин. Надаються рекомендації щодо вдосконалення судових та позасудових механізмів захисту прав боржників в умовах цифрової доби. Пропонуються зміни до чинного законодавства, спрямовані на підвищення ефективності та доступності судового захисту, а також на інтеграцію міжнародних стандартів у національну правову систему.

Ключові слова: цивільні відносини, договір, кредит, кредитний договір, онлайн-кредитування, сторони договору, боржник, ІТ технології, рівноправне кредитування, захист прав, кібербезпека, цифрові технології, механізми захисту прав, судовий захист прав, верифікація сторін.

SUMMARY

Bohomolova V. Protection of a debtor's rights (individuals) in credit relations in the digital age. – Qualification scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law (field of study 08 – Law). - National University "Odessa Law Academy", Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2025.

The dissertation is the first specialized comprehensive study in the domestic science of civil law focusing on the civil-law mechanism for the protection of debtor rights (individuals) in the digital age.

Within the work, existing theoretical approaches, publications, and scientific research that directly or indirectly reveal the essence, role, and transformation of civil law instruments for protecting debtor rights (individuals) in the digital age have been highlighted.

The dissertation research is devoted to a comprehensive systematic analysis and the development of a civil law mechanism for protecting the rights of debtors (individuals) in credit relations under the conditions of digitalization. The rapid development of digital technologies in recent decades has transformed all aspects of human life, including the financial sector, which has led to new challenges and threats for participants in credit relations. Online lending, which has become a widespread phenomenon, opens up new opportunities for consumers of financial services (debtors), but at the same time requires modern, adequate, and relevant legal regulation mechanisms to protect their rights.

Credit relations, which have become widespread due to the availability, speed, and convenience of modern digital technologies, open up new opportunities for consumers. Online lending allows for the immediate receipt of loans without the need to visit financial institutions in person, which became particularly relevant under the conditions of the COVID-19 pandemic and associated movement restrictions and limitations on physical interaction. The relevance of remote lending formats using

digital technologies remains high in modern wartime conditions in Ukraine, during global migration processes in the country and around the world, and in the country's complicated economic circumstances. However, along with the obvious advantages, online lending also creates new risks related to cybercrime, fraud, breaches of confidentiality, and the protection of personal data. This requires the improvement of existing and the development of new effective mechanisms of civil-law protection of debtor rights, taking into account the specifics of digital technologies and based on the achievements of the digital age.

The dissertation contains an analysis of the evolution of credit relations in the 21st century and the impact of digitalization on their development. Credit relations, as a fundamental component of the state's financial system, have undergone significant changes over the past decades due to and as a result of the integration of digital technologies (artificial intelligence, automation of contractual processes, blockchain, smart contracts, etc.). The analysis conducted indicates that the development of credit relations takes place in several stages. At the initial stages of the formation of credit relations, the main focus was on traditional forms of lending, where interaction between creditors and debtors took place offline. However, with the development of information technology and the advent of the internet, lending processes became more automated and accessible to a wide range of consumers. Digital technologies have contributed to reducing transaction costs, increasing the speed of loan application processing, and expanding access to credit resources. At the current stage, the digitalization of credit relations involves the introduction of technologies such as online platforms for granting loans, mobile applications, the use of artificial intelligence, and big data to assess borrowers' creditworthiness. These technologies enhance the efficiency and transparency of the lending process, reducing risks for both creditors and debtors. For example, automated data processing systems and artificial intelligence can quickly and accurately assess the financial condition of a borrower, reducing the likelihood of credit risks.

However, along with the advantages, the digitalization of credit relations also creates new challenges and risks. Issues of personal data protection, cybersecurity, as well as ensuring the transparency and fairness of credit relations arise. The lack of proper legal regulation of these aspects leads to abuses by creditors and increased fraud, which threatens the rights and interests of debtors. Therefore, there is a need to develop new legal norms and standards to ensure proper protection of debtor rights in the digital environment.

The scientific work pays special attention to the international experience in the field of legal regulation of digital credit relations in the modern world. In many countries around the world and in the European Union, effective mechanisms for the protection of debtor rights have already been implemented, which can be used as a model for improving the national legislation of Ukraine. This includes the development and implementation of regulatory acts that govern the collection, processing, and storage of personal data, ensure cybersecurity in the lending process, automate lending procedures, and protect debtor rights, as well as the introduction of blockchain and smart contracts.

The dissertation research also emphasizes the need to adapt Ukrainian national legislation to the requirements of the digital age and the future metaverse, particularly the need to implement international standards and best world practices in the field of consumer financial services protection. An important aspect of this sphere should be ensuring the transparency of lending conditions, which will help reduce the risks of unfair practices by creditors. This includes the introduction of clear rules for informing consumers about loan conditions, interest rates, and possible fees.

The dissertation comprehensively analyzes the principles and methods of protecting debtor rights in credit relations under the conditions of urgent digitalization. The main principles that form the legal basis for protecting debtor rights are proposed to include the principle of fairness and equality, which ensures legislative provision of fair and equal treatment of all participants in credit relations,

guaranteeing that all debtors have equal rights and opportunities when obtaining and repaying loans, regardless of their social status, financial situation, or other factors. The principle of transparency requires credit institutions to provide debtors with complete, clear, and understandable information regarding lending conditions, including interest rates, fees, repayment terms, and possible sanctions for non-fulfillment of obligations, which promotes informed decision-making by financial service consumers. The principle of comprehensive personal data protection ensures the confidentiality and security of information about debtors processed by credit institutions, including requirements for the collection, storage, and processing of personal data in accordance with national and international legislation. The principle of cybersecurity involves the introduction of measures to protect credit relations from cybercrimes and fraud, including the use of modern protection technologies such as data encryption, multi-factor authentication, and other information security measures.

In addition to the principles of legal regulation of credit relations in the digital age, the dissertation proposes the following definition and system of civil-law mechanisms for protecting debtor rights in credit relations in the modern world, in the digital age. The mechanism for protecting debtor rights under a credit agreement in the digital age is a set of legal norms, procedures, and tools aimed at ensuring effective protection of the rights and legitimate interests of debtors (individuals) in credit relations carried out using digital technologies. The civil-law mechanism includes a set of measures and, together with principles, ensures the transparency of lending conditions, protection of personal data, cybersecurity, access of debtors to effective means of judicial and extrajudicial protection, etc. The civil-law mechanism for protecting debtor rights and its principles are complementary elements of the modern legal system, which together ensure effective protection of the rights and legitimate interests of debtors in credit relations in the digital age. However, they differ from each other according to the following criteria: nature and character, level

of abstraction, functions, scope of application, stability, and flexibility, as substantiated in the dissertation research.

Given the practice of implementation and protection of debtor rights in modern credit agreements, the study provides a detailed analysis of the existing shortcomings of legal regulation of credit relations in the digital age in Ukraine and identifies the main directions for improving the legislative framework to ensure effective protection of debtor rights. In particular, the shortcomings are proposed to include the fragmentation and lack of systematic regulation of credit relations in the digital age, inadequate protection of the personal data of contract participants, low levels of cybersecurity in the country, poor quality of justice during the transition to electronic litigation, low levels of legal awareness and financial literacy of parties to online credit agreements, and slow automation of debtor rights protection processes in credit relations.

The dissertation concludes that a debtor in online credit agreements is an individual or legal entity who, based on a concluded credit agreement made using electronic communication means (online platforms, mobile applications, etc.), undertakes obligations regarding the repayment of received funds or other credit resources, payment of interest for using the credit, and fulfillment of other contractual terms within the established timeframes. Thus, the debtor in online credit agreements is a central figure who assumes financial obligations within the legal relationships that arise in connection with obtaining a loan through digital means. His rights and obligations are clearly regulated by current legislation, which aims to ensure fair and secure lending conditions in the digital age. The dissertation research proposes a new system of methods for individualizing and verifying the debtor's identity in online credit relations. These include biometric identification, two-factor authentication (2FA), verification through BankID, credit histories and scoring systems, online document verification, social networks and digital footprint, geolocation verification, electronic signatures, verification through phone or video calls, mobile applications

with artificial intelligence integration. These modern methods ensure a high level of security and reliability in the process of verification, identification, and individualization of debtors in online credit agreements, contributing to the protection of the rights and interests of both creditors and debtors.

A separate part of the dissertation is devoted to analyzing the legal aspects of ensuring the confidentiality and security of personal data of individuals in the process of online lending. The main provisions of Ukrainian national legislation, in particular, the Law of Ukraine "On Personal Data Protection," and its compliance with international standards such as the General Data Protection Regulation (GDPR) of the European Union are highlighted. The technological and organizational measures used by credit institutions to protect personal data are studied, including encryption, multi-factor authentication, and secure data transmission protocols. Special attention is paid to the legal consequences of violating the right to personal data protection, including the legal liability of creditors and an analysis of judicial practice in resolving disputes in this area. Institutional mechanisms for protecting debtor rights, the role of national regulatory bodies, and international organizations are examined. Recommendations for improving the legislative framework to enhance the level of personal data protection in digital credit relations are proposed.

The dissertation also explores the legal and technological aspects of ensuring the security of information systems in the process of online lending. In modern conditions of digitalizing financial services, ensuring cybersecurity becomes critically important for the protection of the rights of debtors (individuals) and creditors. The work examines the main cybersecurity threats, such as unauthorized access to confidential data, cyberattacks, and fraud, which can significantly affect credit relations. International standards and recommendations on cybersecurity, such as ISO/IEC 27001 and the NIST Cybersecurity Framework, which can be implemented in Ukrainian legislation, are considered. The role of national legislation, in particular, the Law of Ukraine "On the Basic Principles of Ensuring Cybersecurity of Ukraine"

in regulating cybersecurity measures in the field of financial services is analyzed. Modern technological solutions are proposed to increase the level of cybersecurity, including the use of data encryption, multi-factor authentication, secure data transmission protocols, and threat monitoring and detection systems. Special attention is paid to the analysis of the legal consequences of cybersecurity breaches, including the civil liability of credit institutions for inadequate data protection and possible sanctions. Recommendations for improving legal mechanisms to ensure cybersecurity in online credit relations are provided, which will contribute to increasing trust in digital financial services and protecting the rights of all participants in credit relations.

The scientific research substantiates the need to develop and increase the level of legal and financial literacy among the population and the legal awareness of participants in online credit relations, which should be considered one of the key factors for the effective protection of debtor rights. The lack of awareness among consumers about their rights and obligations in credit relations makes them vulnerable to abuse and forms the basis for fraud in the digital world. Therefore, the development of educational legal and financial programs and information campaigns should become an integral part of the strategy for protecting consumer rights in the digital age.

Special attention is paid in the work to studying judicial practice materials on the protection of debtor rights in credit relations in the digital age. In modern conditions of digitalization, when financial services are most often provided online, the issue of effective judicial protection of debtor rights becomes particularly relevant. The dissertation examines the main legal norms of Ukrainian national legislation regulating the protection of debtor rights in courts, including the provisions of the Civil Procedure Code of Ukraine and the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges." The practice of applying these norms in resolving disputes arising in the field of online lending is analyzed, in particular issues regarding the legality of

contract terms, the scope of responsibility of the parties, and the procedure for resolving disputes. Special attention is paid to the accessibility of judicial protection for debtors, including the possibility of submitting electronic evidence, using electronic document management, and conducting court hearings online. The role of specialized judicial bodies and instances dealing with disputes in the field of digital financial services is also studied.

The advantages and disadvantages of existing judicial practice are partially analyzed, particularly the effectiveness of judicial decisions on the protection of debtor rights and the enforcement of these decisions. Examples of judicial practice from other jurisdictions, where innovative approaches to dispute resolution in online lending are actively applied, are examined. In addition, alternative dispute resolution methods, such as mediation and arbitration, which can effectively complement the judicial protection system, are considered. The conditions and procedures for applying these methods in credit relations are determined. Recommendations are provided for improving judicial and extrajudicial mechanisms for protecting debtor rights in the digital age. Proposed changes to the current legislation are aimed at increasing the effectiveness and accessibility of judicial protection, as well as integrating international standards into the national legal system.

Key words: civil relations, contract, credit, loan agreement, online lending, parties to a contract, debtor, IT technologies, equal credit opportunities, rights protection, cybersecurity, digital technologies, protection mechanisms, judicial protection, verification of parties.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Богомолова В. С. Сучасні способи захисту прав боржника (фізичної особи) в договорах онлайн кредитування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 830-833. URL : http://www.lsej.org.ua/4_2024/204.pdf
2. Богомолова В.С. До питання про співвідношення категорій персоніфікація, індивідуалізація, верифікація та автентифікація сторін в договорах онлайн кредитування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 554-557. URL : http://lsej.org.ua/8_2024/134.pdf
3. Богомолова В. Окремі історико-теоретичні аспекти розвитку онлайн кредитування в Україні. *Юридичний вісник*. 2023. № 4. С. 153-160. URL : http://yurvisnyk.in.ua/v4_2023/20.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Богомолова В. С. Представництво в договорах онлайн кредитування. *Шерешевські читання: представництво в умовах надзвичайних ситуацій* : матер. Кругл. столу (м. Одеса, 15 груд. 2023 р.) / за заг. ред.: Є. Харитонova, І. Давидової ; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса, 2023. С. 74-78. URL : <https://hdl.handle.net/11300/27761>
2. Богомолова В. С. Актуальні напрями вдосконалення процедури видачі мікрокредитів в умовах воєнного стану. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 550-552. URL : <https://hdl.handle.net/11300/26864>

3. Богомолова Валерія. Військовий стан в Україні та кредити / Валерія Богомолова. *Приватне право в умовах війни : матеріали Всеукр. наук. конф.* (Одеса, 15 листопада 2022 р.) / за заг. ред.: д. ю. н., проф. Є. Харитонova, д.ю.н., проф. І. Давидової; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2022. С. 128-131. URL : <https://hdl.handle.net/11300/25136>

4. Богомолова В. Кредитні правовідносини в сфері спорту. *Цивілістичні проблеми спортивного права* : матер. кругл. столу. Одеса, 28.10.2023 р. Одеса : Фенікс, 2023. С 46-50. <https://hdl.handle.net/11300/27371>

5. Богомолова В. Он-лайн кредитування, як спосіб поновлення речових прав в умовах воєнного стану. *Римське право і сучасність: реалізація і захист речових прав в умовах воєнного стану*: матер. Всеукр. наук. конф. (Одеса, 25 трав. 2024 р.) / за заг. ред.: Є. Харитонova, І. Давидової, В. Зубара ; НУ «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2024. С.118-122. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/76d7011b-16aa-4430-be54-a386b7046cf5/content>

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Розділ 1. Теоретично-правове підґрунтя захисту прав боржника (фізичної особи) у кредитних правовідносинах в цифрову добу (на підставі огляду літератури).....	21
1.1. Розвиток кредитних правовідносин у 21 столітті та вплив цифровізації на кредитні правовідносини.....	21
1.2. Законодавчі засади регулювання захисту прав боржників (фізичних осіб) у кредитних правовідносинах в Україні	36
1.3 Система принципів захисту прав боржника в кредитних правовідносинах у цифрову добу	54
Розділ 2. Цивільно-правові заходи захисту прав боржника (фізичної особи) у кредитних правовідносинах в цифрову добу.....	73
2.1 Забезпечення прозорості та справедливості кредитних правовідносин у цифровому суспільстві.....	73
2.2 Способи індивідуалізації, верифікації та персоналізації боржника (фізичної особи) та захист його персональних даних у договорах кредитування.....	78
2.3 Реструктуризація боргу, кредитні канікули та банкрутство фізичної особи, як сучасні інструменти захисту прав боржника в кредитних правовідносинах.....	104
Розділ 3. Сучасні напрямки вдосконалення цивільно-правових заходів захисту прав боржника в кредитних правовідносинах у цифрову добу.....	115
3.1. Реформування чинного національного законодавства: напрямки та пріоритети.....	115
3.2 Вдосконалення механізмів кібербезпеки та захисту персональних даних боржників у кредитних правовідносинах.....	124

Розділ 4. Використання інноваційних технологій у забезпеченні захисту прав боржників у цифрових кредитних правовідносинах.....	131
4.1. Роль штучного інтелекту та великих даних у захисті прав боржників.....	131
4.2. Впровадження блокчейн-технологій для забезпечення прозорості кредитних правовідносин	145
4.3. Використання смарт-контрактів у кредитних договорах: перспективи та правові ризики.....	156
4.4. Правові проблеми та перспективи автоматизації процедур врегулювання боргів.....	172
Висновки.....	193
Список використаних джерел.....	202
Додатки	228

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасному світі стрімкий розвиток цифрових технологій суттєво вплинув на всі сфери суспільного життя людства, і, зокрема, на фінансовий сектор людської цивілізації. Цифрові технології реальності кардинально змінили підходи до надання фінансових послуг, зробивши їх доступнішими для широкого кола споживачів. Водночас, цифровізація кредитних правовідносин призвела до виникнення нових викликів та ризиків, які потребують належного правового регулювання та захисту прав учасників цих правовідносин. Зокрема, питання захисту прав боржників (фізичних осіб) в умовах цифрового кредитування набуває особливої актуальності. Відсутність або недосконалість та вразливість сучасних ефективних механізмів захисту прав боржників у цифровому середовищі може призводити до зловживань з боку кредиторів, порушень прав споживачів фінансових послуг, а також збільшення кіберзагроз.

Розвиток цифрових технологій ґрунтовно і принципово змінив підходи до надання фінансових послуг у сучасному суспільстві, що зумовило відповідну трансформацію кредитних правовідносин. Сьогодні все більше споживачів користуються послугами онлайн (дистанційного) кредитування, що стає зручним та швидким способом отримання фінансових ресурсів. Проте, поряд з перевагами цифрового кредитування, виникає низка проблем, які потребують належного правового регулювання та ефективного захисту прав боржників.

Однією з головних причин актуальності теми дисертаційного дослідження є швидка глобальна інтеграція цифрових технологій у фінансовий сектор країни, що створює нові виклики для системи правових механізмів регулювання кредитних правовідносин. Історично-традиційні механізми захисту прав споживачів часто виявляються недостатніми або неефективними в умовах цифровізації, що вимагає розробки нових підходів та адаптації існуючого законодавства до сучасних умов. Зокрема, в умовах цифрового кредитування

виникають такі проблеми, як захист персональних даних, кібербезпека, прозорість умов кредитування та уникнення зловживань з боку кредиторів, тощо.

Другою важливою причиною актуальності є зростаючий обсяг онлайн-кредитування, що робить питання захисту прав боржників особливо гострим. Відсутність належного рівня правового регулювання та ефективних механізмів захисту може призвести до серйозних фінансових та соціальних наслідків для споживачів фінансових послуг. Боржники, які використовують цифрові платформи для отримання кредитів, часто стикаються з недостатньою прозорістю умов договорів, високими відсотковими ставками та прихованими комісіями, що, як правило, призводить до їх фінансової нестабільності та погіршення соціально-економічного становища.

Наступною причиною актуальності дисертаційного дослідження є міжнародний досвід, який свідчить про необхідність запровадження чітких правових норм та стандартів захисту прав боржників у цифрових кредитних правовідносинах. Багато країн вже розробили та впровадили ефективні механізми захисту прав споживачів у сфері цифрового кредитування, що дозволяє знизити ризики та забезпечити справедливість у таких договірних відносинах. Вивчення та адаптація міжнародного досвіду є важливим кроком для вдосконалення національного законодавства України та підвищення рівня захисту прав боржників.

Актуалізують тему дисертаційної роботи також і специфічні виклики, пов'язані з кібербезпекою та захистом персональних даних у цифрову добу. Зростання кількості кіберзлочинів, зокрема випадків шахрайства з використанням цифрових технологій, підвищує ризики для боржників. Відсутність належних заходів кібербезпеки та захисту даних може призвести до значних фінансових втрат та порушення прав споживачів. Це вимагає розробки та впровадження новітніх елементів цивільно-правового механізму захисту прав

боржників, а також підвищення обізнаності громадян щодо кіберзагроз та засобів їх уникнення.

Про актуальність і необхідність дисертаційного дослідження свідчить і недостатня правова та фінансова грамотність населення, що підвищує ризики недобросовісних практик з боку кредиторів та ускладнює захист прав боржників. Багато споживачів не мають достатніх знань про правові аспекти, умови кредитування, про свої права та обов'язки, що робить їх вразливими до шахрайства та зловживань з боку недобросовісних кредиторів. Ці обставини підкреслюють необхідність підвищення рівня правосвідомості, створення та розвитку програм правової та фінансової освіти, консультацій та підтримки боржників у кредитних договорах для забезпечення їх захисту в умовах цифрового кредитування.

Необхідність спеціального наукового дослідження цивільно-правових заходів захисту прав боржників (фізичних) осіб у кредитних договорах у цифрову добу породжується і практичними проблемами судового захисту таких прав. Зміна формату правовідносин на онлайн кредитування, реформування судової системи України, автоматизація цивільних правовідносин, активне впровадження електронного судочинства та цифровізація правових послуг породжують низку нагальних проблем, що потребують аналізу та модифікації.

Таким чином, актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена комплексом чинників, що включають швидку цифровізацію фінансових послуг, зростаючий обсяг онлайн-кредитування, міжнародний досвід, виклики кібербезпеки та захисту персональних даних, а також недостатню правову та фінансову грамотність населення. Розв'язання цих проблем потребує глибокого аналізу існуючих елементів та розробки нових ефективних правових елементів цивільно-правового механізму захисту прав боржників, в тому числі шляхом впровадження найкращих міжнародних практик у національне законодавство України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до науково-дослідної програми кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Проблеми реалізації і захисту цивільних прав та інтересів з погляду антропологічного підходу в цифрову еру» на 2021-2025 рр., як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» - «Правове та соціальне життя людини у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021-2025 рр. (державний реєстраційний номер 0122U000266).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка теоретично-правових засад та вдосконалення цивільно-правового механізму захисту прав боржника (фізичної особи) в кредитних правовідносинах в умовах цифрового суспільства. Це передбачає аналіз сучасних правових підходів, законодавчих основ, впливу інноваційних технологій на кредитні правовідносини та захист прав боржника, а також визначення напрямків реформування національного законодавства для підвищення ефективності захисту прав фізичних осіб-боржників.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких завдань:

- дослідити розвиток кредитних правовідносин у 21 столітті та виявити вплив цифровізації на еволюцію кредитних відносин, особливо в контексті захисту прав боржників (фізичних осіб);
- визначити поняття «система цивільно-правових заходів захисту прав боржника в кредитних правовідносинах»;
- класифікувати цивільно-правові заходи захисту прав боржника, як елементи системи;
- дослідити конкретні цивільно-правові заходи захисту прав боржника (фізичної особи) в цифровому суспільстві, а також оцінити їхню ефективність у сучасних умовах;

- визначити та дослідити сучасні принципи захисту прав боржника в кредитних правовідносинах у цифрову добу;

- проаналізувати законодавчі засади регулювання захисту прав боржників в Україні, порівнюючи їх із міжнародними стандартами, з метою виявлення прогалин та недоліків та вдосконалення чинного законодавства;

- розглянути аспекти забезпечення прозорості та справедливості кредитних правовідносин в умовах цифрового суспільства, зокрема питання індивідуалізації, верифікації та захисту персональних даних боржників;

- дослідити особливості застосування інструментів кібербезпеки у контексті цифрових кредитних правовідносин, а також механізми попередження кіберзагроз;

- оцінити можливості та ефективність застосування реструктуризації боргу, кредитних канікул та банкрутства фізичної особи як інструментів захисту прав боржника в кредитних правовідносинах;

- визначити напрями вдосконалення цивільно-правових заходів захисту прав боржника в цифрову добу, зокрема шляхом реформування чинного законодавства та його синергії із сучасними цифровими технологіями;

- дослідити можливості застосування інноваційних технологій, таких як штучний інтелект, великі дані, блокчейн та смарт-контракти, для вдосконалення захисту прав боржників, а також виявити правові ризики, пов'язані з їх використанням;

- проаналізувати правові проблеми та перспективи автоматизації процедур врегулювання боргів, включаючи питання ефективності автоматизованих систем у кредитних правовідносинах;

Об'єктом дисертаційного дослідження є правовідносини, що виникають у процесі надання кредитів фізичним особам з використанням сучасних інтернет технологій у цифрову добу.

Предметом дисертаційного дослідження є захист прав боржника (фізичної особи) в кредитних правовідносинах у цифрову добу.

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. *Діалектичний* метод застосовувався як основоположний метод дослідження, який забезпечив розгляд об'єкта дослідження в його динаміці, розвитку та взаємозв'язку з іншими правовими явищами. Наприклад, цей метод дозволив оцінити еволюцію кредитних правовідносин і зміну підходів до захисту прав боржника в контексті цифровізації. Завдяки цьому методу було встановлено взаємозв'язок між традиційними принципами цивільного права та сучасними викликами цифрової доби. Діалектичний метод допоміг побачити проблему не як застиглу картину, а як процес, що постійно змінюється. Наприклад, розглядаючи, як змінювалися кредитні правовідносини від паперових договорів до онлайн-кредитування, було зроблено висновок, що традиційні принципи цивільного права потребують адаптації до цифрової реальності. Це дозволило зрозуміти, що зміна лише технічної форми без вдосконалення правових норм призводить до проблем, таких як шахрайство чи дискримінація боржників. (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1. 3.1, 3.2)

Метод аналізу та синтезу використовувався у всьому дослідженні для поділу складних проблем (зокрема, правових механізмів захисту боржника) на окремі елементи, що дало змогу дослідити їх детально. Наприклад, аналізувались окремо договірні механізми, судовий захист та позасудові способи захисту прав боржників. Також в дисертції досліджувалось, як банки прописують умови договорів, і було з'ясовано, що цифрові договори часто приховують важливу інформацію у «дрібному шрифті». Синтез забезпечив об'єднання отриманих результатів у цілісну картину для формулювання висновків та рішень, які враховують усі аспекти проблеми.

Індуктивний метод дозволив перейти від конкретних випадків захисту прав боржника у судовій практиці до загальних висновків щодо ефективності цих способів. Натомість *дедуктивний метод* використовувався для обґрунтування загальних принципів і тенденцій розвитку кредитних правовідносин, які потім перевірялися на конкретних прикладах. (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.4, 3.1)

Системний метод або ж метод системного підходу використовувався для комплексного вивчення кредитних правовідносин як цілісної системи, що складається з взаємопов'язаних елементів: правових норм, принципів, суб'єктів (їхніх прав і обов'язків) та сучасних цифрових технологій. Цей метод дозволив виявити прогалини у регулюванні, запропонувати нові підходи до вдосконалення правових механізмів та дійти висновку, що сучасні закони відстають від розвитку цифрових технологій і це створює прогалини в захисті прав учасників кредитних правовідносин. Використання означеного методу проліdkовується по всій роботі.

Крім загальних методів при написанні дисертаційної роботи активно використовувались і спеціальні методи наукових досліджень. Так *порівняльно-правовий метод* застосовувався для аналізу зарубіжного досвіду у сфері захисту прав боржників, особливо в країнах Європейського Союзу та США. Завдяки цьому методу було визначено кращі практики, які можуть бути імplementовані в українське законодавство, зокрема щодо використання автоматизованих систем для моніторингу дотримання прав боржника. (підрозділи 2.3, 2.4, 2.5, 2.6, 3.1, 3.2, 3.3, 4.1, 4.2)

Формально-юридичний метод використовувався для аналізу норм чинного законодавства України, які регулюють кредитні правовідносини, зокрема законів, підзаконних актів і частково судової практики. Цей метод дав змогу систематизувати правові норми, виявити їхню суперечливість або недосконалість та запропонувати варіанти оновлених статей ЦК України, які

можуть бути включені до змісту кодексу внаслідок рекодифікації. (підрозділи 2.1, 3.1, 3.2, 3.3)

Історико-правовий метод застосовувався для дослідження розвитку правових підходів до регулювання кредитних правовідносин і захисту боржників у різні історичні періоди. Це дозволило виявити закономірності розвитку цих правовідносин і вплив технологічного прогресу на їх трансформацію, а також дійти висновку, що подальший розвиток цифрового кредитування вимагає зосередження уваги на вдосконаленні прозорості онлайн кредитування. (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1)

Соціологічний метод застосовувався для аналізу статистичних даних та матеріалів судової практики щодо правовідносин боржників і кредиторів. Наприклад, використовувались дані про кількість та загальні тенденції спорів, пов'язаних із порушенням прав боржників, що дозволило оцінити ефективність існуючих механізмів захисту (підрозділи 3.2, 3.3)

Крім загальновизнаних класичних загальних і спеціальних методів наукового пізнання в дисертаційному дослідженні також використовувались методологічні інструменти цифрової доби.

Так, зокрема, кібернетичний підхід дозволив провести дослідження автоматизованих і цифрових систем, що використовуються у сфері кредитування. Це дало змогу проаналізувати деякі алгоритми прийняття рішень у фінансових установах та визначити ризики порушення прав боржників. Було досліджено алгоритми кредитного скорингу, які враховують лише числові показники (доходи, витрати), ігноруючи життєві обставини боржника. Це підкреслило важливість людського контролю в онлайн кредитуванні. (підрозділи 4.1, 4.2, 4.3, 4.4)

Моделювання використовувалось для прогнозування впливу запропонованих змін у законодавстві на практичний стан правовідносин між

боржниками та кредиторами. Наприклад, моделювались сценарії використання блокчейн-технологій для захисту прав боржника. (підрозділи 3.3, 4.2)

Частково були залучені і деякі *емпіричні методи* (експертне опитування та кейс-метод). Так було проведено опитування фахівців у сфері права та фінансів з метою збору експертної думки щодо ефективності існуючих механізмів захисту боржників та перспектив їх удосконалення, що вплинуло на висновок про невисоку ефективність цієї системи. *Кейс-метод* застосовувався для аналізу деяких судових справ, що стосуються порушення прав боржників. Це дозволило виявити практичні проблеми застосування законодавства і сформулювати пропозиції щодо його вдосконалення.

Задіяні в дисертаційній роботі і прогностичні методи. Так екстраполяція застосовувалась для прогнозування розвитку цифрових технологій у кредитних правовідносинах та їхнього впливу на права боржників. Сценарний аналіз використовувався для розробки можливих варіантів майбутнього розвитку правовідносин у сфері кредитування з урахуванням цифровізації та впровадження штучного інтелекту. (підрозділи 4.1, 3.2, 3.3)

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять наукові праці українських та зарубіжних науковців, що стосуються питань захисту прав та інтересів учасників кредитних правовідносин, загальнотеоретичної юриспруденції, цивільного права, господарського права, ІТ-права тощо.

Нормативною основою дослідження є Цивільний кодекс України, інші нормативно-правові акти України та окремих зарубіжних країн.

Емпірична база дослідження включає аналіз конкретних правових та технологічних ресурсів інтернет-платформ, соціальних мереж, статистичних даних щодо кредитних відносин в інтернеті, історичні дані та інші фактичні матеріали, які використовуються для підтвердження і підсилення теоретичних висновків дослідження сучасного цивільно-правового механізму захисту прав боржників (фізичних осіб) у кредитних правовідносинах у цифрову добу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному вивченні особливостей правового регулювання та формулюванні системи цивільно-правових заходів захисту прав боржників (фізичних осіб) у цифрових кредитних правовідносинах та розробці пропозицій щодо вдосконалення інструментів захисту цих прав.

У межах здійсненого дослідження одержано такі результати, що мають наукову новизну:

вперше:

- систематизовано та узагальнено інформацію щодо впливу цифрових технологій на розвиток кредитних правовідносин, що дозволяє визначити нові виклики та ризики для захисту прав боржників у цифрову добу. Запропоновано актуальну систему цивільно-правових заходів захисту прав боржників, що враховує специфіку цифрових технологій та включає інноваційні підходи до правового регулювання й захисту прав споживачів фінансових послуг та складається із превентивних, компенсаторних, спеціальних, процедурних та цифрових заходів;

- розроблено конкретні пропозиції щодо змін та доповнень до національного законодавства (зокрема ЦК та ЦПК України) у сфері цифрових кредитних правовідносин та автоматизованого розгляду судових спорів, спрямовані на підвищення рівня захисту прав боржників та забезпечення прозорості умов кредитування. А саме:

1. Доповнити книгу 1 ЦК України «Загальні положення» статтею, що закріплює визначення та зміст принципу інформаційно-технологічного комфорту цивільних правовідносин наступного змісту: «1.Учасники цивільних правовідносин зобов'язані забезпечувати інформаційно-технологічний комфорт один одному. 2. У разі наявності доказів порушення інформаційно-технологічного комфорту, будь-яка сторона правовідносин має право вимагати

компенсації моральної шкоди та (або) розірвання договору чи визнання його нікчемним.».».

2. Доповнити книгу 2 ЦК України «Особисті немайнові права фізичних осіб» статтями про захист персональних даних фізичної особи, закріпивши презумпцію вини особи, що незаконно використала чужі персональні дані та встановивши прямий обов'язок такої особи відшкодувати в повному обсязі завдану шкоду.

3. Доповнити положення ЦК України щодо кредитних правовідносин статтею про порядок використання автоматизованих рішень у кредитних правовідносинах наступного змісту: «1. Кредитори мають право використовувати автоматизовані системи для прийняття рішень щодо оцінки кредитоспроможності боржників за умови дотримання наступних вимог: а) забезпечення прозорості алгоритмів, що використовуються для прийняття рішень, включаючи надання доступу до інформації про основні параметри та критерії, за якими ухвалюються рішення. б) повідомлення боржника про використання автоматизованої системи та надання йому права на оскарження рішення, прийнятого за допомогою такої системи. 2. Боржник має право вимагати перегляду рішення, прийнятого автоматизованою системою, у разі наявності сумнівів щодо його правомірності чи точності. У таких випадках кредитор зобов'язаний забезпечити можливість участі людини в процесі перегляду рішення. 3. Кредитори зобов'язані забезпечити конфіденційність та захист персональних даних боржників, які використовуються автоматизованими системами, відповідно до чинного законодавства про захист персональних даних.».».

4. Для забезпечення ефективного функціонування онлайн-врегулювання спорів (ODR) в Україні доповнити ЦПК України статтями, що регулюють правовий статус та порядок застосування рішень, прийнятих у ODR наступного змісту.

Стаття: Статус рішень, прийнятих у ODR. «Рішення, прийняті в процесі онлайн-врегулювання спорів (ODR), мають юридичну силу та є обов'язковими для сторін, якщо інше не передбачено договором між сторонами або законодавством.

Під час укладення договору про участь в ODR сторони погоджуються на обов'язковість виконання рішень, прийнятих у результаті цієї процедури.»

Стаття: Юридичне визнання рішень, прийнятих у ODR. «Рішення, прийняті в рамках онлайн-врегулювання спорів (ODR), визнаються рівнозначними рішенням, прийнятим в межах судового розгляду. Рішення ODR підлягає виконанню на тих самих умовах, що й судові рішення, після його офіційної реєстрації у відповідному державному реєстрі.». Стаття - Реєстрація рішень, прийнятих у ODR: «Рішення, прийняте у процесі ODR, підлягає реєстрації в державному реєстрі рішень про онлайн-врегулювання спорів. Заява про реєстрацію рішення подається сторонами або їх представниками до відповідного державного органу у встановлений строк, не пізніше 10 робочих днів з моменту прийняття рішення. Реєстрація рішення включає перевірку відповідності процедури ODR вимогам, встановленим законодавством, та офіційне внесення даних про рішення до реєстру. Рішення, зареєстроване відповідно до цієї статті, набирає чинності з моменту реєстрації і підлягає примусовому виконанню.»;

- запропоновано нові напрямки для підвищення рівня кібербезпеки в цифрових кредитних правовідносинах, а також заходи для забезпечення захисту персональних даних боржників, а саме: запропоновано інтеграцію стандартів кібербезпеки, таких як ISO/IEC 27001, NIST Cybersecurity Framework та PCI DSS, у фінансові системи конкретних кредитних установ (а не тільки на рівні Національного банку України) для зниження ризиків кіберзагроз у кредитних правовідносинах;

удосконалено:

- структуру системи цивільно-правових заходів захисту прав боржників. Розроблено чітке розмежування між превентивними, компенсаторними, спеціальними, процедурними та цифровими заходами, що дозволяє ефективно застосовувати їх залежно від специфіки правовідносин;

- механізми запобігання порушенням прав боржників шляхом інтеграції інноваційних технологій, зокрема блокчейн-систем і смарт-контрактів, у кредитні правовідносини. Запропоновано впровадження державних цифрових платформ для автоматизованого моніторингу дотримання умов договорів;

- підходи до захисту персональних даних у кредитних правовідносинах шляхом деталізації обов'язків кредиторів щодо конфіденційності, прозорості обробки інформації та впровадження жорсткіших санкцій за недобросовісну поведінку кредиторів та порушення прав боржника. Рекомендовано законодавчо закріпити презумпцію вини особи, що порушила право на захист персональних даних;

- вимоги до прозорості використання автоматизованих систем для оцінки кредитоспроможності, а також механізми оскарження рішень, прийнятих автоматизованими системами. Запропоновано забезпечити участь людини у перегляді таких рішень у спірних ситуаціях та передбачити обов'язкове інформування боржників про параметри і критерії роботи цих систем;

- ідеї забезпечення прозорості кредитних правовідносин, включаючи обов'язкове розкриття повної інформації про умови кредитування, що допомагає споживачам краще розуміти свої права та обов'язки і надійно їх реалізувати;

- рекомендації з питань реструктуризації боргів в кредитних правовідносинах. Пропонується внести зміни до нормативних актів щодо надання боржникам можливості реструктуризації боргів на вигідніших умовах із врахуванням обставин форс-мажору, зокрема в умовах воєнного стану або окупації територій. Обґрунтовано також зменшення судових витрат для доступу до процедур банкрутства фізичних осіб;

набули подальшого розвитку:

- систематизація міжнародного досвіду регулювання цифрових кредитних правовідносин. У дисертації проаналізовано практику правового регулювання кредитних правовідносин у цифровому середовищі в країнах Європейського Союзу, США та Великої Британії. Особливу увагу приділено директивам ЄС щодо кредитних договорів для споживачів (зокрема, Директива 2008/48/ЄС) та їхньому практичному впровадженню. У роботі розкрито механізми гармонізації цих норм із національним законодавством України, що дозволяє створити правову основу для уніфікованого регулювання цифрового кредитування;

- дослідження принципу пропорційності в контексті цифрових кредитних правовідносин. У роботі детально розглянуто принцип пропорційності як інструмент забезпечення балансу інтересів кредитора і боржника. Зокрема, визначено, що в умовах цифровізації цей принцип має враховувати технологічну складність і автоматизованість процесів, зокрема розподіл відповідальності за помилки автоматизованих систем. Запропоновано конкретні критерії застосування пропорційності в цифрових кредитних договорах, включаючи обмеження санкцій за порушення боржником умов договору залежно від реальних обставин;

- ідеї підвищення ролі альтернативного вирішення спорів у кредитних правовідносинах. У дисертації детально розглянуто роль альтернативного вирішення спорів (ADR) як способу захисту прав боржників. Набули подальшого розвитку пропозиції щодо впровадження медіаційних процедур для вирішення спорів між кредиторами та боржниками в позасудовому порядку. Особливу увагу приділено можливостям адаптації ADR до цифрового середовища, включаючи використання інтерактивних онлайн-платформ для переговорів і врегулювання спорів;

- гарантії самозахисту боржника у цифрових правовідносинах. У роботі досліджено правові механізми, які забезпечують можливість самозахисту

боржника без звернення до суду. Особливу увагу приділено використанню онлайн-платформ для подання скарг, перевірки договорів та отримання консультацій. Запропоновано конкретні законодавчі зміни, що забезпечать ефективність таких механізмів, зокрема обов'язковість інтеграції відповідних сервісів у діяльність кредитних установ;

- особливості юридичної відповідальності у цифрових кредитних правовідносинах. Розглянуто специфіку відповідальності кредиторів і боржників у цифровому середовищі, зокрема в умовах використання автоматизованих систем. У роботі акцентовано увагу на необхідності закріплення презумпції вини кредитора за технічні помилки автоматизованих систем і запропоновано механізми захисту боржників у випадках несправедливих рішень, прийнятих такими системами.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – як основа для подальшого наукового дослідження проблем захисту прав боржника (фізичної особи) в кредитних правовідносинах;

правотворчій сфері – у процесі вдосконалення національного законодавства у сфері цифрових кредитних правовідносин;

правозастосовній сфері – при підготовці пропозицій щодо удосконалення норм ЦК України та інших нормативно-правових актів щодо регулювання відносин у сфері кредитування; при аналізі судової практики розгляду справ щодо захисту прав боржника (фізичної особи) в кредитних правовідносинах (Акт про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження в практичну діяльність Господарського суду Одеської області від 25 листопада 2024 р.);

навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне право», «Цивільне процесуальне право» та ін., розробці навчальних планів і

програм, підготовці підручників, навчальних посібників, практикумів із зазначених дисциплін.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійною завершеною науковою роботою, що закладає основи теоретичного осмислення правового регулювання питань у сфері цифрових кредитних правовідносин, розширює і поглиблює розуміння особливостей захисту прав боржника (фізичної особи) в кредитних правовідносинах.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію підготовлено та обговорено на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях й круглих столах, зокрема на: Круглому столі «Шерешевські читання: представництво в умовах надзвичайних ситуацій» (м. Одеса, 15 грудня 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Приватне право в умовах війни : матеріали» (Одеса, 15 листопада 2022 р.); Круглому столі «Цивілістичні проблеми спортивного права» (м. Одеса, 28 жовтня 2023 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Римське право і сучасність: реалізація і захист речових прав в умовах воєнного стану» (Одеса, 25 травня 2024 р.).

Публікації. Основні положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації, сформульовані в дисертації, викладені у 3 наукових статтях у фахових виданнях та у 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою і завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, які містять дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (205

найменувань), додатків. Загальний обсяг дисертації складає 232 сторінки, з яких основний зміст – 201 сторінка.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВЕ ПІДГРУНТЯ ЗАХИСТУ ПРАВ БОРЖНИКА (ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ) У КРЕДИТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ В ЦИФРОВУ ДОБУ (НА ПІДСТАВІ ОГЛЯДУ ЛІТЕРАТУРИ)

1.1 Розвиток кредитних правовідносин у 21 столітті та вплив цифровізації на кредитні правовідносини

Цифрова доба охоплює початок, апогей та кульмінацію цифрової та інформаційної революції, яка розпочалася наприкінці ХХ століття та триває донині. Цей період характеризується серією технологічних змін, зосереджених на впровадженні обчислювальних і цифрових інструментів, що суттєво змінили всі аспекти людського життя, включаючи правові відносини.

Протягом історії людства епохи відзначалися технологічними революціями, такими як бронзовий і кам'яний віки. Сучасна епоха, яка розпочалася з промислової революції, суттєво вплинула на економіку і суспільство. Цифрова революція продовжує цей процес, змінюючи спосіб функціонування економічних і правових систем.

Всесвітня електронна енциклопедія – Вікіпедія пов'язує цифрову dobu з інформаційною ерою і зазначає що «Інформаційна ера (англ. Information Age, Digital Age, Computer Age, також znana як Ера комп'ютерів або інформаційна епоха (електронна епоха)) - концептуальна ідея про те, що сучасний вік буде характеризуватися широкими можливостями для окремих осіб вільно передавати або приймати інформацію і мати миттєвий доступ до знань, що було б важко або неможливо в попередні епохи розвитку людства. Ідея пов'язана з особливостями Цифрового століття чи Цифрової революції, і включає в себе наслідки переходу від традиційної промисловості, які промислова революція

пронесла через індустріалізацію, до економіки, заснованої на маніпуляції інформацією» [67].

Використання цифрових технологій поширилося на всі сектори і сфери життя людства, включаючи освіту, медицину, машинобудування, правову та банківську сфери, грошовий обіг. У контексті правового регулювання кредитних правовідносин, це означає необхідність адаптації правових норм до нових реалій, що забезпечить належний захист прав учасників кредитних правовідносин та сприятиме стабільності фінансової системи [117].

Цифрова доба (era), також відома як інформаційна або цифрова революція, що офіційно розпочалася в середині 20 століття, зокрема з 1950-х років, коли з'явилися перші електронні обчислювальні машини. Однак найбільший розвиток і вплив цифрових технологій почався наприкінці 20 століття, особливо з 1990-х років, коли інтернет став доступним для широкої аудиторії. Важливими віхами цифрової доби слід вважати винахід транзистора в 1947 році, який став основою для розвитку напівпровідникової техніки, розробка перших комп'ютерів у 1950-х роках, таких як ENIAC та UNIVAC, впровадження персональних комп'ютерів у 1980-х роках, поява і масове поширення Інтернету в 1990-х роках. Аналізуючи попередні періоди та сучасний етап розвитку цифрової доби, варто виділити її ознаки. Першою такою ознакою слід вважати швидкий розвиток обчислювальної техніки, про що свідчить постійне збільшення продуктивності та зменшення розмірів обчислювальних пристроїв, що зробило комп'ютери доступними для широкого використання. У той же час глобальне впровадження мобільних технологій та смартфонів надало можливість користуватися цифровими послугами будь-кому, у будь-який час та в будь-якому місці. Наступною ознакою слід вважати наявність світової мережі «Інтернет» та, як наслідок, глобальної цифрової комунікації, які принципово змінили спосіб і формат спілкування людей між собою. Ще однією ознакою, яка була відсутньою раніше, слід вважати тотальну цифровізацію даних та

інформації. Перехід від аналогових до цифрових форм зберігання та обробки даних, використання великих даних (Big Data) для аналізу та прийняття рішень у різних галузях, таких як бізнес, медицина, освіта, право яскраво свідчать про інший еволюційний період розвитку людства. Не характерними для попередніх періодів розвитку людства, але нагальними сьогодні, стали поширені роботизація та автоматизація більшості сфер людського суспільного життя. Упровадження автоматизованих систем у виробничі процеси, використання роботів та штучного інтелекту для виконання складних і рутинних завдань сприймаються зараз цілком природньо. Наступною ознакою цифрової доби слід назвати планетний розвиток цифрової економіки та електронної комерції. Можливість здійснювати купівлю-продаж онлайн, розвиток цифрових валют та технології блокчейну характеризує світ людства по-новому [7].

Теоретично-правове підґрунтя даного наукового дослідження складають дисертаційні праці, монографії, наукові статті та інші наукові розвідки та доробки сучасних науковців, які дозволили провести комплексний аналіз заявленої теми.

Так, аналізуючи динаміку перебігу дослідницьких ідей професора Харитонова Є.О., варто звернути увагу не тільки на сучасні, а й на попередні наукові розробки професора, а саме глобальні монографічні наукові праці: «Порівняльне право Європи: Основи порівняльного правознавства. Європейські традиції», «Цивільні правовідносини», «Історія приватного права Європи: східна традиція», «Нариси теорії цивілістики (поняття та концепти)», «Приватне право як концепт: пошук парадигми», «Приватне право як концепт», тощо [170; 172; 177; 179; 181; 182; 183]. Заслужують на першочергову увагу науковців і менш глобальні, але при цьому не менш цікаві, важливі і значущі дослідження професора, запропоновані в наукових статтях [175; 178].

Однак, крім класичних досліджень, актуальними є і нові сучасні погляди професора, що висловлені й обґрунтовані за умов цифрового суспільства (в тому числі за часів ковіду) [2; 174; 176].

Науково важливі та сучасні ідеї щодо застосування як класичних (правочини та їх недійсність), так і сучасних цивілістичних правових категорій (блокчейн, смарт-контракти, цифровий підпис) пропонує та обґрунтовує у своїх наукових дослідженнях професор Давидова І.В. [40; 42; 45; 47; 48; 205; 194; 198; 199].

Важливі з огляду теми дисертаційного дослідження наукові положення виказує у своїх роботах Берназ-Лукавецька О.М., яка розглядає, як окремі аспекти кредитних правовідносин, так і сучасні категорії цифрового світу [9; 10; 12; 13; 148; 200].

Цифрова доба продовжує активно розвиватися, надаючи нові можливості для інновацій та розвитку суспільства, одночасно викликаючи потребу в адаптації правових та регуляторних механізмів до нових викликів. Саме тому актуальними стають наукові дослідження і розробки, які здійснюються із врахуванням сучасних ознак цифрового світу, а не базуються лише на історичному науковому підґрунті. Про новий погляд та актуалізацію наукових досліджень у цифрову добу свідчить зростаюча кількість наукових робіт у всіх сферах розвитку суспільства, які активно з'являються останнім часом і потребують комплексного аналізу. Так, без сумніву, заслуговує на увагу монографія Баранова О.А. "Трансформація: соціальна & цифрова & правова" [6], в якій автор розглядає глибокі зміни, що відбуваються в суспільстві під впливом цифрових технологій, аналізує вплив цифровізації на соціальну структуру та правову систему, підкреслюючи важливість адаптації правового регулювання до нових реалій. У монографії акцентується увагу на тому, як цифрові технології змінюють не тільки соціальні відносини, а й правову структуру суспільства. Ці положення безспірно важливі і мають бути враховані

для розуміння змін сучасних кредитних правовідносинах, де онлайн-кредитування стає домінуючою формою. Автор обґрунтовано доводить необхідність адаптації законодавства до цифрових змін, що в тому числі стосується і питань правового регулювання захисту прав боржників у цифрову добу. Баранов О.А. підкреслює в роботі, що цифровізація вимагає комплексного підходу до правового регулювання та захисту прав учасників правовідносин.

Докторська дисертація Берназюка О. О. "Цифрові технології у праві: тенденції та перспективи розвитку" [14] містить аналіз упровадження цифрових технологій у правову сферу, підкреслюючи необхідність адаптації правового регулювання до нових реалій. У контексті захисту прав боржників у кредитних правовідносинах у цифрову добу робота висвітлює кілька важливих аспектів. По-перше, цифровізація суспільства вимагає оновлення законодавства для адекватного регулювання онлайн-кредитування. По-друге, значну увагу приділено захисту персональних даних, що є критичним для безпеки боржників у цифрових кредитних відносинах. По-третє, підкреслено важливість забезпечення кібербезпеки для захисту від шахрайства та кіберзлочинів. Далі, дисертація розглядає питання прозорості та доступності правової інформації, що сприяє кращому інформуванню боржників про їхні права та обов'язки. Нарешті, обговорено можливості використання інноваційних технологій, таких як блокчейн та штучний інтелект, які мають використовуватись для вдосконалення захисту прав боржників, зокрема для аналізу кредитоспроможності та запобігання шахрайству.

Маючи ґрунтовний, але узагальнюючий характер дисертація Берназюка О.О. не охоплює кілька ключових аспектів, що стосуються захисту прав боржників у кредитних правовідносинах у цифрову добу. Зокрема, не розглядаються специфічні особливості онлайн-кредитування та правові механізми, що регулюють надання, виконання та контроль за такими кредитами. Відсутній детальний аналіз практичних аспектів захисту прав боржників, таких

як механізми розгляду скарг та вирішення спорів у цифрових кредитних відносинах, що в подальшому висвітлюється в цій роботі.

Вінник О.М. у своїй монографії «Право цифрової економіки» досліджує та аналізує окремі правові аспекти цифрової економіки, включаючи питання регулювання електронної комерції, захисту прав інтернет-користувачів та забезпечення кібербезпеки. Авторка досліджує правові механізми, що сприяють розвитку цифрової економіки в Україні та робить висновок про впевнене цифрове майбутнє цифрової економіки [32].

Також заслуговує на окрему увагу наукове дослідження Лісовського П.М. «Кібернологія: цифрова віртуальність та воєнна реальність» [99]. У посібнику досліджується взаємозв'язок між кібербезпекою, цифровою віртуальністю та воєнною реальністю, що притаманна сьогодні для українських громадян. Автори аналізують виклики та загрози кібербезпеки, пропонуючи правові та технологічні заходи для їх нейтралізації в сучасних умовах.

Означені дослідження, як і багато інших, акцентують увагу і створюють наукове підґрунтя та встановлюють орієнтири для вивчення трансформаційних процесів правової системи, що відбуваються в умовах і під впливом цифрових технологій.

Однак крім загально-теоретичних обґрунтувань необхідності вивчення трансформаційних процесів у праві загалом у цифрову добу, слід також звернути увагу і на предметні та більш конкретні правові наукові дослідження, що стосуються розвитку кредитних правовідносин у цифрову добу в цілому.

Так, наприклад, слід звернути увагу на роботу Шкварчук Л. О. «Світові тенденції трансформації фінансово-кредитних систем» [192], в якій досліджуються сучасні світові тенденції трансформації фінансово-кредитних систем та акцентується увага на викликах сьогодення та перспективних напрямках розвитку. Авторка проводить своєчасний аналіз впливу цифрових

технологій на фінансово-кредитні системи та пропонує рекомендації щодо їх удосконалення в умовах глобалізації.

Наукове дослідження Бабаскіна А.Ю. [4] виокремлює кредитний договір у системі цивільно-правових договорів, як самостійний вид договору та містить загальну характеристику цього договору. Однак при цьому практично не акцентує увагу на сучасних аспектах кредитування, на його трансформації в цифрову добу та захисті окремих учасників (зокрема боржників).

Фундаментальна робота Громової А.О. містить дослідження проблеми недійсності кредитних зобов'язань у цивільному законодавстві України. У своїй дисертації авторка аналізує умови та підстави для визнання кредитних договорів недійсними, враховуючи законодавчі норми та судову практику. Вона підкреслює важливість чіткого визначення підстав недійсності договорів для захисту прав боржників. Робота Громової А.О. є чи не першим у вітчизняній науці дослідженням, яке містить практичні рекомендації щодо вдосконалення правового регулювання кредитних відносин для ефективного захисту прав боржників. Це включає пропозиції щодо змін до законодавства, які можуть підвищити захист боржників від недобросовісних практик кредиторів. Авторка частково звертає увагу на вплив цифровізації на кредитні відносини, включаючи нові виклики та ризики, що виникають у зв'язку з онлайн кредитуванням. Вона підкреслює необхідність адаптації законодавства до умов цифрової доби, включаючи захист персональних даних боржників і кібербезпеку. У науковій роботі зроблено висновок, що «Норми, що застосовуються кредитором за кредитними зобов'язаннями з метою відновлення або визнання порушених або оспорюваних прав, що виникли з кредитних зобов'язань, а також з метою запобігання порушенню при наявності загрози порушення права, формують субінститут захисту прав кредитора за кредитними зобов'язаннями, що є складовим елементом інституту захисту цивільних прав» [39].

У контексті захисту прав боржника у кредитних відносинах у цифрову добу, робота Громової А.О. містить важливі теоретичні та практичні висновки, які можуть бути використані для вдосконалення правового регулювання цієї сфери. Особлива увага приділяється необхідності чіткого визначення правових механізмів захисту прав сторін, враховуючи нові виклики, пов'язані з цифровізацією кредитних відносин.

Однак при цьому в її дисертаційному дослідженні відсутній порівняльний аналіз міжнародного досвіду у сфері захисту прав боржників у цифрових кредитних відносинах, не досліджується використання інноваційних технологій, таких як блокчейн та штучний інтелект, для захисту прав боржників, відсутні також дослідження проблематики кібербезпеки та захисту персональних даних у кредитних правовідносинах онлайн кредитування. Означені питання стали предметом цього дисертаційного дослідження на рівні з іншими, що не піддавалися раніше науковим дослідженням із врахуванням цифрових технологій

Проаналізувавши низку наукових досліджень, доходимо висновку, що кредитні правовідносини, які беруть свій початок ще з часів виникнення лихварства та розповсюдження лихварів у 16-18 столітті залишаються актуальними і максимально поширеними в сучасному світі. Так у відповідності до державного класифікатора професій (ДК 003:2010) [113] в Україні залишаються лихварі – особи, що позичають гроші під заставу або в борг та мають код професії 4214. Однак останнім часом з розвитком інформаційного, а потім і цифрового суспільства, правовідносини кредитування суттєво трансформуються і набувають рис, що не були відомі раніше та, відповідно, не були притаманні попереднім кредитним правовідносинам.

Сучасна цифровізація кредитних правовідносин передбачає використання онлайн платформ, мобільних додатків та інших електронних засобів для укладення, виконання та управління кредитними договорами. Це забезпечує

швидкий та зручний доступ до кредитних ресурсів, знижуючи транзакційні витрати та підвищуючи ефективність фінансових послуг. Проте, одночасно з цими перевагами, виникають нові виклики, пов'язані з кібербезпекою, захистом персональних даних, а також необхідністю вдосконалення правового регулювання для забезпечення належного захисту прав боржників.

Цифровізація логічно призвела до змін у правовому регулюванні кредитних відносин. Виникла необхідність оновлення законодавства для врахування нових видів фінансових послуг та забезпечення належного захисту прав боржників. Зокрема, важливою є адаптація законодавчих норм до умов цифрової економіки, що включає регулювання електронних правочинів, захист прав споживачів фінансових послуг та забезпечення добросовісності та прозорості умов кредитування.

Клейменова С.М. зазначає, що «надання та споживання фінансових послуг є одними із найважливіших аспектів життя людей та бізнесу. Вони мають величезний вплив на економіку та суспільство в цілому. Фінансові послуги включають різні види послуг, такі як банківські послуги, інвестиційні послуги, страхування, пенсійне забезпечення та багато іншого. Вони надаються як фізичним особам, так і юридичним особам і відіграють ключову роль в управлінні фінансами та ризиковому управлінні. Сьогодні фінансові послуги стають все більш доступними та зручними завдяки використанню технологій та розвитку інтернету. Вони також стають все інноваційнішими, з'являються нові види послуг та продуктів, які допомагають людям та компаніям керувати своїми фінансами більш ефективно. Однак, разом з цим, з'являються нові виклики, такі як кібербезпека, регулювання та належна оцінка ризиків. Тому питання, пов'язані з фінансовими послугами, залишаються досить актуальними та потребують постійної уваги та оновлення знань» [75; 76].

В іншій своїй роботі науковиця також виділяє ознаки банківських послуг. Вона зазначає, що «Цим послугам характерні особливості, що виділяють ці види послуги у системі об'єктів цивільного права, і ті особливості, які властиві саме цьому виду послуг. Важливим є те, що до банківських послуг пред'являються специфічні вимоги, а саме: правовий статус послугонадавача (банківської установи), особливий обов'язок банківської установи – здійснювати моніторинг руху коштів» [74].

В аспекті теми дисертаційного дослідження необхідно також звернути увагу на окремі міжнародні та зарубіжні аспекти захисту прав боржника в кредитних правовідносинах у цифрову добу (орієнтовно за останні 10 років).

Останні роки розвитку людства характеризуються значними змінами в законодавстві та практиці захисту прав боржників у кредитних правовідносинах в європейських країнах, спричиненими як розвитком цифрових технологій, так і зміною підходів до споживчого захисту фінансових послуг на рівні Європейського Союзу. Основною тенденцією, що прослідковується, стало посилення споживчих прав через гармонізацію законодавства на рівні ЄС. Зокрема, це відображено в нових директивах та регламентах, що спрямовані на забезпечення більшого рівня прозорості та справедливості в кредитних правовідносинах.

Впровадження цифрових технологій у кредитування, включаючи онлайн кредити та використання великих даних для оцінки кредитоспроможності позичальників сприяло розвитку нових правових заходів захисту прав боржників, зокрема щодо захисту персональних даних та кібербезпеки. Означені заходи працюють в європейських країнах.

Так директива 2008/48/ЄС, що регулює права споживачів у кредитних відносинах, зобов'язує кредиторів надавати позичальникам детальну інформацію про умови кредитування, включаючи річну процентну ставку, та встановлює вимоги до оцінки кредитоспроможності позичальників.

Директива 2005/29/ЄС, яка регулює комерційні практики між бізнесом і споживачами, забороняє агресивні та обманні практики, що можуть впливати на рішення споживачів про укладення кредитних договорів (European Commission).

Директива 2011/83/ЄС встановлює права споживачів на інформацію, право на відмову від договору протягом 14 днів та інші захисні механізми при укладенні дистанційних та офісних договорів (European Commission).

Означені нормативи встановлюють зобов'язання кредиторів надавати повну і чітку інформацію про умови кредитування, включаючи всі витрати та можливі ризики для позичальників. Це дозволяє споживачам приймати обґрунтовані рішення і запобігає нездоровим практикам.

Європейське законодавство встановлює вимогу до кредиторів здійснювати ретельну оцінку кредитоспроможності позичальників перед укладенням кредитного договору, що запобігає надмірному борговому навантаженню і фінансовим труднощам позичальника.

Аналізуючи напрямки імплементації європейського законодавства з питань захисту прав боржників у кредитних правовідносинах до українського законодавства, варто звернути увагу на наступні аспекти. Директива 2008/48/ЄС [49] про споживчі кредити може відображатися в національному законодавстві шляхом закріплення обов'язку кредитора надавати та роз'яснювати позичальникам повну інформацію про умови кредиту, включаючи загальну суму кредиту, річну процентну ставку (APR), строки і порядок погашення. Позичальник на етапі укладення договору кредитування має стовідсотково розуміти всі правові наслідки власних дій із відповідними математичними розрахунками заборгованості. Задля забезпечення, гарантії і захисту прав боржників, кредитор повинен проводити повну оцінку кредитоспроможності позичальника до укладення кредитного договору і в разі незадовільної оцінки відмовляти в наданні кредиту. Законодавчо (відповідно до європейських тенденцій) має бути закріплене право позичальника відмовитися від кредитного

договору протягом 14 днів з моменту укладення без зазначення причин такої відмови.

Директива 2011/83/ЄС [51] про права споживачів може бути імплементована в частині заборони на додаткові або приховані платежі, що не були ясно зазначені в договорі.

Директива 2005/29/ЄС [50] про несправедливі комерційні практики може бути імплементована у вигляді введення заборони на обманні комерційні практики, які можуть ввести споживача в оману щодо умов кредитування. Законодавство України повинно мати заборону агресивних практик у сфері кредитування, які тиснуть на споживача і змушують його укласти кредитний договір. Сучасність вимагає введення регулювання рекламних матеріалів, що стосуються кредитних послуг, з метою захисту прав споживачів від обману та маніпуляцій.

Окремим напрямком впровадження норм європейського законодавства до національної правової системи безперечно має стати захист персональних даних учасників правовідносин. Так Загальний регламент про захист даних (GDPR) [153] має бути ґрунтовно імплементований до законодавства України через встановлення чітких правил щодо збору, обробки і зберігання персональних даних боржників. Забезпечення права боржників на доступ до своїх даних, а також на їх виправлення або видалення в разі необхідності. Мають бути забезпечені правові механізми, що регулюють передачу персональних даних боржників третім особам, з метою запобігання несанкціонованому доступу та використанню.

Важливим аспектом сучасного оновлення законодавства в сфері захисту прав боржників у кредитних правовідносинах має стати також залучення Міжнародних стандартів фінансової грамотності (OECD) задля підвищення рівня фінансової свідомості сторін в кредитно-грошових відносинах. OECD (Організація економічного співробітництва та розвитку, англ. Organisation for

Economic Co-operation and Development) - це міжнародна організація, яка об'єднує країни з розвинутою економікою, з метою сприяння економічному зростанню, покращенню життя громадян, підтримці стабільності та розвитку глобальних стандартів у сфері політики. Організація була заснована в 1961 році, а її штаб-квартира розташована в Парижі, Франції. Сьогодні вона об'єднує 38 країн-членів, серед яких більшість європейських країн, а також США, Канада, Японія, Південна Корея та інші економічно розвинені держави [72].

Розробка та впровадження програм з підвищення фінансової грамотності населення, спрямованих на покращення розуміння умов кредитування. Проведення інформаційних кампаній, що інформують споживачів про їхні права та обов'язки в кредитних правовідносинах, створення і поширення інструментів та ресурсів, що допомагають споживачам приймати обґрунтовані фінансові рішення.

Міжнародні організації розробили рекомендації для України у сфері відносин кредитування. Так, наприклад, Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) [203] у своїх рекомендаціях акцентує увагу на необхідності посилення захисту прав споживачів фінансових послуг, включаючи боржників у кредитних правовідносинах. Рекомендується забезпечити надання споживачам чіткої та повної інформації про умови кредитування, включаючи реальну річну процентну ставку (APR), всі витрати та ризики. Це допоможе споживачам приймати обґрунтовані рішення щодо кредитування. Важливою є імплементація стандартів захисту персональних даних відповідно до Загального регламенту про захист даних (GDPR), що передбачає чіткі правила щодо збору, обробки та зберігання персональних даних споживачів. Це включає право на доступ до своїх даних та їх виправлення або видалення в разі необхідності. OECD рекомендує розробку та впровадження програм підвищення фінансової грамотності населення, що дозволить

споживачам краще розуміти свої права та обов'язки, а також уникати недобросовісних практик з боку кредиторів.

Принципи корпоративного управління, розроблені G20 та OECD, також містять рекомендації щодо покращення захисту прав споживачів у фінансових відносинах, зокрема: управління ризиками та внутрішній контроль - встановлення ефективних систем управління ризиками та внутрішнього контролю у фінансових установах, що дозволить виявляти та запобігати порушенням прав споживачів та боржників (OECD) [78]. Забезпечення прозорості та повного розкриття інформації про фінансові продукти та послуги, що надаються споживачам. Це включає розкриття умов договорів, комісій, штрафів та інших фінансових аспектів кредитних продуктів (OECD).

Світовий банк у своїх рекомендаціях для України наголошує на необхідності вдосконалення нормативно-правової бази та регуляторної політики для захисту прав споживачів у фінансовому секторі: рекомендується підвищення ефективності регуляторного нагляду за фінансовими установами, зокрема через зміцнення ролі національних регуляторних органів та впровадження механізмів контролю за дотриманням прав споживачів.

Врахування рекомендацій міжнародних організацій щодо оновлення законодавства України дозволить значно покращити захист прав боржників у кредитних правовідносинах, забезпечуючи більш прозорі, справедливі та безпечні фінансові взаємодії. Це сприятиме підвищенню довіри споживачів до фінансової системи та створенню стабільного правового середовища для кредитування.

Важливим у світлі світових подій, що відбуваються нині є і порівняльний аналіз правової бази України та США у сфері регулювання кредитних правовідносин та захисту прав боржників.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює кредитні правовідносини в Україні, є Цивільний кодекс України, який містить положення про договори кредитування (ст. 1054-1057) [187] та захист прав споживачів.

Закон України "Про захист прав споживачів" [141] надає додаткові гарантії прав споживачів, включаючи боржників у кредитних відносинах, зокрема щодо інформаційної прозорості та права на захист від недобросовісної реклами.

Закон України "Про споживче кредитування" [146] встановлює вимоги до договорів споживчого кредитування, забезпечуючи прозорість умов та інформацію для споживачів. Закон України "Про захист персональних даних" [140] регулює обробку та захист персональних даних споживачів, включаючи боржників, забезпечуючи їхню конфіденційність та безпеку.

Боржники можуть захищати свої права через судову систему, включаючи спеціалізовані суди, такі як господарські та адміністративні суди. Судова практика розгляду спорів у сфері кредитування включає як цивільні, так і господарські та адміністративні провадження.

У жовтні 2021 року Національний банк затвердив вимоги до розкриття небанківськими фінансовими установами повної інформації про послугу споживчого кредитування та повну вартість кредиту для споживача. Це стосується вебсайтів фінансових установ, поширення інформації в рекламі, інформування під час користування кредитом, а також особливостей розкриття інформації щодо мікрокредитів. Вимоги, розроблені з урахуванням особливостей діяльності фінансових компаній та гармонізовані з уже діючими вимогами для банків, тому в контексті цього питання усі фінансові установи, які займаються споживчим кредитуванням населення, у рівних умовах.

Розглянемо практики законодавчого регулювання кредитних правовідносин у різних країнах світу. Основним федеральним законом, що регулює кредитні правовідносини в США, є Закон про чесну кредитну практику (Fair Credit Reporting Act, FCRA), який встановлює стандарти для збирання,

розкриття та використання інформації про кредитні історії споживачів. Закон про чесне кредитування (Truth in Lending Act, TILA) забезпечує прозорість умов кредитування, зобов'язуючи кредиторів розкривати інформацію про вартість кредиту, включаючи річну процентну ставку (APR) та інші збори.

Закон про справедливі боргові колекторські практики (Fair Debt Collection Practices Act, FDCPA) регулює діяльність колекторів, захищаючи споживачів від недобросовісних практик стягнення заборгованості.

Акт про захист персональних даних споживачів (Gramm-Leach-Bliley Act) встановлює стандарти конфіденційності та безпеки для фінансових установ, включаючи кредиторів, щодо обробки персональних даних споживачів.

У США боржники можуть звертатися до федеральних та місцевих судів для захисту своїх прав. Судова практика включає як цивільні, так і кримінальні провадження у випадках порушення прав споживачів. Альтернативні методи вирішення спорів, такі як медіація, арбітраж та програми врегулювання боргів, широко використовуються для вирішення конфліктів між боржниками та кредиторами.

1.2 Законодавчі засади регулювання захисту прав боржників (фізичних осіб) у кредитних правовідносинах в Україні

Законодавча база України включає низку нормативно-правових актів, що регулюють права боржників та встановлюють окремі елементи механізму їх захисту.

Цивільний кодекс України (ЦКУ) [187] є основним нормативно-правовим актом, що регулює цивільні відносини, включаючи кредитні договори. Стаття 1054 ЦКУ визначає кредитний договір як договір, за яким банк або інша фінансова установа зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальнику на умовах повернення, платності та строковості, а позичальник зобов'язується

повернути кредит та сплатити відсотки. Статті 1055-1057 регулюють умови укладення, виконання та припинення кредитного договору. Згідно з частиною 2 статті 1054 ЦКУ, до кредитного договору застосовуються правила про договір позики, встановлені Цивільним кодексом України. Це забезпечує правову основу для регулювання кредитних відносин та захисту прав боржників. Основні положення ЦКУ забезпечують прозорість умов кредитування, визначають права та обов'язки сторін, а також встановлюють окремі механізми вирішення спорів.

У наукових колах періодично обговорюється і дискутується правова природа кредитних правовідносин, а саме: межа співвідношення приватно-правових та публічно-правових елементів у регулюванні кредитних відносин. Так, наприклад, професор Харитонов Є.О. з цього приводу зазначає, що «в умовах цифровізації кредитних правовідносин критично важливо досягти оптимального балансу між приватними та публічними елементами для забезпечення ефективного правового регулювання, захисту прав споживачів та стабільності фінансових інституцій» [180]. Науковець наголошує, що в кредитних правовідносинах поєднуються різні елементи, як приватного, так і публічного характеру. Він зазначає, що «досягнення балансу між приватними та публічними елементами в кредитних правовідносинах в умовах цифровізації вимагає глобального комплексного підходу. Такий підхід сприятиме створенню стабільної, прозорої та інноваційної фінансової системи, що відповідає сучасним викликам та потребам суспільства».

Не можна залишити поза увагою й окремі дослідження правових інституцій приватного і публічного права в умовах воєнного стану в цифрову добу. Попри сотні внутрішніх та зовнішніх війн людства, що історично мали місце, сьогодення військова небезпека, по-своєму впливає на відносини в суспільстві «Повномасштабна військова агресія росії проти України, в яку переросла «відкладена» війна, виявила складність дотримання (екстраполяції) засад

приватного права в аномальній ситуації повномасштабної агресії, супроводжуваної порушенням прав людини і приватної особи. Ця суперечність гостро проявилась у підходах до накладення та дотримання санкцій до агресора, відображаючи колізію між бажанням владнати конфлікт загалом приватноправовими методами і відсутню можливості досягти їхнього виконання» [185; 201].

Плеяда українських науковців на фоні дослідження питань про правову природу кредитних правовідносин приділяє також увагу характеристиці окремих аспектів договору кредитування в цифрову добу. Так, наприклад, Менджул М.В. зазначає, що «Договір банківського кредиту, не дивлячись на доволі імперативне законодавче його регулювання з метою захисту прав боржників, зазнав змін щодо форми укладення, зокрема на разі переважає на практиці саме електронна форма. При цьому, важливим є з позиції захисту прав боржників гарантування принципу правової визначеності та добросовісності, а суди звертають увагу на те, чи вірно було накладено цифровий електронний підпис, чи сторони вільно погодилися на електронну форму правочину та обізнані із змістом договору. У випадку укладення договору банківського кредиту в електронній формі із порушенням вимог чинного законодавства, а також із недотриманням процедури накладення електронного цифрового підпису у боржника є право захистити свої права у судовому порядку» [109]. Схожі положення авторка розвиває і в іншій своїй роботі [149].

Досліджуючи порівняльні аспекти регулювання відносин кредитування в Україні, науковці також доходять висновку про необхідність інтеграції і запозичення правових норм цієї галузі. «Євроінтеграційні процеси України обумовили важливу потребу порівняльних досліджень системи банківських договорів у аспекті захисту прав боржників. Враховуючи ризики зростання боргів у фізичних та юридичних осіб, необхідне впровадження європейських підходів гарантування надійного захисту прав боржників, у тому числі через

запровадження комплексної системи супроводу боржника (на прикладі тих, що успішно діють у Австрії, Бельгії, Кіпрі, Чехії, Данії, Франції, Німеччині, Греції, Угорщині, Ірландії, Італії, Латвії, Литві, Мальті, Нідерландах, Польщі, Португалії, Словенії, Іспанії, Швеції та Великобританії) із доступом до безоплатної правової допомоги, фінансовим консультуванням щодо управління боргами, соціальної та психологічної допомоги» [110].

З 2019 року на Україні започаткований процес рекодифікації цивільного законодавства. Так 17 липня 2019 року на засіданні Кабінету Міністрів України обговорювалось питання «Про утворення робочої групи щодо рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України» про що була прийнята відповідна Постанова № 650.

Як зазначає Калітенко О.М.: «Кабінет Міністрів у своїй Постанові, використовуючи термін «рекодифікація» одразу ж у дужках розкриває його основний зміст і визначає її, як оновлення цивільного законодавства. Однак при цьому не надає жодних роз'яснень з приводу того, яке саме оновлення мається на увазі і який саме законодавчий акт має з'явитися внаслідок такого оновлення» [69]. Свої погляди на поняття категорії рекодифікація висловлювали різні науковці, застосовуючи різний ступінь деталізації категорії.

Так, наприклад, член робочої групи з рекодифікації, професор Довгерт А.С. у науковій статті «Рекодифікація цивільного кодексу України: основні чинники і передумови для старту» пропонує вживати термін «рекодифікація» у значенні системних суттєвих змістовних і структурних новацій чинного цивільного кодексу, без створення нового [52].

Калітенко О.М. акцентує увагу на тому, що «рекодифікація передбачає системні і суттєві зміни чинного Цивільного кодексу України, а не чергові зміни і доповнення в окремі статті. Саме тому підхід до рекодифікації має бути не тільки комплексним, а й сучасним (а в окремих напрямках навіть надсучасним)» [69].

Досить детально теоретичні дискусійні питання рекодифікації досліджуються в монографії «Оновлення Цивільного кодексу України: формування підходів» за загальною редакцією професорів Довгерта А.С. та Харитонова Є.О. [122]. У цій глобальній науковій роботі представлено результати наукових досліджень вчених Києва, Львова, Одеси, Харкова та Хмельницького, присвячених формуванню концептуальних підходів щодо системного оновлення (рекодифікації) Цивільного кодексу України.

Аналізуючи процес рекодифікації в останні роки, професор Харитонов Є.О. зазначає, що «Перебіг зазначеного процесу сповільнювала пандемія коронавірусу, але усе ж була розроблена офіційна концепція оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства [84], відповідно до якої надалі тривала робота над проектами внесення змін в окремі книги ЦК України. Повномасштабна російська військова агресія вплинула на всі аспекти буття українського суспільства, у тому числі, звісно, й на функціонування правової системи України та визначення напрямків удосконалення цивільного законодавства. Це зумовлює доцільність уточнення концепції оновлення (рекодифікації) цивільного законодавства з погляду оцінки її відповідності потребам сьогодення» [168].

В іншому своєму дослідженні професор Харитонов Є.О. доходить висновку, що «Оскільки Цивільний кодекс України, будучи за своєю сутністю кодексом приватного права на рівні концепції цивільного законодавства, відображає синтез західної та східної європейських традицій права, це дає підстави для сподівань на успішну адаптацію його норм до концепту європейського приватного права, засад та окремих положень законодавчих актів, які забезпечують з юридичного боку функціонування внутрішнього ринку ЄС та співробітництво у цій галузі ЄС з іншими країнами, що зробили європейський вибір.

Немає необхідності докорінної переробки Цивільного кодексу України. Відповідаючи на Виклики сьогодення, достатньо обмежитися рекодифікацією з метою адаптації вітчизняного цивільного законодавства до сучасного концепту приватного права, відображеного у Draft Common Frame of Reference (DCFR).

Разом із тим, слід зауважити, що адаптація до рішень, рекомендованих DCFR у цій галузі, може бути складною і потребуватиме не лише рекодифікації вітчизняного законодавства, але й відповідної адаптації правосвідомості» [173].

Професор Давидова І.В., прослідковуючи розвиток правових конструкцій правочинів і цивільно правових договорів у процесі рекодифікації зазначає, що «у контексті рекодифікації цивільного законодавства вважаємо за доцільне внести наступні пропозиції щодо оновлення положень ЦК в главі «Правочини»: 1) оновити концепцію правочину з метою визнання існування правочинів «традиційних», «перехідних» та «нових», що відображає особливості формування інформаційного суспільства та забезпечує ефективне використання інформаційних технологій при вчиненні правочинів, запобігання виникненню проблем, пов'язаних з юридичною кваліфікацією дій, вчинених з використанням систем розподіленого реєстру (типу блокчейн). При цьому необхідно передбачити правовий механізм захисту прав учасників відповідних відносин, зокрема, концепцію недійсності ІТ-правочинів, яка може слугувати методологічним підґрунтям визначення наслідків недійсності правочинів відповідно до загальних принципів справедливості, розумності, необхідності відшкодування збитків, закріплених у ЦК; 2) запровадити поняття ІТправочину як дій суб'єкта цивільного права, що вчиняється у сфері застосування та / або за допомогою інформаційних технологій, і спрямовані на встановлення, зміну, припинення цивільних прав та обов'язків, та включити у книгу І ЦК відповідну норму» [41].

Навіть поверховий аналіз згаданих вище та багатьох інших досліджень з питань рекодифікації [53] дозволяє зробити наступні висновки. Рекодифікація

цивільного законодавства — це процес перегляду, оновлення та вдосконалення існуючих цивільних норм, правил та принципів з метою їх приведення у відповідність з сучасними потребами суспільства, економічними та правовими реаліями, викликами цифрової доби. Цей процес включає як систематизацію, так і зміну окремих положень законодавства, зокрема усунення застарілих норм, введення нових сучасних механізмів правового регулювання та адаптацію до міжнародних стандартів.

Внаслідок рекодифікації цивільне законодавство України має бути в першу чергу приведене у відповідність з міжнародними нормами, стандартами ЄС та вимогами Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Прикладом реалізації цього напрямку може стати впровадження норм, що відповідають Директиві 93/13/ЄС про несправедливі умови у споживчих договорах, Регламенту (ЄС) 2016/679 (GDPR) про захист даних, тощо.

Принциповим напрямком, на нашу думку, має стати оновлення правил, що стосуються договорів та зобов'язань, включаючи цифрові та електронні контракти та особливості електронного документообігу. Проявом цього напрямку буде введення та актуалізація норм про електронні договори, цифровий підпис, електронні довірчі послуги, тощо.

Також однією з важливих тенденцій вбачається розширення правового механізму захисту прав споживачів, особливо у сфері електронної комерції та фінансових послуг. Так, наприклад, мають бути вдосконалені правила щодо прозорості умов кредитування, захисту від шахрайства та несправедливих умов договорів кредитування.

Найактуальнішим сучасним напрямком рекодифікації, безумовно, має стати регулювання відносин у сфері інформаційних технологій, захисту даних та кібербезпеки. Саме ці аспекти функціонування сучасного суспільства, імовірно, внаслідок своєї новизни та швидкого розвитку, залишаються чи не найменш врегульованими.

Рекодифікація цивільного законодавства — це процес системного перегляду, оновлення та вдосконалення існуючих правових норм з метою їхньої адаптації до сучасних суспільно-економічних умов та технологічних змін. У контексті захисту прав боржників у кредитних правовідносинах у цифрову добу, рекодифікація передбачає створення та остаточне формування цивільно-правового механізму, який враховує специфіку електронного кредитування, захист персональних даних та кібербезпеку. Цей процес включає систематизацію існуючих норм, усунення правових прогалин, введення нових правових інститутів та адаптацію до міжнародних стандартів та гармонізацію з ними.

Сучасна модернізація норм, що регулюють зобов'язальні правовідносини, як найбільш вагомій в сфері цивільного права, також має бути ключовим аспектом рекодифікації. Це включає оновлення положень про договори, введення норм про електронні контракти, цифровий підпис та електронні довірчі послуги. Зокрема, в умовах цифрової доби важливо визначити правові засади укладення, виконання та розірвання електронних договорів, з урахуванням і технічних аспектів, що забезпечить прозорість та надійність електронного дистанційного кредитування. Захист прав споживачів та учасників фінансового ринку також має бути важливим напрямом рекодифікації.

Отже, рекодифікація цивільного законодавства України є комплексним процесом, який спрямований на адаптацію правових норм до сучасних викликів та міжнародних стандартів, що включає гармонізацію з правом ЄС, модернізацію зобов'язальних та корпоративних відносин, посилення захисту прав споживачів, інтелектуальної власності, інформаційної безпеки та вдосконалення у зв'язку з цим норм сімейного та процесуального права. Ці заходи спрямовані на створення прозорого, ефективного та сучасного правового середовища в Україні.

Переходячи до дослідження більш вузьких спеціалізованих нормативних актів, слід зупинити свою увагу на Законі України «Про захист прав споживачів» [141].

Закон України "Про захист прав споживачів" є основоположним нормативним актом, що регулює правовідносини між споживачами та продавцями (виконавцями, виробниками) товарів, робіт і послуг, включаючи кредитні установи. У контексті захисту прав боржників у кредитних правовідносинах, цей закон має особливе значення, оскільки встановлює правові механізми захисту інтересів споживачів, забезпечує прозорість умов кредитування та захист від недобросовісної практики кредиторів.

Закон визначає права споживачів на отримання достовірної інформації про товари, роботи та послуги, а також на безпеку і якість таких товарів і послуг. У випадку кредитних правовідносин це означає, що позичальники мають право на отримання повної інформації про умови кредиту, включаючи реальну річну процентну ставку (APR), загальну вартість кредиту, всі витрати та можливі ризики. Це забезпечує споживачам можливість приймати обґрунтовані рішення щодо укладення кредитних договорів. Закон також передбачає механізми захисту від недобросовісної практики кредиторів, включаючи заборону на приховані комісії та інші платежі. Кредитори зобов'язані надавати споживачам чітку та доступну інформацію про всі умови кредитування, що сприяє підвищенню прозорості фінансових операцій та захисту прав боржників. Це є важливим аспектом в умовах цифрової доби, коли значна частина кредитних правовідносин здійснюється у форматі онлайн.

Окрім цього, названий закон регулює питання відповідальності кредиторів за порушення прав споживачів. У разі виявлення порушень, споживачі мають право на захист своїх прав через суд, а також можуть звертатися до органів державної влади, уповноважених здійснювати контроль за дотриманням законодавства про захист прав споживачів. Це включає можливість подання

скарг та звернень до відповідних органів, які здійснюють нагляд за діяльністю кредитних установ.

Однак при цьому у світлі проблематики захисту прав боржників у кредитних правовідносинах можна виокремити і недоліки означеного нормативного акту. Так закон України "Про захист прав споживачів" не надає достатньо чітких положень щодо регулювання електронних договорів. В умовах цифрової доби, коли все більше кредитних правовідносин здійснюється онлайн, відсутність конкретних норм про електронні договори створює правову невизначеність. Це може ускладнити захист прав боржників у випадку спорів, пов'язаних з електронними кредитними договорами.

Хоча закон і передбачає певні заходи щодо захисту персональних даних споживачів, вони можуть бути недостатніми в умовах цифрової доби. Персональні дані позичальників, зібрані кредитними установами, часто стають мішенню для кіберзлочинців, або навіть і предметом злочинних дій для самих працівників фінансових установ. Відсутність конкретних вимог щодо захисту персональних даних у кредитних правовідносинах може призвести до порушення прав боржників та їх фінансових втрат.

Закон чітко не визначає відповідальність кредиторів за порушення прав боржників у випадку надання неправдивої або неповної інформації про умови кредитування. Це створює можливість активного поширення недобросовісних практик з боку кредитних установ, що ускладнює захист прав боржників.

Закон не містить достатніх конкретних положень про контроль за діяльністю кредитних установ, що надають послуги онлайн. Відсутність належного контролю та рівня регулювання онлайн кредитування створює ризики для боржників, включаючи можливість недобросовісної, або навіть і злочинної практики з боку кредиторів.

Також означений Закон не передбачає й ефективних механізмів для врегулювання спорів, пов'язаних з онлайн кредитуванням. Відсутність чітких

процедур (в тому числі і процесуальних норм) для вирішення таких спорів нерідко призводить до затримок у захисті прав боржників та додаткових фінансових витрат для них.

Також Закон «Про захист прав споживачів» не містить положень, які б сприяли підвищенню рівня правової та фінансової грамотності споживачів у контексті цифрових фінансових послуг. Недостатня обізнаність боржників щодо їх прав та обов'язків, фінансових можливостей, різних аспектів функціонування дистанційних правовідносин у сфері онлайн кредитування збільшує ризик їх обману та фінансових втрат.

Таким чином проведений аналіз Закону України "Про захист прав споживачів" свідчить про низку існуючих недоліків у контексті захисту прав боржників у кредитних правовідносинах у цифрову добу. Відсутність чітких положень щодо електронних договорів, недостатній захист персональних даних, обмеженість у визначенні відповідальності кредиторів, відсутність механізмів контролю за онлайн кредитуванням, недоліки в механізмах врегулювання спорів та нестача освітніх ініціатив є основними проблемами, що потребують вирішення.

Без сумніву, важливим і довгоочікуваним для захисту прав боржників у кредитних правовідносинах є також спеціальний Закон України "Про споживче кредитування" [146].

Цей закон, хоча і поширюється не на всі відносини кредитування (а лише на споживче кредитування), встановлює правові основи для надання споживчих кредитів, визначає права та обов'язки кредиторів і позичальників, а також регулює порядок укладення та виконання договорів споживчого кредитування. Закон України "Про споживче кредитування" є важливим нормативно-правовим актом, що регулює правовідносини між кредиторами та споживачами у сфері надання споживчих кредитів. Проте, у світлі теми дисертаційного дослідження,

цей закон має і низку окремих вад і недоліків, які потребують вирішення для забезпечення ефективного правового захисту споживачів у сучасних умовах.

Перш за все, Закон України "Про споживче кредитування" недостатньо враховує специфіку цифрових фінансових послуг. З розвитком технологій все більше кредитних правовідносин переходить у цифровий формат, що створює нові виклики для правового регулювання. Відсутність чітких положень щодо регулювання електронних договорів, електронної ідентифікації та верифікації споживачів призводить до правової невизначеності та ускладнює захист прав боржників. Зокрема, закон не передбачає спеціальних вимог до укладення електронних договорів, що може призвести до труднощів у їхній правовій оцінці та захисті прав споживачів у випадку спорів.

Крім того, закон не забезпечує належний захист персональних даних споживачів. Хоча він містить певні положення щодо зберігання та обробки персональних даних, вони є загальними і не враховують специфіку цифрових кредитних правовідносин. У сучасних умовах, коли кіберзлочинність стає все більш поширеною, недостатній захист персональних даних може призвести до значних фінансових втрат для споживачів та порушення їхніх прав.

Ще одним недоліком є недостатня прозорість умов кредитування. Закон встановлює вимоги до розкриття інформації про умови кредиту, проте на практиці кредитори часто знаходять способи обійти ці вимоги. Наприклад, реальна річна процентна ставка (APR) часто подається у складній для розуміння формі, що ускладнює споживачам оцінку реальної вартості кредиту. Крім того, приховані комісії та інші платежі залишаються поширеною проблемою, що негативно впливає на права споживачів.

Відсутність ефективних механізмів контролю за діяльністю кредитних установ також є суттєвим недоліком. Закон не передбачає достатніх заходів для нагляду за діяльністю онлайн кредиторів, що створює можливості для недобросовісної практики. Відсутність належного контролю призводить до

того, що споживачі залишаються незахищеними від шахрайства та інших неправомірних дій з боку кредиторів.

Також важливо відзначити недостатність сучасних цифрових механізмів врегулювання спорів. Закон не містить чітких положень щодо процедур вирішення спорів між кредиторами та споживачами, що ускладнює захист прав боржників у разі виникнення конфліктних ситуацій та необхідності її термінового вирішення. Відсутність ефективних механізмів альтернативного вирішення спорів, таких як автоматизовані платформи, медіація та арбітраж, призводить до додаткових витрат та затримок у процесі захисту прав споживачів.

Таким чином, Закон України "Про споживче кредитування" також потребує нагального вдосконалення з метою забезпечення ефективного захисту прав боржників у кредитних правовідносинах у цифрову добу. Внесення змін до законодавства, які враховують специфіку цифрових фінансових послуг, підвищення прозорості, справедливості та добросовісності умов кредитування, забезпечення захисту персональних даних, посилення контролю за діяльністю кредитних установ та розвиток механізмів врегулювання спорів є необхідними кроками для покращення правового регулювання в цій сфері.

Наступним у колі питань дисертаційного дослідження має стати Закон України "Про електронні довірчі послуги" [133]. Закон України "Про електронні довірчі послуги" є ключовим нормативно-правовим актом, що регулює відносини у сфері електронних довірчих послуг, включаючи електронну ідентифікацію, електронний підпис, електронні печатки, електронні тимчасові позначки, електронні реєстри та інші довірчі послуги. Закон спрямований на забезпечення надійності та безпеки електронних транзакцій, що є надзвичайно важливим в умовах цифрової доби, особливо у сфері кредитних правовідносин. Закон визначає правові засади надання електронних довірчих послуг, встановлює вимоги до надавачів таких послуг, а також регулює правовий статус

електронних підписів та інших довірчих засобів. Основні положення закону включають електронну ідентифікацію та автентифікацію користувачів, що є критично важливими для забезпечення достовірності осіб, які беруть участь у електронних транзакціях. Це дозволяє ідентифікувати боржника в процесі укладення кредитних договорів онлайн, забезпечуючи юридичну силу таких договорів. Закон встановлює правовий статус електронних підписів та електронних печаток, визнаючи їх юридичну силу на рівні з власноручними підписами та печатками. Це важливо для забезпечення юридичної значущості електронних кредитних договорів та інших електронних документів у кредитних правовідносинах. Закон регулює надання широкого спектру електронних довірчих послуг, включаючи електронні тимчасові позначки, електронні реєстри та послуги електронного зберігання даних. Ці послуги забезпечують надійність та захист інформації, що використовується в процесі кредитування. Закон встановлює вимоги до надавачів електронних довірчих послуг, включаючи акредитацію та контроль з боку держави. Це забезпечує високу якість та безпеку надання таких послуг, що є важливим для захисту прав боржників у кредитних правовідносинах. Незважаючи на численні переваги, Закон України "Про електронні довірчі послуги" також не є ідеальним і має кілька недоліків, які можуть впливати на захист прав боржників у кредитних правовідносинах в умовах цифрової доби. Перш за все, закон не завжди чітко визначає, як саме електронні довірчі послуги можуть бути застосовані в конкретних сферах, включаючи кредитні правовідносини. Це може створювати правову невизначеність та ускладнювати використання електронних довірчих послуг у процесі кредитування. Крім того, відсутність чітких положень щодо обробки та зберігання персональних даних боржників у процесі надання електронних довірчих послуг може призвести до ризиків порушення конфіденційності та безпеки інформації. Закон не містить спеціалізованих положень, що враховують специфіку онлайн-кредитування, що може

ускладнювати застосування електронних довірчих послуг у цій сфері, а також захист прав боржників у випадку спорів. Недоліком є також недостатнє врахування швидкого розвитку технологій і відсутність положень щодо новітніх технологічних засобів, які можуть бути використані для підвищення рівня безпеки та надійності електронних довірчих послуг. Це обмежує ефективність застосування закону в сучасних умовах.

«17 листопада 2021 року на засіданні Уряду було прийнято розпорядження «Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації» [86]. Реалізація даного розпорядження повинна була створити і впевнити, що створить можливість для подальшої якісної цифрової трансформації системи управління державними фінансами, проведення автоматизації бізнес-процесів, а також автоматизації процесів у сфері державного внутрішнього контролю, моніторингу та оцінки фінансових ризиків. У рамках цього акта передбачено: централізацію управління ІТ шляхом впровадження єдиних ІТ-стандартів, розбудова Єдиної інформаційно-телекомунікаційної системи СУДФ; впровадження електронних послуг; унеможливлення впливу людського фактора на автоматичну обробку інформації; збереження та посилення кадрового потенціалу з метою забезпечення підвищення рівня якості та доступності ІТС, що входять до складу ЄІТС системи управління державними фінансами; захист інформації, яка обробляється в ЄІТС системи управління державними фінансами. Тож і реалізація вказаних напрямів мала втілюватися шляхом централізації ІТ-функцій та ІТ-стандартів Мінфіну і ЦОВВ, діяльність яких координуються Мінфіном, у межах єдиної структури управління з пріоритетним використанням хмарних технологій та серверної інфраструктури в основному та резервному центрах обробки даних; створення приватної хмари системи управління державними фінансами, яка буде в себе включати обчислювальні

потужності діючих ЦОД Мінфіну, Держмитслужби, Казначейства, ДПС, Держаудитслужби, Держфінмоніторингу (лише в частині обробки інформації, яка не має грифу обмеження доступу); створення міжвідомчого сховища даних та вузла аварійного відновлення (резервного сховища); заохочення до використання принципу відкритого вихідного коду, і розробку програмного забезпечення методами спільного створення, спільного використання та повторного використання в організації. Серед проблем, на розв'язання яких спрямована Стратегія та якісна цифрова трансформація системи управління державними фінансами, є відсутність інтеграції між інформаційними системами системи управління державними фінансами в режимі онлайн, а також відсутність єдиного сховища даних з актуальною інформацією, доступною для всіх органів державної влади. Однак найбільшою сьогодишньою проблемою є російське вторгнення в нашу країну, з яким розпочалася ще одна війна – інформаційна, адже всі розуміють, що сучасна війна триває проти України як на суші, у повітрі, на морі, так і в інформаційному просторі. Тож, переможним завданням сьогодні виступає успішне протистояння усім інформзагрозам» [97].

З початком воєнної агресії та введенням воєнного стану в Україні відбулися окремі трансформаційні процеси і в чинному законодавстві з питань кредитування. Так Берназ-Лукавецька О.М. зазначає: «законодавець змінив правове регулювання сфери кредитування за допомогою прийняття Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» від 15.03.2022 р. №2120- IX. Даним законом були внесені відповідні зміни до ЦК України та Закону «Про споживче кредитування». У свою чергу, Національним банком України прийнято «Правила роботи банків у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану», затверджені постановою правління НБУ від 25.03.2022 р. №23 «Про деякі питання діяльності банків України та банківських груп» Законодавець виділяє наступні ключові моменти: у період дії в Україні

воєнного, надзвичайного стану та в тридцятиденний строк після дня його припинення або скасування в разі прострочення споживачем виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит, споживач звільняється від відповідальності перед кредитором за таке прострочення. У разі допущення такого прострочення споживач звільняється, зокрема, від обов'язку сплати кредитором неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) споживачем зобов'язань за таким договором» [11]. Таких висновків, що безпосередньо пов'язані з розвитком фінансової системи країни доходить у своїй роботі Латковська Т.А.

Важливою практичною проблемою стало визначення воєнного стану і, зокрема, у кредитних правовідносинах. Так, якщо на початку війни Торгово-промислова палата України визнала воєнний стан форс-мажорною обставиною [98] для договірних зобов'язань зокрема, то з часом практична ситуація змінилася і сам факт наявності воєнного стану перестав вважатися судами форс-мажорною обставиною. Як вірно зазначає у своїй роботі Кривенко Ю.В.: «інститут непереборної сили повною мірою стосується наслідків воєнного стану і може впливати на виконання договірних зобов'язань, але не припиняти їх» [90]. Московчук Р.П. з цього приводу також зазначає, що «оскільки війна є досить специфічною та непередбачуваною форс-мажорною обставиною в контексті її масштабів, тривалості та наслідків, вбачається, що за певних умов навіть ті обставини, які зазвичай не є форс-мажором можуть бути визнані такими. У будь-якому випадку, кожна ситуація є індивідуальною та вимагає детального аналізу з точки зору непередбачуваності та невідворотності обставин, що виникли» [112].

Звертають на себе увагу також й інші сучасні проблеми розвитку кредитування. Більшість з цих проблем одночасно пов'язані, як із цифровізацією, так і з введенням воєнного стану в Україні. Зокрема, «Складні

життєві ситуації в яких опинилися українці після 24 лютого 2022 року обумовили об'єктивну необхідність фінансування навіть мінімальних життєвих потреб. Із значною частиною таких проблем результативно пораються волонтери, окремі державні інституції. Однак питання побутового мінімального споживчого фінансування постраждалих верств населення залишилось відкритим. З огляду на це відносини мікрофінансування в черговий раз стали в нагоді й набули сучасних аспектів, хоча і не позбавилися окремих вад та дискусійних моментів. Так, опинившись у складних життєвих умовах, люди вимушені укладати договори мікрокредитування дуже часто на вкрай не вигідних для себе умовах, не розбираючись у правових аспектах таких договорів. З іншого боку спостерігається активне зловживання своїми правами з боку мікрофінансових установ. Так, наприклад, останні визначають захмарні ставки за договором кредитування, що часто доходять до 1500 % річних і потенційно в декілька десятків разів перевищують тіло кредиту. Крім того, такі організації практично не перевіряють стан платоспроможності позичальника, що може свідчити про свідоме бажання загнати таку особу в безвихідне фінансове становище, замість того, щоб реалізувати змістовне призначення інституту мікрокредитування – допомога і відновлення життєздатності бідних (фінансово незабезпечених) людей. Таким чином діяльність мікрофінансових установ останнім часом набула всіх ознак зловживання правом (ч. 3 статті 13 ЦК України), бо дуже часто реалізовується не з метою надати допомогу, а з явною метою завдати шкоду позичальнику, затагнувши його в завчасно неможливі до виконання відносини» [23].

Законодавча база України у сфері захисту прав боржників у кредитних правовідносинах включає комплекс нормативно-правових актів, що забезпечують прозорість, відповідальність та безпеку кредитних операцій. Основними законами є Цивільний кодекс України, Закон України "Про захист прав споживачів", Закон України "Про споживче кредитування" та Закон

України "Про електронні довірчі послуги". Ці нормативно-правові акти встановлюють правові основи для захисту прав боржників, забезпечуючи прозорість умов кредитування, захист персональних даних та використання сучасних електронних засобів ідентифікації та верифікації. Однак особливості сучасного світу вимагають постійної трансформації законодавчої бази у сфері онлайн-кредитування з урахуванням загальносвітових, європейських та національних особливостей розвитку людства.

1.3 Система принципів захисту прав боржника в кредитних правовідносинах у цифрову добу

«До чинників, що характеризують цивільне право України як галузь приватного права, відносяться не тільки предмет, метод правового регулювання, функції цивільного права, але й притаманні тільки йому принципи, оскільки без них неможливо створювати право і вдосконалювати правове регулювання. Слід погодитися із тим, що принцип – це не тільки чинник, що дозволяє виокремити галузь цивільного права, а й у її рамках – робочі механізми, за допомогою яких визначаються межі можливої та належної поведінки учасників цивільно-правових відносин» [28].

Принципи права традиційно сприймаються, як визначальні правила рекомендаційного характеру. З одного боку вони не є законодавчою нормою (хоча і закріплюються нею), а з іншого мають обов'язковий характер для учасників правовідносин. Саме принципи визначають основний напрямок розвитку суспільства і правовідносин у ньому. Вони визначають напрямок, в той час, як законодавчі норми будують дорогу.

Категорія принципів права була предметом наукових досліджень протягом розвитку юриспруденції не одного століття. Так Гачкевич А.О. у своїй роботі «Міжнародно-правові погляди Л. Ейрліха на загальні принципи права» аналізує

роботи Л. Ейрліха, який, на думку автора, пояснює «загальні принципи права, визнані цивілізованими націями», як основи юридичного мислення. «Загальні принципи права можна вважати юридичними постулатами, тобто твердженнями, що не потребують доведення, оскільки такі принципи як визнавались в Стародавньому світі, так і визнаються законодавством сучасних держав (*nemo plus juris in alium transferre potest quam ipse habet, nemo potest commodum capere de injuria sua propria, lex specialis derogat generali* та ін.). Основним мотивом включення загальних принципів до переліку джерел вирішення спорів ППМП стало прагнення недопустити ситуацію, за якої Суд оголошує себе некомпетентним. Термін «цивілізовані нації» відображає поділ світу в першій половині XX століття на цивілізовані та нецивілізовані нації. Особлива цінність міжнародно-правових поглядів Ейрліха полягає в тому, що сам науковець виконував повноваження судді ППМП, а отже, досліджував проблему не тільки як теоретик, але й як практик» [34].

Значну увагу вивченню механізмів та принципів правового регулювання суспільних відносин приділяє у своїх дослідженнях український науковець та практик Погребний С.О., який доводив, що ці категорії є вкрай важливими для сучасної правової системи [125].

Якщо система принципів права була досить ґрунтовно напрацьована раніше і, як правило, не викликала глобальних дискусій. То останнім часом, у зв'язку із активним розвитком цифрових технологій та трансформацією суспільства з'явилися нові сучасні наукові дослідження як загального теоретичного характеру, так і більш конкретизовані в різних сферах і галузях правовідносин.

Так робота Мельничук О.С. "Методологічні парадигми та принципи сучасного права та держави" присвячена аналізу методологічних парадигм та принципів сучасного права та держави. Дослідження охоплює класичні, некласичні та постнекласичні методологічні принципи, їх розвиток та

застосування в юриспруденції. Авторка наголошує на важливості використання сучасних методологічних підходів для адекватного розуміння правових процесів і явищ, що відбуваються останнім часом. Робота підкреслює значення методологічної багатоманітності у формуванні правової системи та державної політики, адаптуючи їх до викликів сучасності. Авторка робить висновок, з яким варто погодитись, про те що «Парадигмальні характеристики методологічних принципів у юриспруденції спроможні надати якісний інструментарій щодо як гносеологічних, так і онтологічних основ сучасного права та держави, не обмежуючи процеси їх пізнання моністичністю або раціоналізмом, та передбачаючи плюралістичність, індетермінізм та можливості міждисциплінарних пошуків» [108].

Наукове дослідження Некіт К.Г. виокремлює специфічні дані, що свідчать про поступовий розвиток поглядів та досліджувальних методів у побудові системи принципів не тільки загально-правового, а й цивільно-правового регулювання суспільних відносин. Авторка доходить висновку, що «загальні засади цивільного законодавства за своєю сутністю є конкретизацією принципів права, які, будучи проаналізованими та обробленими законодавцем, знаходять своє закріплення в позитивному праві. Беручи до уваги запропоновані класичні загальнотеоретичні підходи до класифікації принципів права, можна погодитись з існуючою класифікацією принципів цивільного права. Дійсно, оптимальним критерієм для класифікації принципів цивільного права є сфера їх дії. На цій підставі доцільно розмежовувати загальноправові принципи, що визначають специфіку регулювання цивільних правовідносин, міжгалузеві, галузеві, підгалузеві принципи та принципи окремих інститутів цивільного права. До загальноправових принципів, що діють у сфері цивільного права, можна віднести принципи демократизму, гуманізму, рівноправності, свободи, справедливості, законності, а також принцип верховенства права. До міжгалузевих можна віднести принцип диспозитивності, принцип рівності

сторін, принцип об'єктивної істини, змагальності тощо. Галужевими принципами цивільного права можна назвати більшість засад цивільного законодавства. До підгалузевих принципів цивільного права можна віднести принципи права власності, зобов'язального, спадкового права тощо. До принципів окремих інститутів цивільного права можна віднести принципи виконання зобов'язань, принципи авторського права, принципи цивільноправової відповідальності тощо» [118].

Наукова розвідка професора Харитонova Є.О., викладена в статті «Принципи цивільного права України в контексті їхнього співвідношення з DCFR» забезпечує цілісний синтезований погляд на поточне питання цього дисертаційного дослідження та містить наступний висновок, викладений у статті: «Оцінюючи в цілому спрямованість і зміст Draft Common Frame of Reference (DCFR) – Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, особливо принципи, можна зробити висновок, що криза сучасного концепту приватного права, на яку сподіваються недоброзичливці, існує лише в їхній уяві, а сам згаданий концепт, ґрунтуючись на базових цінностях європейської цивілізації, у XXI ст. продовжує оновлюватися та розвиватися відповідно до викликів часу. Крім того, є підстави для іншого, практично важливого висновку, що в контексті прагнення України інтегруватися до Євросоюзу та необхідності відповідної адаптації українського законодавства DCFR мають враховуватися під час доопрацювання концепту цивільного права, зокрема під час вдосконалення вітчизняної концепції принципів цивільного права та цивільного законодавства» [171].

У процесі дослідження правових аспектів захисту прав боржника в сучасних кредитних правовідносинах постало питання про необхідність визначення та систематизації таких принципів, про їх конкретизацію та формування системи. Таку систему пропонуємо будувати із врахуванням класичних, наведених раніше концепцій і виділяти на підставі галузових та

підгалузевих наступні принципи захисту прав боржника у правовідносинах онлайн кредитування.

Враховуючи, що сфера кредитування і до сьогодні регулюється чинним законодавством, то першим принципом слід виділяти принцип законності. Цей принцип був предметом багатьох наукових досліджень [3] і традиційно залишається одним з основоположних принципів правового регулювання всіх цивільних правовідносин і, зокрема, відносин із захисту прав боржника в кредитних правовідносинах, особливо в умовах цифрової доби. Законність у контексті теми дисертаційного дослідження передбачає суворе дотримання нормативно-правових актів, які регулюють кредитні правовідносини, забезпечуючи тим самим правову стабільність та передбачуваність. Важливість принципу законності полягає в тому, що він гарантує правомірність дій усіх суб'єктів правовідносин [121], включаючи як кредиторів, так і боржників. Всі учасники кредитних правовідносин повинні діяти відповідно до чинного законодавства. Це включає виконання вимог цивільного та фінансового законодавства, що регулює укладення, виконання та припинення кредитних договорів. Важливо забезпечити, щоб всі дії учасників, пов'язані з наданням та отриманням кредиту, були правомірними і відповідали законодавчим нормам. Це стосується, зокрема, умов кредитування, порядку укладення договорів, розкриття інформації та методів стягнення заборгованості. Принцип законності сприяє правовій визначеності, оскільки всі суб'єкти кредитних правовідносин у разі його використання можуть розраховувати на однакове застосування закону. Це особливо важливо в умовах цифрової доби, де швидкість і обсяг фінансових транзакцій значно зросли. Для забезпечення дотримання законності необхідні ефективні механізми контролю та нагляду з боку державних органів. Це включає регулювання діяльності фінансових установ, перевірку дотримання прав боржників, та застосування санкцій за порушення законодавства. Законність також передбачає можливість захисту прав боржника через судову

систему. Боржники повинні мати вільний доступ до справедливого та ефективного судового захисту у випадку порушення їхніх прав кредиторами. Для адаптації до умов цифрової доби необхідні постійні законодавчі ініціативи та реформи, спрямовані на удосконалення правового регулювання кредитних відносин. Це включає розробку нових нормативних актів, які враховують специфіку онлайн кредитування та цифрових фінансових послуг.

У науковій літературі обговорюється проблема співвідношення принципу законності і принципу верховенства права. З цього питання є різні точки зору та аргументації. Так, наприклад, Золотарьова О.А. у своїй статті «Співвідношення принципів верховенства права та законності в українському праві» доходить висновку про те, що наявні різні концепції щодо співвідношення принципів верховенства права і законності. При цьому авторка виказує власне бачення на це питання і зазначає: « На практиці іноді відбувається конфлікт цих принципів. Вважаємо принцип верховенства права пріоритетним, бо верховенство права є нормативний ідеал, до якого має прагнути кожна система права. Як універсальний та інтегральний принцип права він має такі складові: принцип законності, принцип поділу державної влади, принцип народного суверенітету, принцип демократії, принцип юридичної визначеності, принцип справедливого суду. Тобто, принцип законності є найпершим складником принципу верховенства права. Проте, хоч він і є елементом принципу верховенства права, існує як важливий самостійний принцип, особливо в практичній роботі правоохоронних органів, а принцип верховенства права є превалюючим, бо закони нерідко недосконалі, застаріли, в чомусь можуть бути несправедливі по відношенню до людини. Закон, який приймає парламент, має бути «правовим законом», прийнятим у встановленому порядку, що відображає природно-правові начала, відповідає міжнародно-правовим принципам, не обмежує права та свободи людини, не суперечить Конституції, відповідає потребам демократичних суспільних відносин. Це особливо актуально в період адаптації

українського законодавства до законодавства ЄС в умовах кандидатства України до вступу в Євросоюз. Таким чином, основу принципу верховенства права складає зумовленість діяльності держави, її органів і посадових осіб необхідністю забезпечити дотримання прав та свобод людини і громадянина, закони мають прийматися з цієї позиції, щоби гарантувати дотримання цих прав і соціальну справедливість» [64].

Схожу точку зору обстоює у своїй статті «Співвідношення принципів законності та верховенства права в адміністративному судочинстві України» О. Капля. Автор, внаслідок проведеного дослідження, зазначає: «На сучасному етапі розвитку правових концепцій існує думка щодо необхідності гармонійного поєднання принципу верховенства права та принципу законності в принцип «правозаконності». У результаті такого поєднання наукова спільнота пропонує забезпечити основні потреби суспільства в справедливому судочинстві та створити жорсткий контроль за дотриманням законів. Верховенство права є основою європейських цінностей, що дозволяє вирішувати низку питань у проведенні справедливого правосуддя. Пострадянський синдром нехтування правом заради закону ще й досі знаходить своїх прихильників. Це зумовлено небажанням реалізовувати соціальну справедливість та жагою використовувати закон як інструмент досягання власних інтересів» [71].

Науковці Комзюк А.Т. та Салманова О.Ю. свої міркування щодо співвідношення означених принципів запропонували з огляду діяльності Національної поліції України та виклали в науковій статті «Верховенство права та законність як принципи діяльності національної поліції». Погляд авторів відрізняється від попередників. Вони зазначають, що «принцип верховенства права отримав закріплення в Конституції України, а щодо Національної поліції – також у Законі про неї. У той же час визначення поняття цього принципу в них неоднакове: якщо в Конституції зроблено наголос на її пріоритеті у правовій системі, то Закон «Про Національну поліцію» визначає його з

повторенням змісту ст. 3 Конституції, відповідно до якої людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Проте обидва визначення принципу верховенства права не відповідають його розумінню в теорії права та в міжнародній практиці. В узагальненому вигляді його можна трактувати як ідею панування права, яка втілюється у створення належних законів, їх відповідне виконання, заборону свавілля, дотримання прав людини, недискримінацію та рівність перед законом. Саме як загальну ідею цей принцип і доцільно було визначити в Законі «Про Національну поліцію», адже інші його складові не завжди можуть бути виконані саме в діяльності поліції. Зокрема органи і працівники поліції не можуть ставити під сумнів відповідність закону ідеям соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Вони не можуть також під час виконання своїх завдань та функцій керуватись не формально визначеними нормами права (тобто законами), а нормами моралі, традиціями, звичаями тощо. Саме з урахуванням таких застережень і має визначатись цей принцип. Поліція має реалізувати його через окремі вимоги – законність, заборону свавілля, дотримання прав людини, недискримінацію та рівність перед законом. Відтак, у діяльності поліції превалююче значення займає саме законність – поліція діє виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України» [82].

Заслужують на увагу також наукові роздуми Корольової Ю., що викладені у статті «Кореляція принципів верховенства права та верховенства закону в системі джерел права», з позицією якої варто погодитись. Так науковиця, внаслідок своєї наукової розвідки, робить наступні висновки: «принцип верховенства закону (закон є основним джерелом права у сучасному суспільстві), закріплений Конституцією України, означає визначальну, провідну роль закону в правовій системі, зокрема системі джерел права, його вищу юридичну силу стосовно підзаконних актів. Тобто принцип верховенства закону

означає тільки співвідношення закону та інших нормативно-правових актів. Враховуючи вищезазначене, верховенство права насамперед визначається наявністю законів із правовим змістом (правових законів) та пов'язаністю державної влади із правовими законами, тобто правом. Саме принцип верховенства права наповнює реальним змістом закріплене в Конституції положення про те, що Україна є правовою державою, тобто державою, що підкоряється праву. Визнання принципу верховенства права є неоцінним надбанням України як демократичної держави, який має неухильно забезпечуватись усіма гілками влади. По суті, закон є владою держави, а право є владою народу через управління державою. Ці ж принципи мають велике значення для правової реальності, оскільки забезпечують відповідність правових явищ суспільним вимогам та інтересам, сприяють взаємодії елементів правової системи та забезпечують її єдність» [87].

Проаналізувавши різні точки зору та існуючу практику, можемо зробити висновок, що принцип верховенства права і принцип законності мають різний зміст і застосування у правовідносинах, особливо в контексті захисту прав боржника. Верховенство права означає, що всі дії держави і суб'єктів правовідносин повинні відповідати не лише формальним вимогам законодавства, а й основоположним принципам справедливості, рівності та захисту прав людини. Цей принцип гарантує, що права боржника будуть захищені від будь-яких зловживань, навіть якщо вони формально відповідають закону.

У кредитних правовідносинах принцип верховенства права забезпечує ситуацію, згідно якої права боржника не можуть бути обмежені чи порушені навіть при формальній законності дій кредитора. Це важливо, оскільки сучасні кредитні правовідносини часто включають складні фінансові інструменти і технологічні платформи, де можливі правові лазівки або використання недобросовісних порочних практик.

Отже, у питаннях захисту прав боржника слід керуватися принципом верховенства права, оскільки він забезпечує не лише формальну відповідність закону, але й дотримання основоположних принципів справедливості та прав людини. Цей принцип дозволяє боржникам отримати ефективний захист своїх прав, навіть якщо законодавство не досконале або допускає можливість зловживань з боку кредиторів. Таким чином, верховенство права забезпечує комплексний і надійний захист прав боржника в умовах сучасних кредитних правовідносин у цифрову добу.

Наступним принципом, що має вирішальне значення для захисту прав боржників у кредитних правовідносинах, слід вважати принци юридичної рівності сторін, що відображає демократичні засади суспільства і забезпечує захист всіх учасників правовідносин [30]. Означений принцип також неодноразово досліджувався й аналізувався науковцями (переважно в сфері цивільного процесу), однак останнім часом набуває нової актуалізації та поширення на правовідносини матеріального права, про що свідчать сучасні наукові дослідження фахівців. Так, наприклад, Єфремова І.І. та Ломакіна І.Ю. у своїй статті «Принципи свободи договору і рівності сторін у договірному праві України та ЄС» обґрунтовують точку зору згідно якої "принцип свободи договору і принцип рівності сторін є основними в системі нормативно-правових норм, що регулюють договірні правовідносини в Україні та ЄС, є взаємопов'язаними, доповнюючи один одного. Принципи, які є основоположними в міжнародних договірних відносин в Європейському Союзі та постійно впроваджуються у правову систему договірного права України. Досліджені Принципи договірного права Європейського Союзу визначаються демократичним змістом, оскільки і принцип свободи договору і рівності сторін, виражається у відсутності в однієї сторони договору впливати або тиснути, чи примусити іншу сторону укласти договір або ж нав'язати невігідні для іншої сторони умови. Крім того, як принцип свободи договору, так і принцип рівності

сторін, коли є фактичні можливості виникнення нерівних взаємовідносин, визначає систему засобів захисту уразливої сторони перед законом, тим самим визначаючи рівні можливості усіх суб'єктів договірних відносин на захист від можливих порушень прав. Однак, з метою уніфікації підходів до визначення досліджуваних принципів в законодавстві України необхідно провести рекодифікацію Цивільного кодексу України, а саме Книги 5, в частині регулювання договірних відносин із визначенням особливостей застосування Принципів договірного права, особливо в частині захисту прав споживачів у різних сферах договірних правовідносин» [55].

Безумовно, що принцип юридичної рівності сторін має проявлятися і застосовуватися не тільки в якості основного принципу процесуальних правовідносин, а, в першу чергу, як один з основних принципів регулювання матеріально-правових відносин (наприклад, при укладенні і реалізації договору кредитування). Якщо ж розглядати аспекти застосування принципу рівності сторін у рамках теми дисертаційного дослідження, то вважаємо, що він має проявлятися наступним чином.

Всі умови договору, включаючи відсоткові ставки, комісії, штрафи та інші платежі, повинні бути чітко і зрозуміло викладені в договорі кредитування, таким чином, щоб вони були однаково зрозумілими для всіх учасників правовідносин. Кредитор зобов'язаний надавати боржникові всю необхідну та запитувану ним інформацію перед укладенням договору, з детальним поясненням ризиків та інших важливих моментів.

Всі учасники кредитних правовідносин повинні мати рівний доступ до цифрових платформ кредитування. Це забезпечує рівні можливості для отримання кредиту та участі в фінансових транзакціях. Заборона дискримінації боржників за ознаками статі, віку, національності, соціального статусу або інших характеристик. Усі боржники повинні мати рівні права та обов'язки незалежно від їхніх особистих характеристик.

Кредитори повинні забезпечувати боржників доступом до інформації та навчальних матеріалів щодо їхніх прав і обов'язків, а також правової та фінансової грамотності. Це, в першу чергу, допоможе боржникам приймати обґрунтовані рішення й уникати недобросовісної поведінки кредиторів.

Наступним важливим принципом регулювання договірних правовідносин кредитування, що має безпосереднє (а можливо і вирішальне) значення для захисту прав боржників у кредитних правовідносинах у цифрову добу є класичний принцип справедливості, добросовісності і розумності, який (як свідчать судові рішення) найчастіше порушується сторонами договору кредитування. У науковій літературі неодноразово висловлювалась думка про оціночний характер категорій справедливості, добросовісності і розумності [58].

Ця ідея розвивається і в сучасних наукових дослідженнях. Доказами цього слід вважати монографічні та інші наукові дослідження останніх років.

Однією з ґрунтовних сучасних робіт з цього питання є монографія Тоботи Ю.А. «Принцип справедливості, добросовісності і розумності у цивільному праві» [163]. У монографії розглянуто цивілістичну доктрину як галузеву методологічну підставу дослідження суті зазначеного принципу. На підставі дослідження понять «справедливість», «добросовісність», «розумність» надається авторське бачення змісту цих категорій та визначено поняття «принцип справедливості, добросовісності і розумності». Автором проаналізовано процес реалізації вимог принципу справедливості, добросовісності і розумності в абсолютних та відносних цивільних правовідносинах.

Звертає на себе увагу також концептуальний підхід Череповського К.В., який у своєму дослідженні доводить, що «до ключових елементів, що формують справедливий і рівноправний режим можна віднести: законні очікування інвестора, стабільність, прозорість, добросовісність, сумлінне виконання договірних зобов'язань, забезпечення належної правової процедури

та недопустимість відмови у правосудді. А до елементів, що в світлі цього інвестиційного правового режиму складуть неправомірні дії – невинуватене та неправомірне ставлення, дискримінацію, примушування, тиск, відсутність пильності чи захисту. І хоча навіть зазначені складові справедливого та рівноправного режиму надають йому характер рамкового зобов'язання, такий підхід все ж дозволяє заповнити прогалини регулювання міжнародних інвестицій, досягнувши справедливого та рівного ставлення до іноземних інвестицій фактично в усіх аспектах. При цьому питання віднесення вичерпного переліку елементів або принципів у складі справедливого та рівноправного режиму залишиться відкритим, оскільки залежатиме як від деталей конкретної суперечки, так і від специфіки чинних міжнародно-правових процедур» [188].

Важливі висновки зроблені Тимошенко Д.В. у науковій статті «Категорія добросовісності у системі приватно-правового регулювання», де авторка стверджує, що «надати єдине, однозначне і цілком вичерпне визначення «добросовісності» неможливо, оскільки це оціночна категорія і застосування її в правозастосовній практиці є складним. Однак, для правильного використання категорії «добросовісності» все-таки потрібно закріпити роз'яснення в законодавстві, вказавши хоча б приблизний склад добросовісної поведінки особи (чесність, сумлінність, відкритість, турбота, довіра, несуперечливість, вияв певного рівня обачності, тощо). Адже створення чітких норм права є одним з аспектів забезпечення ефективності правового регулювання суспільних відносин. Від чіткості формулювання норми права залежить її практична реалізація. Це дозволить уникнути багатьох помилок у процесі правозастосування. Наголошуємо, що має існувати законодавчо-визначений стандарт (модель) добросовісної поведінки особи, як сукупність дій, що характеризуються проявом чесності, сумлінності, відкритості, турботи, довіри, несуперечливості, виявом певного рівня обачності, шанобливості та поваги до прав та інтересів інших учасників певних цивільних правовідносин. На наш

погляд, необхідно підтримати точку зору стосовно розуміння «добросовісності», як суб'єктивно-об'єктивної категорії, але з певними доповненнями. Об'єктивна сторона означає, що поведінка (дії або бездіяльність) особи має відповідати об'єктивним загальноприйнятим стандартам (критерієм, вимогам, правилам) добросовісної поведінки, які є характерними для усіх цивільних правовідносин, що встановлені в нормах права, звичаях, правилах ділового обороту або сформовані судовою практикою як загальний стандарт чи критерій (вимога, правило) та застосовується щоразу з урахуванням конкретних обставин справи. Відповідно суб'єктивна сторона відображає внутрішнє ставлення (сприйняття) особи до своєї поведінки (дій чи бездіяльності) як до правомірної та усвідомлення того, що такими діями не порушуються права та інтереси інших осіб. Тобто особа має здійснювати свої права та виконувати обов'язки у суворій відповідності до їх змісту, обсягу, призначення та встановленому певному стандарту (вимогам, правилам)» [160].

Проблеми визначення змісту та реалізації принципу справедливості, добросовісності і розумності багато років є предметом наукових досліджень Бабич І.Г. [5] Науковиця повертається до досліджень означених питань протягом десятиліть, однак і донині погоджується з думкою про суб'єктивний і оціночний характер цих категорій.

Враховуючи численні наукові дослідження та розглядаючи захист прав боржників у договорі кредитування через призму цих досліджень, можна дійти наступних висновків та сформулювати такі положення.

Справедливість є основоположною категорією правової науки, яка передбачає дотримання рівних прав та можливостей для всіх суб'єктів правовідносин, а також відповідність правових норм і рішень моральним та етичним принципам життя суспільства. У кредитних правовідносинах принцип справедливості має проявлятися в чесному нарахування відсотків - кредитор повинен нараховувати відсотки справедливо і прозоро, без прихованих і

вигаданих комісій. Справедливі умови кредитування повинні бути однаковими та прозорими для всіх позичальників без будь-якої дискримінації.

Добросовісність означає чесну і сумлінну поведінку суб'єктів правовідносин, які діють без наміру обману, приховування важливої інформації чи інтересів іншої сторони. Добросовісність у кредитних правовідносинах має проявлятися шляхом розкриття повної інформації: кредитор зобов'язаний надавати позичальнику повну й достовірну інформацію про умови кредиту, встановлення заборони обману - забороняється будь-яка форма обману або маніпуляції інформацією з боку кредитора.

Розумність передбачає прийняття обґрунтованих і доцільних рішень на основі раціональних міркувань та адекватної оцінки обставин. Умови кредитного договору повинні бути розумними (а не фантастичними) та відповідати звичайним практикам ринку. Означені вимоги кредитора до боржника повинні бути обґрунтованими та не надмірними і такими, що мають виконуватися за звичайних умов.

Принцип справедливості, добросовісності й розумності є фундаментальним для забезпечення справедливих і прозорих правовідносин у сфері кредитування, особливо в умовах цифрової доби, де швидкість і обсяг фінансових операцій потребують чітких і справедливих правил гри.

Проводячи наукове дослідження в сучасному стрімкому цифровому світі, вважаємо за необхідне не обмежуватись вузькими рамками однієї або декількох правових дисциплін. Все більшої популярності та практичного застосування набуває міждисциплінарний підхід, як правового регулювання, так і наукових досліджень [111]. Міждисциплінарний підхід у сучасних наукових дослідженнях є важливим інструментом для вирішення складних і багатогранних проблем, які неможливо охопити засобами однієї наукової дисципліни. Такий підхід дозволяє інтегрувати знання, методи та теорії з різних галузей науки, що сприяє отриманню більш повного та багатогранного

розуміння досліджуваних явищ [102]. Багато сучасних проблем, таких як світові катаклізми у пандемію, енергетична безпека, глобалізація та цифровізація, воєнний стан на Україні мають комплексний характер і вимагають комплексних підходів і знань з різних дисциплін для їх ефективного вивчення та вирішення [167].

Інтеграція різних наукових підходів і принципів сприяє появі нових ідей та інновацій. Це особливо важливо в умовах швидкого технологічного прогресу, де нові відкриття часто виникають на межі різних наук. Міждисциплінарний підхід дозволяє дослідникам використовувати переваги та інструменти різних наукових дисциплін, що призводить до синергетичного ефекту і підвищує ефективність досліджень. Умови сучасного світу вимагають швидкої адаптації та гнучкості наукових досліджень. Міждисциплінарність забезпечує таку гнучкість, дозволяючи швидко адаптувати методи дослідження до нових викликів та змін.

Використовуючи міждисциплінарний підхід, звертаємо увагу на необхідність застосування для регулювання кредитних відносин дещо нетрадиційного для права, але актуального, як ніколи раніше, принципу інформаційно-технологічного комфорту, запропонований Панченко О.А.. Авторка пише: «Сучасне суспільство набуває турбулентних змін, зокрема несе деструктивні явища, що можуть призвести до економічних, соціальнополітичних і техногенних зрушень, аж до підриву належного функціонування держави. В умовах цифровізації інформаційно-психологічний комфорт особистості є необхідною умовою її культурно-духовного, інтелектуального розвитку, успішної соціалізації, адаптації до стресових ситуацій та підтримки психічного здоров'я. Формування навичок та умінь із підвищення особистісної інформаційної безпеки, що урахуватиме всі інформаційні, соціальнопсихологічні, норми. У разі наявності доказів

порушення інформаційно-активно-правові ризики забезпечать повноцінний багатогранний сталий розвиток особистості» [124].

У рамках рекодифікації цивільного законодавства України, що відбувається останніми роками, пропонуємо законодавчо закріпити новий принци цивільного права, який гармонійно перекликається із принципом справедливості, добросовісності і розумності, а саме: закріпити принцип інформаційно-технологічного комфорту в цивільних правовідносинах. Так, наприклад, стаття в книзі «Загальні положення» може виглядати наступним чином. Стаття «Забезпечення принципу інформаційно-технологічного комфорту в цивільних правовідносинах».

1. Учасники цивільних правовідносин зобов'язані забезпечувати інформаційно-технологічний комфорт один одному.

2. У разі наявності доказів порушення інформаційно-технологічного комфорту, будь-яка сторона правовідносин має право вимагати компенсації моральної шкоди та (або) розірвання договору чи визнання його нікчемним.

Всі проаналізовані принципи становлять собою загальну систему і визначають керівні напрямки розвитку кредитних правовідносин у цифрову добу.

Принципи правового регулювання кредитних правовідносин є підґрунтям більш широкої комплексної категорії – система цивільно-правових заходів захисту прав боржника.

Наукова ідея визначення і подальшого дослідження категорії «заходи захисту прав» належить доктору юридичних наук О. Козаченку, який запропонував використовувати її в ході дослідження кримінальних правовідносин.

Адаптуючи ідеї Козаченка О.В. до цивільних правовідносин та частково використовуючи їх за аналогією, зокрема, до предмету цього наукового дослідження можна зробити наступні пропозиції щодо визначення поняття та

системи цивільно-правових заходів захисту прав боржника в сучасних кредитних правовідносинах.

Цивільно-правові заходи захисту прав боржника в кредитних правовідносинах — це комплекс правових інструментів, передбачених нормами цивільного законодавства, які спрямовані на попередження порушення прав боржника, усунення негативних наслідків таких порушень, відновлення порушених прав, а також забезпечення балансу інтересів сторін у кредитному договорі. Ці заходи формуються на основі принципів добросовісності, пропорційності, рівності сторін у зобов'язальних правовідносинах та підлягають реалізації як у судовому, так і в позасудовому порядку.

Систему цивільно-правових заходів захисту прав боржника доцільно поділити на такі ключові елементи: превентивні, компенсаторні, спеціальні, процедурні та цифрові заходи.

Превентивні заходи спрямовані на попередження порушень прав боржника та створення умов для їх належного виконання. До таких заходів слід відносити: прозорість кредитних договорів, індивідуалізацію боржника, захист персональних даних.

Компенсаторні заходи спрямовані на відновлення порушених прав боржника шляхом відшкодування збитків або усунення несправедливих умов кредитування. Сюди варто відносити відшкодування збитків, визнання договору недійсним.

Спеціальні заходи є інструментами, що застосовуються в окремих випадках і передбачають зміну умов виконання зобов'язань або застосування альтернативних способів врегулювання заборгованості. До них пропонуємо відносити реструктуризацію боргу, кредитні канікули та банкрутство фізичної особи.

Процедурні заходи забезпечують правову можливість реалізації прав боржника через судові та позасудові процедури. Сюди відносимо судовий захист та медіацію.

Цифрові заходи захисту є проявом особливостей застосування сучасних цифрових технологій для захисту прав боржника в кредитних правовідносинах. Так в умовах цифровізації з'являються нові інструменти захисту, зокрема: блокчейн-технології, смарт-контракти, автоматизовані системи самозахисту.

В цілому ж цивільно-правові заходи захисту прав боржника є важливим інструментом забезпечення справедливості та рівноваги у кредитних правовідносинах. У цифрову добу їх значення зростає через необхідність врахування нових ризиків, пов'язаних із кіберзагрозами, неправомірним використанням персональних даних та складнощами онлайн-кредитування. Впровадження сучасних технологій та вдосконалення законодавчої бази реалізації означених заходів сприятиме підвищенню ефективності цих заходів і кращому та більш ефективному захисту прав боржника.

РОЗДІЛ 2. ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАХИСТУ ПРАВ БОРЖНИКА (ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ) У КРЕДИТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ В ЦИФРОВУ ДОБУ

2.1. Забезпечення прозорості та справедливості кредитних правовідносин у цифровому суспільстві

Забезпечення прозорості та справедливості кредитних правовідносин є актуальною потребою всіх учасників кредитних правовідносин в умовах цифрової доби. Прозорість і справедливість у кредитних правовідносинах забезпечують довіру між сторонами договору, захищають права боржників та сприяють стабільності фінансового ринку. Ці механізми передбачають створення правових інструментів, які гарантують повну та достовірну інформацію про умови кредитування, захист від шахрайства та недобросовісної практики кредиторів, а також ефективні засоби правового захисту боржників.

Прозорість кредитних правовідносин передбачає надання споживачам повної, достовірної та зрозумілої інформації про умови кредиту, включаючи реальну річну процентну ставку (APR), загальну вартість кредиту, всі витрати та можливі ризики. Прозорість умов кредитування є ключовим фактором, що дозволяє споживачам приймати обґрунтовані рішення щодо укладення кредитних договорів. Відповідно до законодавства, кредитори зобов'язані надавати цю інформацію на етапі до укладення договору, а також протягом всього терміну дії кредитного договору. Це включає розкриття всіх умов кредитування у зрозумілій та доступній формі, що дозволяє споживачам порівнювати різні кредитні продукти та вибрати найвигідніший для себе варіант.

Справедливість кредитних правовідносин забезпечується через встановлення правових норм, які регулюють взаємовідносини між кредиторами

та боржниками, запобігаючи недобросовісній практиці та захищаючи права слабших сторін у правовідносинах. Це включає заборону на використання прихованих комісій та інших непрозорих платежів, встановлення обов'язкових умов щодо надання повної інформації про всі витрати та умови кредиту, а також забезпечення права боржників на дострокове погашення кредиту без штрафних санкцій. Справедливість також передбачає створення механізмів, які дозволяють боржникам оскаржувати умови кредитних договорів у разі їх несправедливості або порушення прав споживачів.

Одним із важливих аспектів забезпечення прозорості та справедливості кредитних правовідносин є регулювання діяльності кредитних установ. Державні органи, такі як Національний банк України, здійснюють нагляд за діяльністю банків та небанківських фінансових установ, контролюючи дотримання ними вимог законодавства щодо розкриття інформації та прозорості умов кредитування. Це включає регулярний моніторинг діяльності кредитних установ, проведення перевірок та застосування санкцій у разі виявлення порушень.

Ще одним важливим механізмом є впровадження європейських стандартів та практик у сфері кредитування. Директива 2008/48/ЄС про споживчі кредити встановлює високі стандарти щодо розкриття інформації, прав споживачів та захисту від недобросовісної практики. Імплементация положень цієї директиви в національне законодавство України сприяє підвищенню рівня захисту прав споживачів та забезпеченню прозорості та справедливості кредитних правовідносин.

Важливу роль у забезпеченні прозорості та справедливості кредитних правовідносин відіграє також розвиток технологій. Використання електронних платформ для надання кредитних послуг дозволяє забезпечити автоматизацію процесів розкриття інформації, проведення верифікації боржників та контролю

за дотриманням умов кредитування. Це сприяє підвищенню прозорості умов кредитування та захисту прав боржників.

Таким чином, заходи забезпечення прозорості та справедливості кредитних правовідносин включають надання повної та достовірної інформації про умови кредитування, регулювання діяльності кредитних установ, впровадження європейських стандартів та розвиток технологій. Ці механізми спрямовані на захист прав боржників, запобігання недобросовісній практиці кредиторів та забезпечення стабільності фінансового ринку.

Для порівняння варто звернути увагу на особливості встановлення механізмів прозорості та справедливості в інших країнах і зокрема в країнах ЄС.

Так Директива 2008/48/ЄС встановлює основні правила щодо прозорості умов споживчого кредитування, які повинні бути імплементовані в національне законодавство країн-членів ЄС. Основні положення цієї директиви включають обов'язкове розкриття всієї інформації. Кредитори повинні надавати споживачам зрозумілу та повну інформацію про умови кредитування, включаючи реальну річну процентну ставку (APR), загальну вартість кредиту, всі витрати та можливі ризики. Споживачі повинні отримувати стандартну повністю зрозумілу інформацію на попередньому етапі, що дозволить їм порівнювати різні кредитні продукти. Кредитори зобов'язані інформувати споживачів про будь-які зміни в умовах кредитування протягом терміну дії кредитного договору.

У США питання прозорості і справедливості кредитування взагалі виведені на рівень окремого закону, що називається Закон про правду в кредитуванні (Truth in Lending Act - TILA). Закон про правду в кредитуванні (TILA) був прийнятий для забезпечення прозорості умов кредитування та захисту споживачів. Основні положення закону включають обов'язкове розкриття APR - Кредитори повинні надавати споживачам інформацію про реальну річну процентну ставку (APR), що дозволяє споживачам порівнювати

різні кредитні продукти. Детальне розкриття всієї вартості кредиту - кредитори зобов'язані надавати повну інформацію про загальну вартість кредиту, включаючи всі комісії та інші витрати. Право на розкриття інформації про умови кредиту -споживачі повинні бути інформовані про всі умови кредитування перед укладенням кредитного договору, а також про зміни в умовах протягом терміну дії договору.

У Великій Британії діє Закон про споживчий кредит (Consumer Credit Act 1974), який встановлює правові норми для забезпечення прозорості та захисту прав споживачів у сфері кредитування. Основні положення закону включають: обов'язкове розкриття інформації про умови кредитування - кредитори повинні надавати споживачам повну інформацію про умови кредиту, включаючи APR, загальну вартість кредиту та інші витрати, регулювання рекламування кредитних продуктів - встановлені вимоги до рекламування кредитних продуктів, щоб забезпечити точність та правдивість інформації, що надається споживачам. Закон передбачає заходи для захисту споживачів від недобросовісної практики кредиторів, включаючи приховані комісії та інші несправедливі умови.

Таким чином, в різних країнах світу існують законодавчі механізми для забезпечення прозорості та справедливості кредитних правовідносин. Ці механізми спрямовані на надання споживачам повної та достовірної інформації про умови кредитування, захист від недобросовісної практики кредиторів та забезпечення ефективних засобів правового захисту боржників. Впровадження подібних стандартів в Україні сприятиме підвищенню рівня захисту прав боржників у кредитних правовідносинах у цифрову добу.

Як зазначалося вище, прозорість у кредитних правовідносинах означає забезпечення відкритості та доступності інформації про умови кредитування для споживачів. Це важливо для того, щоб споживачі могли приймати обґрунтовані рішення, розуміли свої права та обов'язки, а також ризики,

пов'язані з кредитом. Прозорість забезпечується через надання повної, зрозумілої та достовірної інформації на всіх етапах кредитного процесу. Закон України "Про споживче кредитування" зобов'язує кредиторів надавати споживачам повну інформацію про умови кредиту, включаючи реальну річну процентну ставку (APR), загальну вартість кредиту, всі додаткові комісії та платежі, умови погашення кредиту, а також можливі штрафи за прострочення платежів (стаття 9). Перед укладенням кредитного договору кредитор зобов'язаний надати споживачеві стандартизовану інформаційну форму, яка містить всі ключові умови кредиту. Це забезпечує можливість порівняння різних кредитних пропозицій. Наприклад, згідно з Цивільним кодексом України (стаття 1056-1), позичальник має право на отримання копії укладеного кредитного договору, що містить усі узгоджені умови. Це забезпечує прозорість та захист прав споживачів. Кредитор зобов'язаний надати копію договору в паперовому або електронному вигляді, що дозволяє споживачеві мати документальне підтвердження умов кредитування.

Закон України "Про захист прав споживачів" вимагає від кредиторів також інформувати споживачів про будь-які зміни в умовах кредитного договору не пізніше, ніж за 30 днів до їх вступу в силу (стаття 11). Кредитор зобов'язаний надсилати письмове повідомлення або електронний лист про зміни умов кредитування, що забезпечує споживачеві можливість вчасно реагувати на зміни.

Закон України "Про споживче кредитування" забороняє включати в умови договору приховані комісії та платежі, які не були озвучені й узгоджені із споживачем до укладення договору (стаття 10). Кредитор зобов'язаний чітко вказувати всі платежі в інформаційній формі та кредитному договорі. У разі виявлення прихованих платежів споживач має право вимагати їх скасування.

Згідно з Цивільним кодексом України (стаття 1056-1), споживач має право на дострокове погашення кредиту без додаткових штрафних санкцій. Кредитор

зобов'язаний прийняти дострокове погашення кредиту за умови повідомлення про це споживачем у визначений термін. Це забезпечує гнучкість та захист інтересів споживачів. Хоч і не завжди є можливим на практиці.

Національний банк України здійснює нагляд за діяльністю кредитних установ, перевіряючи дотримання ними законодавства про захист прав споживачів (Закон України "Про Національний банк України", стаття 56).

Отже, заходи забезпечення прозорості та справедливості в кредитних правовідносинах в Україні включають надання повної та достовірної інформації про умови кредитування, право на отримання копії договору, обов'язок інформувати про зміни умов кредитування, заборону на приховані комісії, право на дострокове погашення кредиту, ефективні механізми вирішення спорів та контроль за діяльністю кредитних установ. Ці заходи спрямовані на захист прав боржників, забезпечення довіри між сторонами договору та стабільність фінансового ринку.

2.2 Способи індивідуалізації, верифікації та персоналізації боржника (фізичної особи) та захист його персональних даних у договорах кредитування

Сучасні тенденції рекодифікації цивільного законодавства в Україні виявили одну із надважливих проблем сучасності – визначення місця і ролі людини в цифрову добу, у світі, наповненому цифровими технологіями.

Все частіше стали з'являтися наукові дослідження, що визначають людиноцентристській підхід, як методологічну основу будь-яких наукових досліджень [89; 105; 166; 184; 190].

Людиноцентризм у праві є підходом, що зосереджується на забезпеченні прав і свобод людини як центральної цінності правової системи. Цей концепт заснований на визнанні невід'ємної гідності кожної особистості та необхідності

забезпечення її правової захищеності. Людиноцентристський підхід передбачає, що держава, законодавство та всі інші правові інституції існують для служіння людям, забезпечення їхніх прав і свобод, а не навпаки.

Поняття людиноцентризму має глибоке коріння в історії правових теорій. Ще з часів Античності філософи, такі як Платон і Аристотель, наголошували на важливості справедливості та добробуту людей у правовій системі. В епоху Просвітництва мислителі, такі як Джон Локк та Жан-Жак Руссо, розвинули ідеї природного права, де права людини розглядаються як невід'ємні та такі, що не можуть бути порушені державою.

Сучасний людиноцентризм у праві найяскравіше виражається в системі прав людини, закріплених у міжнародних документах, таких як «Загальна декларація прав людини» (1948), «Європейська конвенція з прав людини» (1950) та інші міжнародні договори. Ці документи наголошують на необхідності забезпечення основних прав і свобод людини, таких як право на життя, свободу, безпеку, справедливий судовий розгляд, свободу вираження думки та інші.

Людиноцентризм також проявляється в національних конституціях і законодавстві. Наприклад, Конституція України [83] проголошує, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (стаття 3). Це означає, що держава має забезпечувати та захищати права кожного громадянина, а всі державні інституції повинні діяти в інтересах людей.

Застосування людиноцентристського підходу в праві має численні приклади. Один із них — забезпечення права на справедливий суд. У сучасних правових системах, зокрема в Європейському Союзі, це право гарантується через незалежні та неупереджені судові інстанції, що розглядають справи на основі закону й рівноправності сторін. Європейський суд із прав людини (ЄСПЛ) часто виступає як гарант справедливого судового процесу, розглядаючи скарги громадян на порушення їхніх прав державами-членами Ради Європи.

Ще одним прикладом є захист права на приватність і захист персональних даних. У ЄС цей аспект регулюється Загальним регламентом про захист даних (GDPR), який встановлює високі стандарти щодо обробки та захисту персональної інформації. Цей регламент зобов'язує організації забезпечувати прозорість у використанні даних, надаючи громадянам контроль над їхніми особистими даними.

Отже, людиноцентризм у праві є фундаментальною ідеєю, яка спрямовує розвиток правових систем і політик у напрямку забезпечення та захисту прав людини. Цей підхід підкреслює важливість гідності, свободи та справедливості, наголошуючи на тому, що правові інституції повинні служити інтересам людей, забезпечуючи їхні права та свободи. Приклади застосування людиноцентристського підходу включають забезпечення права на справедливий суд, захист персональних даних та соціальний захист, що ілюструє його важливість у сучасних правових системах.

Актуалізація людиноцентризму в сучасному світі вимагає перегляду радянських підходів до визначення правового статусу людини. Так професор Харитонов Є.О. відзначає: «Одним з головних завдань приватного права є визначення статусу приватної особи, забезпечення захисту прав та інтересів останньої. Не буде перебільшенням сказати, що категорії «особистість», «особа», «суб'єкт приватного права» належать до числа ключових концептів приватного права, на вирішальному значенні яких Гай наголошував ще у II столітті. Хоча у ЦК України, категорії «фізична особа» приділена значна увага (зокрема, підрозділ I розділу II книги першої Кодексу, який називається «Фізична особа», містить 56 статей), однак, у цілому, у вітчизняній цивілістиці чимало питань, що стосуються цивільно-правового статусу людини, залишаються недостатньо дослідженими. Відсутня й цілісна характеристика зазначеного концепту, що значною мірою є проявом радянського спадку у цій галузі....Отже центральною постаттю цивільного права, наявністю якої, власне,

зумовлене його існування, є приватна особа, котра: 1) не є фігурантом держави, 2) не знаходяться у відносинах влади – підпорядкування з іншими приватними особами, 3) вільно і рівноправно визначає для себе права і обов'язки у відносинах, що виникають з її ініціативи. Можна сказати, що у вітчизняній цивілістиці відбувається «повернення» від громадянина до приватної особи. Оскільки людина є центральною постаттю серед суб'єктів цивільних відносин, її правовому становищу має бути приділена належна увага у Цивільному кодексі. Вирішення проблеми, що виникає у зв'язку з цим, можливе двома шляхами: 1) кардинальним – проведенням рекодифікації відповідних положень ЦК України; 2) еволюційним – поступовим оновленням Цивільного кодексу, внесенням змін і доповнень у відповідні норми» [169].

Враховуючи людиноцентристській підхід, варто погодитись з тим, що людина, як боржник у кредитних правовідносинах має визнаватися приватною особою і відповідно система захисту прав боржника повинна бути спрямована в першу чергу на захист прав та інтересів людини, а не онлайн інструментів укладення договору кредитування.

Зовсім нещодавно для відокремлення людей, як учасників цивільних правовідносин один від одного використовувалась досить чітка і напрацьована система способів індивідуалізації фізичних осіб. Так професор Шишки Р.Б. зазначає: «Індивідуалізація фізичної особи формалізується у його свідоцтві про народження, паспорті та інших документах, що видані на ім'я фізичної особи. Хоча ім'я є основним, але воно не повністю відображає ідентифікаційні ознаки фізичної особи. Ідентифікаційних ознак набагато більше і вони є звичаєвими (прізвисько родини), набутими, присвоєними за заслуги чи діяння тощо. У фізичної особи може бути псевдонім, прізвисько, інші індивідуальні ознаки. Одні з них є обов'язковими, опосередкованими чи умовою вступу у правовідносини. До індивідуальних ознак фізичної особи відносяться такі: – біометричні (природні): вік, стать, обличчя, папілярні лінії на пальцях (відбитки

пальців), структура сітчатки ока, генокод. Вони враховуються при здійсненні права на пересування, особливо у країни ЄС, при здійсненні права на вибір роду занять. Так, фізіометричні дані людини (об'єм, зріст, повнота) позначається на виборі професії чи заняття (модельний бізнес), стандартизації розміру одягу (з 2008 р. встановлено єдиний для всіх підхід в європейських країнах для зазначення розміру одягу); – вікові де Всесвітньою організацією охорони здоров'я виділено: юні – до 18 років; молоді – від 18 дощ 44 років; середній вік – 45-59 років; літні – 60-74 роки; стареча – 75-90 років; довгожителі – більше 90 років; – побутові: зменшена назва, прізвисько, статус в сім'ї (батько, мамочка, тощо); – психолого-характеризуючі: характер, темперамент, почерк, підпис, наявність особливих здібностей психомоторної діяльності; – територіальні: місце постійного чи переважного проживання, місця перебування; – формальні, що відображені у виданих на ім'я фізичної особи офіційних документах, зокрема: у паспорті чи іншому документі, що посвідчує особистість; – соціальні: честь, репутація; – особисті: гідність, самооцінка, досвід певної юридично значимої діяльності, визначність у колі фахівців, імідж, тату та пірсинг; – професійні: вигадані імена: сценічне [Руслана], псевдонім, фанове [Шева], ді джейне, культове, шоуменське, креативне, тощо. Їх використовують гадалки, білі та чорні чарівники; медичні, зокрема: психічне захворювання, інше захворювання, яке є перепорою для проживання у одній кімнаті з іншими членами сім'ї, потреби у сторонньому догляді), визнання таким, що потребує утримання» [191].

Індивідуалізація фізичної особи включає особисті ідентифікаційні ознаки, які відрізняють її від інших осіб і мають правове значення. Ці ознаки персоніфікують правовідносини або зумовлюють певні суб'єктивні права і юридичні обов'язки, що підлягають охороні та захисту у встановленому законом порядку. Засоби індивідуалізації можуть бути необхідними (вимога чинного

законодавства) або факультативними (вказівка автора літературного твору на своє ім'я чи псевдонім).

Значення індивідуалізації фізичної особи визначається імперативно або диспозитивно, залежно від правовідносин. Наприклад, для відкриття рахунку в банку необхідно надавати свої ідентифікаційні дані. Для певних професій, таких як військовослужбовці або працівники МВС, МНС, СБУ, ідентифікація є обов'язковою, включаючи носіння особистих номерів або ідентифікаційних нашивок.

На рівні з раніше існуючими способами індивідуалізації фізичних осіб, внаслідок розвитку цифрових технологій на перше місце останнім часом виходять більш технологічні та оцифровані засоби біометричної аутентифікації. Так на відміну від попередніх способів індивідуалізації, що зазвичай були відокремлені від людини, завдяки технологіям стали більш доступними і поширеними способи біологічної ідентифікації людини, що не відокремлюються від неї за життя. Використання біометричних даних, таких як відбитки пальців, розпізнавання обличчя або райдужної оболонки ока, дозволяє точно ідентифікувати особу боржника. Це значно знижує ризик шахрайства та забезпечує високий рівень безпеки.

Біометричні дані є унікальними фізіологічними або поведінковими характеристиками людини, які можуть бути використані для її ідентифікації. У контексті кредитних правовідносин біометричні дані набувають особливої важливості, оскільки забезпечують високий рівень безпеки та достовірності при ідентифікації особи, що є критично важливим для запобігання шахрайству та захисту прав споживачів. Біометричні дані включають різні фізіологічні та поведінкові характеристики людини, такі як відбитки пальців, зображення обличчя, райдужка ока, голосові дані, а також інші унікальні фізичні характеристики. Вони використовуються для створення цифрових моделей або

шаблонів, які можуть бути збережені та використані для порівняння з новими зразками для підтвердження ідентичності особи.

Існуючі в сучасному світі біометричні дані людини можна поділити на два види. Перший вид фізіологічні біометричні дані, такі як відбитки пальців, зображення обличчя, райдужка ока, ДНК людини. Другий вид - це поведінкові біометричні дані: голос (використовується для розпізнавання голосу у системах голосового управління та телефонних банківських послугах), динаміка підпису (тиск, швидкість, напрямок підпису), поведінкові патерни (особливості введення тексту на клавіатурі або патерни користування мобільним пристроєм) [79].

Зазвичай банки та інші банківські і кредитні установи використовують біометричні дані боржника для верифікації особи при відкритті нового рахунку, що допомагає запобігти шахрайству та відмиванню грошей [114]. Біометричні дані можуть бути використані для підтвердження особи при здійсненні фінансових транзакцій, наприклад, через мобільні додатки. Використання біометрії для входу в онлайн-банкінг або мобільні банківські додатки забезпечує високий рівень безпеки і захищає користувачів від несанкціонованого доступу. Біометричні системи дозволяють банкам ідентифікувати потенційно шахрайські дії, знижуючи ризик втрат як для банку, так і для споживачів. Крім того використання біометрії значно спрощує та прискорює процес ідентифікації, зменшуючи час на обробку транзакцій та покращуючи клієнтський досвід. Частково біометричні дані також дозволяють уникнути проблем, пов'язаних із втратою або забуттям паролів, оскільки вони є унікальними та постійними для кожної особи. Гончаренко В.О. у своєму дослідженні щодо використання технологій розпізнавання обличчя зазначає, що «у Європейському Союзі вже розроблені чіткі правила використання систем біометричної ідентифікації осіб у режимі реального часу. Зазначене свідчить про необхідність приведення законодавства України про захист персональних

даних до високих стандартів Євросоюзу. Серед питань, які насамперед мають бути визначені у цивільному законодавстві України, слід відзначити такі: – використання технологій розпізнавання обличчя правоохоронними органами має відбуватися у чіткій відповідності до вимог законодавства України про захист персональних даних. Рішення про ідентифікацію особи, прийняте на підставі використання технологій розпізнавання обличчя, не може використовуватися як доказ вини особи; – обов’язкове доведення до відома осіб інформації про використання технологій розпізнавання обличчя; – вирішення на законодавчому рівні питання про обов’язкове одержання згоди осіб на використання технологій розпізнавання обличчя у комерційних цілях (у разі розміщення реклами, пропонування кредитів тощо) – введення системи контролю за законністю використання технологій розпізнавання обличчя з боку громадськості; – розробка юридичних механізмів забезпечення заборони опрацювання персональних даних, що розкривають расову чи етнічну належність, політичні переконання, релігійні чи філософські вірування, членство у професійних спілках, опрацювання генетичних даних, біометричних даних для цілі єдиної ідентифікації фізичної особи, даних стосовно стану здоров’я чи даних про статеве життя фізичної особи чи її сексуальної орієнтації; – встановлення мінімальної вірогідності у роботі технологій розпізнавання обличчя та граничного строку зберігання біометричних даних» [38].

На сьогоднішній день застосування в Україні біометричної ідентифікації людини регламентується постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження Положення про національну систему біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства» від 27 грудня 2017 року [138]. Це Положення визначає порядок впровадження та функціонування національної системи біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства. Воно визначає структуру та призначення системи, забезпечуючи національну безпеку, економічне

благополуччя та захист прав людини. Згідно з Положенням біометрична верифікація передбачає порівняння одного набору біометричних даних з існуючими даними для підтвердження особи, тоді як біометрична ідентифікація передбачає пошук відповідності серед багатьох записів. Національна система призначена для встановлення особи іноземців та осіб без громадянства, які в'їжджають або виїжджають із України, а також для забезпечення дотримання правил перебування на території України. Обробка персональних даних у системі здійснюється відповідно до Закону України "Про захист персональних даних". Основними суб'єктами системи є Державна міграційна служба (ДМС), Державна прикордонна служба, Національна поліція, Міністерство внутрішніх справ та інші пов'язані органи. ДМС відповідає за нагляд за системою, тоді як адміністратором Єдиного державного демографічного реєстру є адміністратор системи.

Основні цілі системи включають забезпечення ефективного контролю збору біометричних даних, безпечного зберігання даних та запобігання несанкціонованому доступу. Цілісність даних підтримується шляхом використання електронного цифрового підпису відповідно до законів України.

Положення також визначає процедури обміну інформацією між суб'єктами системи та використання безпечних технологій для запобігання витокам даних. Уповноважені особи суб'єктів системи мають доступ до даних за допомогою електронних підписів.

Незважаючи на численні переваги, процес використання біометричних даних людини в кредитних правовідносинах також має свої виклики. Одним з основних є питання захисту персональних даних та конфіденційності. Використання біометричних даних вимагає суворого дотримання законодавства про захист персональних даних, такого як Загальний регламент про захист даних (GDPR) в ЄС, а також національного законодавства України. Іншим викликом є можливість технологічних збоїв та необхідність забезпечення

високої точності та надійності біометричних систем, щоб уникнути помилкових ідентифікацій, які останнім часом з'являються в мережі інтернет у вигляді дипфейків (наприклад згенерованого штучним інтелектом голосу) [165].

Біологічна індивідуалізація людини шляхом перевірки біометричних даних може використовуватися в різних сферах цивільних правовідносин. У той час, як для кредитних правовідносин застосовується така категорія, як верифікація боржника.

Верифікація в кредитних правовідносинах є процесом підтвердження особи, яка звертається за кредитом або здійснює фінансові операції. Цей процес спрямований на забезпечення достовірності та надійності інформації про особу з метою запобігання шахрайству, відмиванню грошей та інших незаконних дій. Верифікація є більш широкою категорією і включає збір, перевірку та аналіз даних, що надаються клієнтом, і є важливою складовою кредитного скорингу та прийняття рішень про надання кредиту. Верифікація в кредитних правовідносинах включає низку напрямків до яких слід відносити наступні. Біометрична верифікація – використання проаналізованих вище біометричних даних.

Документальна верифікація – підтвердження і перевірка особи на підставі наданих документів таких як паспорт, посвідчення водія, ідентифікаційний код, рахунки за комунальні послуги, тощо.

Електронна верифікація - використання різних форматів електронного цифрового підпису у відповідності з Законом України «Про електронний документообіг». До таких форматів електронних підписів можуть відноситися BankID - система ідентифікації, що використовує банківські дані для підтвердження особи; MobileID - використання мобільних телефонів для підтвердження особи за допомогою SIM-картки, що підтримує функцію електронної ідентифікації.

Соціальна верифікація - використання інформації з профілів соціальних мереж для підтвердження особи та її фінансової поведінки. Соціальна верифікація включає і поведінковий аналіз - аналіз поведінки клієнта в мережі, включаючи активність у соціальних мережах та інших онлайн-платформах.

Незважаючи на численні переваги, процес верифікації має і кілька суттєвих недоліків, які можуть впливати на ефективність і надійність цього процесу.

Верифікація, особливо біометрична, може бути дорогою та вимагати значних ресурсів для впровадження та підтримки. Наприклад, впровадження системи сканування райдужки ока або відбитків пальців вимагає високих витрат на обладнання та програмне забезпечення. Технологічні збої та помилки можуть призвести до неправильних результатів верифікації. Наприклад, збої в роботі системи розпізнавання обличчя можуть призвести до неправильного відхилення законних запитів. Збір та зберігання біометричних та інших особистих даних створює ризики для конфіденційності. У разі витоку даних, особисту інформацію можна використовувати зловмисно. Наприклад, витік бази даних з відбитками пальців може призвести до серйозних наслідків для безпеки клієнтів.

Верифікація повинна відповідати вимогам законодавства щодо захисту персональних даних. Недотримання цих вимог може призвести до юридичних санкцій. Наприклад, у ЄС застосовується Загальний регламент про захист даних (GDPR), що встановлює суворі правила щодо обробки персональних даних.

Використання певних методів верифікації може призводити до дискримінації певних груп населення. Наприклад, системи розпізнавання обличчя можуть мати нижчу точність для людей з певними фізіологічними особливостями або кольором шкіри.

Таким чином, верифікація в кредитних правовідносинах є складним і багатограним процесом, який включає використання різних методів для підтвердження особи клієнта. Незважаючи на значні переваги, такі як

підвищення безпеки та зручності, процес верифікації також має недоліки, пов'язані з вартістю, технологічними обмеженнями, питаннями конфіденційності та можливими дискримінаційними наслідками. Врахування цих факторів є критично важливим для забезпечення ефективного та справедливого функціонування кредитних правовідносин у цифрову добу.

Крім індивідуалізації та верифікації варто окремо виділяти персоналізацію фізичної особи в кредитних правовідносинах. Персоналізація фізичної особи в кредитних правовідносинах є процесом, що передбачає індивідуалізацію та адаптацію фінансових продуктів та послуг під конкретні потреби та характеристики клієнта. У контексті кредитування персоналізація сприяє точнішому оцінюванню кредитоспроможності, зниженню ризиків для кредиторів та підвищенню задоволеності споживачів.

Персоналізація означає процес збору та аналізу даних про клієнта для надання йому індивідуальних послуг та пропозицій, що відповідають його унікальним потребам і фінансовому становищу. Вона включає використання особистої інформації, фінансової історії, поведінкових даних та інших релевантних параметрів для створення профілю клієнта. Такий підхід дозволяє кредитним установам надавати більш релевантні та вигідні пропозиції, підвищуючи рівень обслуговування та задоволеності клієнтів.

Види персоналізації можуть бути наступними. Демографічна персоналізація - вік, стать, місце проживання: Ці параметри використовуються для створення базового профілю клієнта, що допомагає визначити відповідні кредитні продукти та умови. Наприклад, молодим клієнтам можуть пропонуватися спеціальні програми кредитування для студентів або молодих сімей.

Фінансова персоналізація - фінансова історія та кредитний рейтинг: Аналіз історії кредитів, поточних зобов'язань та рейтингу дозволяє оцінити

кредитоспроможність клієнта та встановити відповідні умови кредитування, такі як процентні ставки та ліміти кредитів.

Доходи та витрати - інформація про регулярні доходи та витрати клієнта дозволяє створити більш точний фінансовий профіль та адаптувати пропозиції відповідно до його можливостей.

Поведінкова персоналізація - покупки та транзакції. Аналіз поведінки клієнта в процесі покупок та фінансових транзакцій дозволяє визначити його споживчі звички та переваги, що використовуються для створення персоналізованих пропозицій.

Інтернет-активність - дані про активність клієнта в інтернеті, включаючи використання мобільних додатків та соціальних мереж, допомагають у створенні детального профілю клієнта та адаптації маркетингових кампаній.

Біометрична персоналізація - використання відбитків пальців, зображення обличчя або інших біометричних параметрів для ідентифікації клієнта забезпечує високий рівень безпеки та зручності при здійсненні фінансових операцій.

Персоналізація використовується кредитними установами для створення індивідуальних кредитних пропозицій, що враховують фінансову історію, потреби та можливості клієнта. Це може включати спеціальні умови кредитування, знижені процентні ставки або інші вигоди. Використання алгоритмів машинного навчання та штучного інтелекту дозволяє автоматизувати процес оцінки кредитоспроможності клієнта та прийняття рішень про надання кредиту. Це підвищує швидкість обробки заявок та точність оцінки ризиків.

Персоналізація дозволяє надавати клієнтам індивідуальні рекомендації щодо управління фінансами, покращення кредитного рейтингу та оптимізації витрат. Це може включати персоналізовані консультації, онлайн-курси або мобільні додатки для управління фінансами.

Однак, як і попередні правові конструкції персоналізація в кредитних правовідносинах має і деякі недоліки, які варто враховувати. Так збір та зберігання великої кількості особистих даних створює ризики для конфіденційності та безпеки. Витік або неправомірне використання персональних даних може призвести до серйозних наслідків для клієнтів.

Використання певних параметрів для персоналізації може призвести до дискримінації окремих груп населення. Наприклад, демографічні фактори, такі як вік або місце проживання, можуть несправедливо впливати на умови кредитування.

Автоматизація процесів та використання алгоритмів штучного інтелекту може призвести до помилок у разі технічних збоїв або неправильного налаштування систем. Це може негативно вплинути на якість обслуговування та справедливість прийнятих рішень. Надмірна автоматизація може призвести до втрати особистого контакту між клієнтом та кредитною установою, що може знижувати рівень задоволеності клієнтів та їхню довіру до фінансової установи.

Отже, персоналізація фізичної особи в кредитних правовідносинах є важливим інструментом для підвищення ефективності та точності фінансових послуг. Вона включає використання різних видів даних для створення індивідуальних пропозицій та підвищення рівня обслуговування клієнтів. Однак для забезпечення ефективного та справедливого використання персоналізації необхідно враховувати ризики конфіденційності, безпеки та можливу дискримінацію, а також забезпечувати баланс між автоматизацією процесів та особистим підходом.

Проведене в підрозділі дослідження дозволяє зробити висновок, що персоналізація, індивідуалізація та верифікація є важливими процесами у правовідносинах, зокрема у сфері кредитування, але вони мають різні цілі, методи та порядок застосування. Кожен з цих процесів відіграє унікальну роль у забезпеченні ефективності та безпеки кредитних операцій.

Головна метою персоналізації є покращення клієнтського досвіду шляхом надання індивідуальних пропозицій, які найбільше відповідають потребам і фінансовому становищу клієнта. Персоналізація базується на аналізі демографічних даних, фінансової історії, поведінкових патернів та інших релевантних даних.

Мета індивідуалізації – забезпечити унікальність ідентифікації особи для встановлення її правового статусу та належності до конкретних правовідносин.

Індивідуалізація здійснюється за допомогою документів, які містять унікальні ідентифікаційні дані, таких як паспорти, посвідчення водія, ідентифікаційні коди тощо.

Метою верифікації є підтвердження того, що особа є тією, за яку себе видає, а також перевірка її фінансової спроможності для зниження ризиків шахрайства і забезпечення безпеки кредитних операцій.

Верифікація здійснюється за допомогою аналізу офіційних документів, біометричних даних, електронних ідентифікаційних систем (BankID, MobileID) та інших методів перевірки достовірності інформації.

Загалом же персоналізація орієнтована на поліпшення клієнтського досвіду шляхом адаптації послуг під конкретні потреби. Індивідуалізація спрямована на встановлення унікальних ознак особи для її ідентифікації. Верифікація фокусується на перевірці достовірності наданої інформації.

За методами персоналізація використовує аналітику даних для створення індивідуальних профілів. Індивідуалізація базується на офіційних документах та ідентифікаційних даних. Верифікація включає перевірку документів, біометричні методи та електронні системи ідентифікації.

Персоналізація використовується для адаптації кредитних продуктів. Індивідуалізація застосовується для визначення правового статусу особи. Верифікація необхідна для підтвердження особи та зниження ризиків шахрайства.

Отже, кожен з цих процесів має свої унікальні цілі та методи, які спрямовані на забезпечення ефективності, безпеки та справедливості в кредитних правовідносинах.

Електронна платформа "Дія" є важливим елементом у контексті індивідуалізації, верифікації та персоналізації боржника у правовідносинах онлайн кредитування в Україні. Вона забезпечує зручний та надійний спосіб підтвердження особи боржника, використовуючи сучасні цифрові технології.

Платформа "Дія" є офіційним державним сервісом в Україні, створеним з метою надання електронних послуг громадянам та бізнесу. Її правовий статус та функції визначаються низкою нормативно-правових актів, що регулюють її використання в різних правовідносинах. Закон України "Про електронні довірчі послуги" регулює надання електронних довірчих послуг, зокрема електронної ідентифікації, електронного підпису, електронних печаток тощо. Платформа "Дія" використовує ці послуги для забезпечення автентичності та юридичної сили електронних документів.

Чинне законодавство України регламентує діяльність платформи "Дія" як частини державної електронної системи [143]. Зокрема, закони визначають порядок надання електронних адміністративних послуг через платформу, включаючи видачу електронних паспортів, довідок та інших документів.

Закон України "Про електронні документи та електронний документообіг" [134] встановлює правові основи використання електронних документів, що підписані електронним цифровим підписом, який забезпечує їх юридичну силу. Платформа "Дія" дозволяє громадянам використовувати електронні документи у правовідносинах на рівні з паперовими аналогами.

Платформа "Дія" має офіційний правовий статус як частина державної системи надання електронних послуг в Україні. Вона забезпечує електронну ідентифікацію, електронний документообіг та інтеграцію з державними реєстрами, що значно спрощує правовідносини громадян та бізнесу з

державними органами. "Дія" відповідає вимогам чинного законодавства щодо електронних довірчих послуг та захисту персональних даних, що забезпечує її надійність та юридичну силу у правовідносинах.

"Дія" підтримує технологію BankID, яка дозволяє проводити швидку ідентифікацію користувача через його банківський рахунок. Це додатково підвищує рівень безпеки та достовірності наданої інформації. Платформа може використовуватися для надсилання персоналізованих повідомлень та нагадувань позичальникам про наближення строків платежів, зміни у графіку погашення кредиту або інші важливі події, що покращує комунікацію між кредитором та боржником.

Функціональні можливості платформи "Дія" значно спрощують процес індивідуалізації, верифікації та персоналізації боржників у правовідносинах онлайн кредитування. Використання електронного паспорта, цифрового підпису, інтеграції з державними реєстрами та технології BankID забезпечує високу рівень безпеки та зручності для всіх учасників кредитного процесу. Це сприяє розвитку цифрової економіки та підвищенню довіри до онлайн кредитування в Україні.

Для забезпечення захисту прав боржників в онлайн кредитуванні важливу роль відіграють державні електронні реєстри, які надають достовірну інформацію про особу позичальника, його фінансовий стан та інші важливі аспекти. Калітенко О.М. у своїй роботі зазначає, що «Визначаючи сутність електронних реєстрів більшість фахівців погоджуються з визначенням електронного реєстру, як автоматизованої інформаційної бази, що має юридичне значення. Тобто інформація, яка зібрана в реєстрі використовується, як підстава виникнення, трансформації або припинення різного роду правовідносин (не тільки цивільних, а й кримінальних, адміністративних, трудових, тощо). Крім того, інформація, що міститься в реєстрі виступає в якості належного доказу в судових провадженнях різного виду та рівня» [68].

Проведемо огляд основних електронних реєстрів, що сприяють захисту прав боржників в епоху цифровізації. Першим і основним реєстром є Єдиний державний демографічний реєстр (ЄДДР) [135]. Саме в цьому реєстрі зберігаються дані про реєстрацію місця проживання та інші демографічні відомості про громадян України. Інформація з реєстру дозволяє верифікувати особу позичальника, підтверджуючи його особисті дані, що знижує ризик шахрайства при укладенні онлайн кредитних договорів.

Також в аспекті теми, що досліджується, звертає на себе увагу Державний реєстр речових прав на нерухоме майно [132]. Він містить інформацію про права власності на нерухоме майно, обтяження та інші речові права. У відносинах кредитування використовується для перевірки наявності та правомірності заставного майна при наданні забезпечених кредитів. Це сприяє прозорості та надійності кредитних угод.

Важливим для кредитора є Єдиний реєстр боржників [136]. Саме в цьому реєстрі містяться дані про фізичних та юридичних осіб, які мають заборгованість за рішеннями суду. Інформація з реєстру дозволяє кредиторам перевіряти кредитну історію потенційних позичальників та їхню заборгованість перед іншими кредиторами або державою, що знижує ризик неповернення кредиту.

Практично значущим, як для боржників, так і для кредиторів, варто вважати Єдиний державний реєстр судових рішень. Він містить інформацію про судові рішення та виконавчі документи. Реєстр Забезпечує доступ до судових рішень щодо позичальників, що дозволяє оцінити їхню правову історію та ризики, пов'язані з можливими судовими спорами.

Не менш важливим є також Реєстр платників податків, який містить відомості про податковий статус громадян та юридичних осіб. Цей реєстр дозволяє перевіряти фінансову дисципліну та податковий статус позичальників, що сприяє точнішій оцінці їхньої кредитоспроможності.

Використовуються в кредитних правовідносинах і відомості з Державного реєстру актів цивільного стану громадян. Цей реєстр охоплює інформацію щодо актів цивільного стану, як-то народження, шлюб, розлучення, смерть тощо.

Цей реєстр дозволяє перевіряти актуальність та правдивість особистих даних позичальника, зокрема сімейний стан, що може впливати на його фінансові зобов'язання та платоспроможність.

Ці реєстри забезпечують достовірність і прозорість інформації про боржників, що є ключовим для зниження ризиків у процесі онлайн кредитування. Використання цих реєстрів дозволяє кредиторам отримати повну та актуальну інформацію про позичальників, тим самим підвищуючи рівень захисту їхніх прав та інтересів.

Слід погодитись із точкою зору Калітенко О.М. [68], згідно якої «Окремої уваги заслуговує сьогодні необхідність систематизації всіх реєстрів в єдину інформаційну базу. Таку базу прийнято називати реєстром реєстрів. Її прототип передбачений Законом України «Про публічні електронні реєстри» [145]. Звертає на себе увагу інноваційний підхід до визначення об'єкту публічних електронних реєстрів.

Захист персональних даних боржників у договорах кредитування (онлайн кредитування) є важливою складовою забезпечення прав споживачів у цифрову добу. Проблематика захисту персональних даних людини останнім часом досить активно і наполегливо обговорюється не тільки в Україні, а й у світовому просторі в цілому. Про це свідчить значна кількість наукових досліджень та актуальних напрацювань, які визначають механізм захисту персональних даних людини чи не основною проблемою сучасності [10; 17].

Звертає на себе увагу той факт, що науковці досліджують особливості та сфери застосування інституцій захисту персональних даних не тільки в сфері банківських послуг, а й в інших сферах сучасного буття людини [106; 194; 195; 199].

Також окремо досліджуються фахівцями особливості захисту персональних даних фізичної особи в сучасному цифровому світі за допомогою електронних способів [46].

Законодавча база захисту персональних даних в Україні включає Закон України "Про захист персональних даних", а також відповідні норми Цивільного кодексу України. Міжнародні стандарти, такі як Загальний регламент про захист даних (GDPR) в Європейському Союзі, також мають значний вплив на формування національного законодавства.

Блохін М.Ю. у своєму дослідженні зазначає, що «GDPR є найбільш розвиненим і прогресивним нормативним актом, який стосується питань захисту персональних даних. Спектр правовідносин, що регулюються цим нормативним актом, визначеність понять, екстериторіальність його дії та відсутність проблем у практичному застосуванні явно виділяються його з-поміж усіх інших світових нормативних актів, особливо порівняно з вітчизняним законодавством. Отже, видається, що положення GDPR обов'язково мають бути використані для вдосконалення чинного законодавства, а саме: виправлення його недоліків та усунення колізій, створення всіх необхідних умов для його ефективного застосування на практиці для безперешкодного захисту прав та інтересів громадян щодо захисту персональних даних. Але імплементація цього нормативного акта може потребувати багато зусиль, адже при його прийнятті законотворці опиралися на вже сформовану законодавчу базу країн ЄС і різні напрацювання у сфері інформаційної безпеки. Звісно, такі зміни будуть вноситися саме до вже чинного Закону України «Про захист персональних даних», який не є настільки розвиненим, і все ж таки при раціональному опрацюванні вищезазначених позитивних сторін українське законодавство у сфері кібербезпеки може зазнати значних і вагомих поліпшень» [17].

Законодавство України встановлює основи захисту персональних даних через ряд нормативно-правових актів. Основний закон, який регулює питання

захисту персональних даних, є Закон України «Про захист персональних даних» [140]. Згідно з цим законом, персональні дані – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. У контексті кредитних правовідносин, такі дані можуть включати не лише базову інформацію, але й деталі, пов'язані з фінансовою діяльністю, що підвищує ризик несанкціонованого доступу або використання цих даних.

Особливе значення має Закон України «Про електронну комерцію», який регулює питання укладення та виконання договорів в електронному вигляді, включаючи кредитні договори. Цей закон встановлює правову охорону електронних документів, що використовуються у процесі укладення договорів, та забезпечує захист інформації, яка передається в процесі електронної комерції.

Для вдосконалення та гармонізації українського законодавства із загальноєвропейським законодавством, особливо в контексті захисту персональних даних, слід розглянути впровадження наступних, життєво необхідних змін і доповнень.

Як свідчить практика, необхідно ввести (законодавчо закріпити) більш чіткі та розширені права суб'єктів даних, зокрема, право на доступ до своїх персональних даних, право на їх виправлення, видалення («право бути забутим» або «право на забуття» [70]), обмеження обробки та право на перенесення даних.

Забезпечити, щоб згода на обробку персональних даних була інформованою, добровільною і конкретною, з можливістю її відкликання в будь-який момент. Означена проблема все частіше виявляється в сучасних умовах. Саме непоінформованість та нерозуміння повноцінних наслідків передачі персональних даних часто тягне за собою катастрофічні порушення прав людини.

Необхідно також ввести законодавчо та практично забезпечений обов'язок повідомляти суб'єктів даних і національні органи нагляду про порушення безпеки даних протягом встановленого терміну (72 години після виявлення порушення, як це передбачено GDPR).

Ситуація, що складається в сучасному світі, вимагає активізувати процес створення і діяльності національних органів захисту персональних даних. В умовах сьогодення в Україні питаннями захисту персональних даних опікується Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Однак масштабність проблем та випадків порушення персональних даних вимагає ґрунтовної зміни ситуації. Такими питаннями має займатися не тільки обмудсмен, а відповідна національна служба, як це зазвичай відбувається в розвинутих європейських країнах.

Враховуючи воєнний стан і масову міграцію українців по світу, також виокремлюється необхідність розробити законодавчі механізми, які б гарантували належний рівень захисту даних при їх передачі в треті країни, відповідно до вимог GDPR. Це може включати підписання угод про адекватність захисту даних між Україною та ЄС. Як свідчить практика, дуже часто українці та їх персональні дані виявляються захищеними в інших країнах лише на мінімальному рівні. У зв'язку з цим було б доцільно розробити і ввести в практику стандартні договірні положення, які регулюватимуть передачу персональних даних до країн, які не забезпечують належний рівень захисту українцям.

Як правило в сучасному світі для роботи із персональними даними використовуються блокчейн технології. У зв'язку з цим постає потреба врегулювати правові аспекти використання блокчейн-технологій для зберігання та обробки персональних даних, зокрема щодо забезпечення захисту даних у незмінних записах. Захист даних у незмінних записах може забезпечуватись різними способами. Наприклад, дані шифруються перед тим, як вони будуть

додані до блокчейну, що забезпечує збереження конфіденційності інформації. Навіть якщо доступ до блокчейну отримає неавторизована особа, вона не зможе отримати зміст інформації без ключа розшифровки. Іншим способом може стати мультипідпис. Використання мультипідпису проявляється в тому, що для доступу до даних або їх зміни потрібно підтвердження декількох (а не одного, як зазвичай) авторизованих учасників. Це підвищує рівень безпеки та запобігає несанкціонованому доступу. Для захисту персональних даних можуть також використовуватись різні методи анонімізації або псевдонімізації, що унеможлиблює ідентифікацію особи без доступу до додаткових даних. Це зменшує ризик несанкціонованого використання персональних даних.

Роль додаткового захисту може відігравати також і часове обмеження доступу до персональних даних. Дані можуть бути доступними тільки протягом певного часу для авторизованих учасників, після чого доступ закривається. Це допомагає суттєво зменшити ризик несанкціонованого доступу або зміни даних.

Використання цих заходів дозволяє забезпечити високий рівень захисту персональних даних в умовах незмінності записів на блокчейні та мінімізувати ризики, пов'язані із витоком або неправомірним використанням конфіденційної інформації [116].

Як зазначалось у попередніх підрозділах дисертації в українському законодавстві термін "персональні дані" вже використовується у Законі України "Про захист персональних даних". Однак, для гармонізації з GDPR слід чітко визначити поняття "суб'єкт даних" і привести його у відповідність з терміном "data subject", що вживається в GDPR. Це має бути чітке визначення, яке включає всіх осіб, чії персональні дані обробляються, зокрема фізичних осіб, компанії та інші юридичні особи [202].

Для відповідності термінології GDPR, в українському законодавстві слід розширити поняття "права суб'єкта персональних даних" та уточнити такі права, як право на доступ, право на виправлення, право на видалення (право бути

забутим), право на обмеження обробки, право на перенесення даних, право на заперечення проти обробки, а також право на інформування про порушення.

З огляду на рекодифікацію національного цивільного законодавства слід терміново ввести або відкорегувати зміст термінів, які використовуються в законодавстві щодо обробки даних, наприклад, "прозорість", "добросовісність", "законність обробки", "мета обробки даних", "інформованість" тощо. Ці терміни мають бути приведені у відповідність із їх значенням у GDPR для забезпечення уніфікованого підходу.

У GDPR чітко визначено умови передачі персональних даних за кордон, зокрема до третіх країн або міжнародних організацій. В українському законодавстві слід переглянути та уточнити терміни, що стосуються "транскордонної передачі даних", "адекватного рівня захисту" та "стандартних договірних положень" для забезпечення відповідності цим вимогам.

Завдяки таким змінам термінологія українського законодавства у сфері захисту персональних даних стане більш узгодженою з європейськими стандартами, що полегшить процес інтеграції України у загальноєвропейський правовий простір та забезпечить підвищення рівня захисту персональних даних на національному рівні.

Однак одне лише корегування термінології, звісно що не зможе призвести до ідеальних змін. Саме тому задля забезпечення дієвості механізму реалізації норм права у сфері захисту персональних даних необхідно ввести цивільні, адміністративні та кримінальні санкції, аналогічні до санкцій, передбачених GDPR, для забезпечення неухильного дотримання законодавства про захист персональних даних.

Так, наприклад, до Цивільного кодексу України варто включити в рамках рекодифікації цивільного законодавства наступні статті, зміст яких направлений на захист персональних даних та має гарантувати його.

Стаття. Відшкодування шкоди, завданої порушенням права на захист персональних даних

1. Особа, яка здійснила незаконну обробку, розголошення або інше використання персональних даних без належної правової підстави, зобов'язана відшкодувати заподіяну матеріальну та моральну шкоду власнику персональних даних.

2. Розмір матеріальної шкоди визначається відповідно до фактичних втрат, які зазнала особа у зв'язку з порушенням її права на захист персональних даних, включаючи витрати, пов'язані з відновленням порушених прав.

3. Моральна шкода визначається судом з урахуванням характеру та тривалості порушення, ступеня вини порушника та інших обставин справи.

4. Порушник звільняється від відповідальності, якщо доведе, що шкода була завдана не з його вини.

Стаття. Право на компенсацію у випадку порушення права на захист персональних даних

1. Власник персональних даних має право на отримання компенсації за будь-яку шкоду, завдану в результаті порушення його права на захист персональних даних, незалежно від того, чи була ця шкода матеріальною чи нематеріальною.

2. Компенсація може включати відшкодування витрат на юридичну допомогу, пов'язаних із захистом прав власника персональних даних, а також інші витрати, які є необхідними для відновлення порушених прав.

3. Суд, встановлюючи розмір компенсації, повинен враховувати обсяг і характер порушення, а також інші важливі обставини, що впливають на ступінь шкоди.

Стаття. Презумпція вини в разі порушення права на захист персональних даних

1. У випадку порушення права на захист персональних даних особа, що обробляє персональні дані, вважається винною в завданні шкоди, якщо не доведе, що діяла відповідно до закону і не допустила порушення зобов'язань щодо захисту персональних даних.

2. Обов'язок доведення відсутності вини покладається на особу, що обробляє персональні дані.

Стаття . Захист персональних даних у договірних відносинах

1. Сторони договору, що передбачає обробку персональних даних, повинні забезпечити дотримання вимог законодавства про захист персональних даних, включаючи отримання необхідної згоди від суб'єкта даних, забезпечення конфіденційності та безпеки даних.

2. У разі порушення зобов'язань щодо захисту персональних даних сторона, яка допустила порушення, несе відповідальність за завдану шкоду згідно з умовами договору та чинним законодавством.

3. Сторони договору можуть передбачити в договорі спеціальні умови щодо відшкодування шкоди, завданої порушенням прав на захист персональних даних, якщо такі умови не порушують імперативних норм законодавства.

Ці статті можуть бути додані до Цивільного кодексу України з метою зміцнення існуючого правового механізму захисту персональних даних та встановлення чітких правил щодо відповідальності за їх порушення.

Запропоновані в дисертаційному дослідженні зміни сприятимуть забезпеченню належного рівня захисту персональних даних в Україні, гармонізації національного законодавства із загальноєвропейськими стандартами, а також підвищенню рівня довіри до українських кредитних установ та інших організацій, які працюють з персональними даними.

2.3 Реструктуризація боргу, кредитні канікули та банкрутство фізичної особи, як сучасні інструменти захисту прав боржника в кредитних правовідносинах

Серед сучасних дієвих і передбачених чинним законодавством способів захисту прав боржників зазвичай на практиці виділяють реструктуризацію боргу (боргів), кредитні канікули та визнання фізичної особи банкрутом.

Реструктуризація боргів є важливим механізмом захисту прав боржника (фізичної особи) у кредитних правовідносинах, який забезпечує зміну умов виконання зобов'язань з метою відновлення платоспроможності боржника та запобігання порушенню його прав. Цей інструмент передбачає можливість продовження строку виконання зобов'язань з кредитування, зниження розміру відсоткової ставки, встановлення нового графіка платежів, часткового списання боргу або штрафних санкцій. В українському правовому полі базові аспекти реструктуризації боргів визначаються, зокрема, Цивільним кодексом України (статті 509, 599, 611, 1054) та Законом України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом". Окрім того, на процес реструктуризації можуть окремим чином впливати положення Закону України "Про споживче кредитування", які регулюють права та обов'язки сторін у таких правовідносинах.

Реструктуризація боргів виступає засобом уникнення негативних наслідків невиконання зобов'язань, таких як судове стягнення боргу, банкрутство чи втрата боржником свого майна. Вона захищає соціальні права фізичної особи, зокрема право на гідний рівень життя, дозволяючи задовольняти базові потреби навіть за умов фінансових труднощів. Зниження фінансового навантаження також сприяє поступовому відновленню платоспроможності боржника, мотивуючи його до добровільного виконання зобов'язань. Особливо актуальним цей механізм є в умовах цифрового суспільства та воєнного стану в

Україні, коли економічна нестабільність і розвиток онлайн-кредитування створюють додаткові виклики для боржників.

Законодавче регулювання процедури реструктуризації боргів в Україні вимагає чітких критеріїв її застосування, прозорості та захисту інтересів сторін. Зокрема, необхідно передбачити механізми попередження зловживань із боку кредиторів, включаючи нав'язування не вигідних для боржника умов. Водночас, цифрові технології можуть оптимізувати процес реструктуризації. Використання штучного інтелекту дозволяє автоматизувати аналіз фінансового стану боржника, створення цифрових платформ сприяє укладенню правочинів на вигідних умовах, а блокчейн-технології забезпечують прозорість та незмінність таких домовленостей.

Попри очевидні переваги, реструктуризація боргів має і певні дискусійні та (або) ризиковані моменти. Так, в першу чергу, варто звернути увагу на ризик морального ризику, який полягає в тому, що боржники можуть свідомо ухилятися від виконання зобов'язань, сподіваючись на перегляд умов договору та прощення боргу в майбутньому.

Виступаючи способом захисту прав боржника водночас реструктуризація боргу може тягнути суттєві фінансові втрати для кредитора. Так реструктуризація боргу зазвичай супроводжується зменшенням отримуваних кредитором доходів, що не відповідає цивільно-правовому методу юридичної рівності учасників правовідносин.

Загальний аналіз реструктуризації боргу фізичної особи в кредитних правовідносинах свідчить, що вона є дієвим інструментом, спрямованим в основному на забезпечення балансу інтересів сторін. Для її ефективного застосування необхідні прозорі законодавчі механізми, інноваційні технології та врахування як переваг, так і можливих недоліків цього процесу.

Крім реструктуризації боргу не менш ефективним інструментом захисту прав боржника слід вважати кредитні канікули. Кредитні канікули за своєю

природою спрямовані на зменшення фінансового навантаження на боржника в складних життєвих обставинах. Вони передбачають тимчасове припинення або зменшення обов'язкових платежів за кредитом, дозволяючи боржнику стабілізувати своє матеріальне становище без втрати можливості виконання зобов'язань у майбутньому. Важливо розуміти, що кредитні канікули не означають анулювання боргу, а лише надають боржнику час на відновлення платоспроможності.

Механізм кредитних канікул може бути реалізований у декількох формах: це може бути перенесення строків сплати основної суми боргу чи відсотків, зменшення розміру регулярних платежів або запровадження пільгового періоду без нарахування штрафних санкцій. Такий підхід дозволяє боржнику уникнути дефолту, а кредитору — зберегти договірні відносини без додаткових витрат на судові процеси чи примусове стягнення.

Кредитні канікули особливо актуальні в кризові періоди, наприклад, під час пандемії COVID-19, коли багато людей у всьому світі зіткнулися зі зниженням доходів чи втратою роботи. В Україні їх впровадження отримало нормативне закріплення через внесення змін до законодавства. Зокрема, під час пандемії позичальники мали можливість тимчасово зупиняти платежі без негативних наслідків для кредитної історії чи нарахування штрафів. Це стало можливим завдяки змінам у законодавстві, наприклад, через прийняття Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)".

Однією з переваг кредитних канікул є їхня соціальна функція. Вони дозволяють боржнику зосередитися на вирішенні першочергових потреб людського життя, таких як оплата життєво необхідних витрат, без загрози втрати майна чи погіршення фінансового стану. Крім того, це запобігає

негативним наслідкам для кредитної історії, оскільки канікули зазвичай не фіксуються як порушення умов договору.

Водночас існують і певні ризики. Наприклад, перенесення платежів може супроводжуватися збільшенням загальної суми боргу через подальше нарахування відсотків. Крім того, кредитор може встановлювати додаткові умови для надання канікул, які не завжди є вигідними для боржника. Для уникнення таких ситуацій потрібне чітке регулювання на законодавчому рівні цього інструменту, яке захищає інтереси обох сторін кредитних правовідносин.

Слід також зазначити, що кредитні канікули мають значний потенціал як спосіб захисту прав боржників. Вони не тільки допомагають боржникам адаптуватися до фінансових труднощів, але й сприяють збереженню стабільності кредитної системи. Однак їх ефективність значною мірою залежить від прозорості процедур, законодавчого регулювання та доброї волі кредитора (яка часто відсутня в сучасних умовах розвитку суспільства). Саме тому важливо продовжувати вдосконалювати цей механізм, зокрема шляхом розробки універсальних (чітко визначених) стандартів його застосування.

Разом із реструктуризацією боргу та кредитними канікулами банкрутство фізичної особи є важливим сучасним інструментом правового захисту боржників, який дозволяє вирішити проблеми неплатоспроможності та забезпечити справедливий баланс інтересів кредиторів і боржників. У сучасних умовах розвитку економіки та фінансових інститутів, зокрема з поширенням онлайн-кредитування, механізм банкрутства набуває ще більшого значення. Він не лише сприяє забезпеченню прав боржника, але й відіграє ключову роль у стабілізації фінансового ринку, запобіганні недобросовісним практикам з боку кредиторів і вирішенні проблеми надмірної заборгованості громадян. Незважаючи на важливість інституту банкрутства, його правове регулювання в Україні стикається з численними проблемами теоретичного та практичного характеру.

Банкрутство фізичної особи є складовою частиною інституту неплатоспроможності, що має на меті врегулювання ситуації, коли боржник не в змозі виконувати свої грошові зобов'язання перед кредиторами. У контексті кредитних правовідносин, банкрутство фізичної особи виконує роль механізму для врегулювання проблем заборгованості, що виникла через невиконання кредитних договорів.

Банкрутство фізичної особи відрізняється від банкрутства юридичної особи своїми цілями. Для фізичних осіб банкрутство спрямоване не лише на ліквідацію заборгованості, але й на захист гідності та соціальних прав боржника, забезпечення його можливості повернутися до активної участі в економічному житті суспільства, навіть і через деякий час.

Загалом теорія банкрутства базується на кількох ключових засадах (принципах), що мають фундаментальне значення для розуміння сутності цієї правової категорії. До таких принципів належать:

Принцип економічної доцільності - процедура банкрутства повинна бути спрямована на економічно ефективне вирішення питання щодо реструктуризації або ліквідації боргів;

Принцип захисту прав боржника - банкрутство має сприяти забезпеченню мінімальних соціальних гарантій для боржника, а також захисту його основних прав;

Принцип справедливого розподілу активів - у випадку ліквідації майна боржника його активи мають бути розподілені між кредиторами з дотриманням встановлених черговостей задоволення вимог.

Теоретичною базою для розвитку інституту банкрутства фізичної особи в Україні є західна практика, де відповідні процедури функціонують десятиліттями. Зокрема, законодавство США передбачає захист прав боржника через процедуру Chapter 7 Bankruptcy, що дозволяє фізичній особі ліквідувати борги через продаж активів, або Chapter 13, що передбачає реструктуризацію

боргу. Ці підходи можуть стати основою для подальшої адаптації українського законодавства.

Практичне впровадження інституту банкрутства фізичної особи в Україні почалося після внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства [81], що набрав чинності в жовтні 2019 року. Ці зміни дозволили фізичним особам скористатися процедурою банкрутства для вирішення проблем заборгованості, зокрема й у сфері кредитних відносин.

Процедура банкрутства фізичної особи в Україні включає кілька етапів.

Подання заяви про порушення провадження у справі про банкрутство. Боржник має подати заяву до господарського суду, якщо його заборгованість перевищує 30 мінімальних заробітних плат і він неспроможний погасити борги.

Реструктуризація боргу є першим етапом процедури банкрутства як спроба реструктуризації боргів, що передбачає розробку плану виплати заборгованості на тривалий період.

Ліквідаційна процедура, якщо реструктуризація не є можливою або боржник не виконує план реструктуризації, суд може ухвалити рішення про реалізацію майна боржника та погашення боргів.

Однак практика показує, що існує низка проблем, з якими стикаються фізичні особи під час реалізації своїх прав на банкрутство. До них можна віднести все ту ж недостатню юридичну грамотність, необізнаність та в цілому складність доступу до процедури банкрутства. Багато фізичних осіб не можуть скористатися правом на банкрутство та якісно реалізувати його через високі судові витрати та складність (запутаність) процедури.

Як свідчить незначна практика справ із реструктуризації боргу, чинне законодавство передбачає обмежені можливості для неї, що змушує багатьох боржників переходити до процедури ліквідації, так і не використавши всі можливості реструктуризації, закладені в законодавстві.

Також фахівці з питань банкрутства фізичних осіб звертають увагу на відсутність ефективного захисту мінімального майнового рівня боржника. І хоча законодавство начебто і гарантує збереження певного майна за боржником, все частіше існують випадки, коли кредитори намагаються оскаржити ці рішення та вимагати продажу додаткових активів. Внаслідок чого люди залишаються без будь-яких коштів для існування.

Одна з головних теоретичних проблем інституту банкрутства фізичної особи в Україні полягає традиційно в недостатній адаптації національного законодавства до сучасних викликів фінансового ринку, включаючи розвиток онлайн-кредитування. Незважаючи на те, що законодавство передбачає процедуру банкрутства, воно не враховує особливості онлайн-кредитування, де часто використовуються спрощені форми кредитування, що часто призводить до надмірної заборгованості громадян.

Інша теоретична проблема пов'язана з недостатньою увагою до прав боржника як слабшої сторони в кредитних відносинах. Західна практика, зокрема в Європейському Союзі та США, передбачає широкий спектр правових механізмів, що захищають інтереси боржника, включаючи можливість перегляду умов кредитного договору в разі зміни фінансового стану боржника. В Україні такі механізми є обмеженими і практично не застосовуються, що знижує ефективність захисту прав боржника.

Окремою проблемою також є відсутність чітких процедур захисту боржника під час судового провадження про банкрутство. Чинне законодавство передбачає значні повноваження для кредиторів, тоді як права боржника залишаються обмеженими, особливо у випадках, коли суд приймає рішення про реалізацію майна боржника.

Однак зловживання правами, на жаль, можливі не тільки з боку кредиторів, а й з боку боржників. Так, характеризуючи окремі аспекти правового статусу боржників, Верховний суд зазначає наступне.

Відповідно до судових процедур неплатоспроможності, право на реабілітацію має бути надано виключно тим боржникам, які демонструють чесність та сумлінність у своїх фінансових зобов'язаннях. З цієї причини, відповідно до положень четвертої книги Кодексу України з процедур банкрутства (КУЗПБ), посилені вимоги до добросовісності фізичної особи-боржника мають забезпечувати дотримання ключових принципів цивільного права. Зокрема, такі принципи включають чесне здійснення прав та заборону зловживання правами, як вказано в пункті 6 частини першої статті 3 та частині третій статті 13 Цивільного кодексу України.

Спеціальні вимоги до добросовісності боржника-фізичної особи, які встановлені КУЗПБ, визначені як основа для досягнення компромісу між кредиторами і боржником у питаннях погашення заборгованості. Це повинно ґрунтуватися на готовності кредиторів до поступок і активній та чесній співпраці боржника з керуючим реструктуризацією, а також на відвертому спілкуванні боржника із судом, що включає чесне користування процесуальними правами та належне виконання процесуальних обов'язків.

Вирішальною є вимога до боржників, які звернулися до суду за визнанням своєї неплатоспроможності, щодо надання правдивої інформації про своє майно. Ця вимога обумовлена не лише формальними критеріями, які передбачені законодавцем, але й глибшою суттю процедур, які регулюють випадки неплатоспроможності фізичних осіб, тому важливо, що повнота і достовірність інформації в майнових деклараціях виступають як процесуальний обов'язок.

Не слід ігнорувати те, що відповідно до сьомої частини статті 123 КУЗПБ, господарський суд зобов'язаний враховувати всі обставини, які можуть свідчити про наявність причин для закриття провадження за вказаною нормою. Зокрема, якщо арбітражний керівник не встановив факти неповної або недостовірної інформації від боржника про майно, доходи та витрати, це не знімає з суду

обов'язку ініціативно перевірити такі обставини і надати їм належну юридичну оцінку, що має бути чітко відображено у судовому рішенні [128].

Загальний аналіз висновків Верховного Суду у справах про банкрутство фізичних осіб свідчить про розвиток тенденції застосування правового механізму банкрутства фізичної особи, навіть не зважаючи на воєнний стан. Так із початку війни судом касаційної інстанції ухвалено постанови в більш як 10 справах [126; 127; 129; 130] про відновлення платоспроможності фізичних осіб. Зважаючи на касаційні фільтри, деякі обмеження можливості роботи суду внаслідок атак рф та враховуючи кількість висновків ВС, викладених упродовж цього ж періоду у справах про банкрутство юридичних осіб, це є досить вагомим показником.

Проаналізувавши теорію і практику з питань банкрутства фізичних осіб в Україні, доходимо висновку, що для вдосконалення правового регулювання банкрутства фізичних осіб в Україні необхідно внести ряд змін до законодавства та провести низку оптимізуючих заходів щодо цієї процедури.

По-перше таким заходом має стати зниження судових витрат для доступу до процедури банкрутства. Саме це дозволить більшій кількості громадян (у тому числі і фінансово неспроможних) скористатися цим механізмом захисту.

Крім того, законодавство має передбачати гнучкіші механізми перегляду умов кредитних договорів та реструктуризації заборгованості.

Також необхідно чіткіше визначити майно, яке не може бути реалізоване для погашення боргів, щоб забезпечити соціальні гарантії боржника, якими сьогодні часто нехтують кредитори. Ну і з метою якісного і комплексного захисту прав боржника, варто передбачити спеціальні механізми захисту прав боржників у сфері онлайн-кредитування, де часто використовуються несправедливі умови кредитних договорів.

Воєнний стан, безумовно, вплинув на застосування правової конструкції банкрутства фізичної особи та породив низку проблем для врегулювання яких

Верховною Радою ухвалено закон №3249-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану», яким розділ «Прикінцеві та перехідні положення» Кодексу доповнено пунктом 1-6 [131].

Південне міжрегіональне управління Міністерства юстиції нагадує, що цей пункт тимчасово встановлює заборону на відкриття провадження у справі про банкрутство під час дії воєнного стану та протягом шести місяців після його завершення, якщо:

- боржник доведе, що він внесений до реєстру виконавців державних контрактів і має контракт у сфері оборони.
- вимоги кредиторів не можуть бути задоволені через збройну агресію проти України або через перебування майна боржника в зоні бойових дій чи на окупованих територіях.

Закон набрав чинності 29 липня 2023 року, і його дія має ретроспективний характер. Він поширюється на випадки, що виникли з 24 лютого 2022 року, оскільки саме воєнні обставини визначили потребу в такій нормі. Заборона є умовною і тимчасовою, що підпорядковується чинному процесуальному законодавству на момент відповідних процесуальних дій.

«Розв'язання питання про відкриття провадження у справі про банкрутство боржника потребує врахування наявності між сторонами господарських правовідносин, в яких у боржника утворилась заборгованість перед кредитором, причини виникнення такої заборгованості, а також перебування активів, єдиного майнового комплексу на території, яка з 24 лютого 2022 року була включена до переліку територій можливих бойових дій, та відсутність у підприємства боржника майна на території України, підконтрольній органам державної влади України» [59].

Таке врегулювання покликане захистити боржників, активи яких перебувають у зонах бойових дій, і дозволяє бізнесу зберегати стійкість в умовах війни.

Процедура банкрутства фізичної особи є важливим способом захисту прав боржника в кредитних правовідносинах, зокрема в умовах цифрової економіки та розвитку онлайн-кредитування. Вона забезпечує можливість реструктуризації боргу або його ліквідації, зберігаючи при цьому основні соціальні гарантії для боржника. Однак існуюче правове регулювання потребує вдосконалення, щоб відповідати сучасним викликам і забезпечувати ефективний захист інтересів боржників та кредиторів.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАХОДІВ ЗАХИСТУ ПРАВ БОРЖНИКА В КРЕДИТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ У ЦИФРОВУ ДОБУ

3.1. Реформування чинного національного законодавства: напрямки та пріоритети

У цифрову добу, коли стрімкий розвиток технологій змінює всі сфери людського суспільного життя, правове регулювання кредитних правовідносин вимагає особливої уваги. Як свідчить щоденна судова практика, питання захисту прав боржника в цифрових кредитних правовідносинах є надзвичайно важливими, оскільки боржник - фізична особа дуже часто опиняється у вразливому становищі, підданому ризикам, пов'язаним з необґрунтованим навантаженням боргових зобов'язань, недобросовісними практиками кредиторів та недостатньою правовою захищеністю у віртуальному середовищі. Отже, реформування чинного національного законодавства України в цьому контексті є необхідним та потребує визначення конкретних напрямків і пріоритетів вдосконалення цивільно-правових механізмів захисту прав боржника.

На нашу думку, варто окремо розрізняти дві самостійні категорії теоретичного характеру - «напрямки вдосконалення цивільно-правових заходів захисту прав боржника» та «пріоритети вдосконалення цивільно-правових заходів захисту прав боржника». Так напрямки мають включати конкретні механізми, спрямовані на забезпечення ефективності та дієвості заходів правового захисту боржників у цифрових кредитних правовідносинах, зокрема шляхом гармонізації законодавства, регулювання діяльності кредиторів та вдосконалення механізмів альтернативного вирішення спорів. Напрямки вдосконалення мають відображати цільові завдання та конкретні дії, які необхідно виконати для покращення правової бази та практики застосування

норм, з урахуванням актуальних проблем та особливостей цифрового середовища.

Пріоритети вдосконалення цивільно-правових механізмів захисту прав боржника в цифрову добу визначаються необхідністю забезпечення балансу інтересів боржників та кредиторів, підвищенням рівня фінансової грамотності, захистом персональних даних та впровадженням новітніх технологій для підвищення прозорості та справедливості кредитних відносин. Пріоритети вдосконалення охоплюють стратегічні цілі, які мають бути досягнуті для ефективного захисту прав боржників, і які визначають головні напрями розвитку правового регулювання, що сприятиме сталому розвитку кредитного ринку та забезпеченню захисту споживачів фінансових послуг.

Однак у науковій сфері на тлі застосування означених вище категорій, часто використовується і дещо змішана категорія, як-то пріоритетні напрями. Думається, що використання категорії пріоритетні напрями є некоректним, оскільки вона поєднує дві самостійні категорії – напрями та пріоритети. Таким чином, використання поняття пріоритетні напрями може створити змішаність і не дозволяє чітко відокремити завдання, спрямовані на досягнення конкретних цілей, від стратегічних орієнтирів, які визначають загальний напрямок розвитку реформ.

Аналізуючи напрями вдосконалення, перш за все слід зазначити гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами захисту прав боржників у сфері кредитування. Європейський Союз має усталені підходи до захисту прав споживачів кредитних послуг, що базуються на принципах прозорості, добросовісності та ефективності контролю. Впровадження цих стандартів у національне законодавство України сприятиме зміцненню правового становища боржника та підвищенню рівня довіри до кредитного ринку в цілому. Зокрема, важливо передбачити чіткі вимоги до розкриття інформації про умови кредиту, а також встановлення обов'язкових

мінімальних стандартів для оцінки платоспроможності боржника. Наприклад, до оновленого Цивільного кодексу України варто додати статтю, яка б зобов'язувала кредиторів надавати повну та зрозумілу інформацію про всі умови кредиту, включаючи процентні ставки, комісії, штрафи та інші платежі. Також необхідно передбачити статтю, що встановлює вимоги до кредиторів щодо оцінки платоспроможності боржника, зокрема зобов'язання перевіряти фінансовий стан позичальника перед наданням кредиту з метою уникнення необґрунтованого боргового навантаження.

Іншим важливим напрямком гармонізації є забезпечення відповідності українського законодавства директивам Європейського Союзу щодо кредитних договорів та захисту прав споживачів. Наприклад, необхідно передбачити статтю, що регулює право споживача на відмову від кредитного договору протягом певного терміну (наприклад, 14 днів), що відповідає європейській практиці. Така стаття забезпечить можливість боржнику зважити умови договору та уникнути фінансових зобов'язань у разі зміни рішення.

Ще одним напрямком гармонізації є впровадження вимог щодо прозорості реклами кредитних послуг. Важливо зазначити, що категорії розкриття повного змісту кредитних договорів та прозорість реклами кредитних послуг мають різні, але взаємодоповнюючі функції. Розкриття повного змісту кредитних договорів стосується надання споживачам всієї необхідної інформації безпосередньо під час укладення кредитного договору, включаючи деталі процентних ставок, комісій, штрафних санкцій та інших умов, що впливають на фінансові зобов'язання. Це забезпечує інформованість боржника на момент укладення договору і дозволяє йому повністю оцінити свої ризики та зобов'язання. Прозорість реклами кредитних послуг, своєю чергою, спрямована на забезпечення надання достовірної та доступної інформації ще до прийняття рішення про укладення кредитного договору. Вона стосується етапу маркетингових комунікацій, де потенційний боржник отримує первинну

інформацію про продукт. Таким чином, розкриття змісту кредитного договору забезпечує інформованість на стадії укладення угоди, тоді як прозорість реклами сприяє попередньому розумінню основних умов кредиту під час рекламної кампанії, зменшуючи ризики дезінформування та маніпуляцій з боку кредиторів. Прозорість реклами кредитних послуг полягає в наданні споживачам повної та об'єктивної інформації про всі умови кредиту, що дозволяє уникнути дезінформування та сприяє свідомому прийняттю рішень боржниками. Важливими аспектами прозорості є доступність, чіткість та зрозумілість інформації, включаючи реальну річну процентну ставку, додаткові комісії, штрафи та інші витрати, пов'язані з кредитом. Наступним напрямком є посилення регулювання діяльності онлайн-кредиторів. З розвитком цифрових технологій онлайн-кредитування набуло великої популярності. Втім, спрощений доступ до кредитних ресурсів часто призводить до зловживань з боку кредиторів, що користуються незахищеністю боржників. Тому важливим напрямком реформування є посилення регулювання діяльності онлайн-кредиторів, зокрема, через запровадження ліцензування та наглядових механізмів для таких фінансових установ. Важливо забезпечити дотримання етичних норм у кредитуванні, обмежити розмір відсоткових ставок, запровадити відповідальність за порушення прав споживачів, а також встановити вимоги щодо проведення ретельної перевірки боржників перед наданням кредиту.

Вагоме значення в цьому напрямку відіграє також правове регулювання та забезпечення механізму його реалізації щодо діяльності колекторських компаній в Україні.

З 14 липня 2021 року в повній мірі введено в дію Закон України від 19 березня 2021 року № 1349-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості» (далі

– Закон), з ухваленням якого вперше з'явилося чітке законодавче регулювання роботи колекторських компаній.

Колекторська компанія - юридична особа (у тому числі небанківська фінансова установа, яка відповідно до закону має право надавати кошти в позику, в тому числі на умовах фінансового кредиту, та/або послуги з факторингу), включена до реєстру колекторських компаній, яка в інтересах кредитодавця (первісного кредитора) та/або нового кредитора (у разі заміни первісного кредитора) відповідно до договору з таким кредитодавцем та/або новим кредитором має право здійснювати врегулювання простроченої заборгованості.

Визначаючи основні вимоги до діяльності колекторів, необхідно, перш за все, виходити з положень чинного законодавств України. Так, підставою для виконання колекторською організацією своїх функцій може слугувати договір, що укладається між нею та кредитором. Використовуються такі види договорів: доручення (ст. 1000 Цивільного кодексу України (далі -ЦК України); відступлення права вимоги (ст. 512 ЦК України); факторингу (ст. 1077 ЦК України).

Виходячи з вищенаведеного, в разі звернення до боржника колекторів, в нього є право вимагати номер договору, дату його оформлення, дані первинного кредитора і тип договору між кредитором та колекторами (факторинг, доручення тощо). Крім того, є право вимагати для ознайомлення завірені копії цих документів, оскільки згідно з ч.2 ст. 517 ЦК України боржник має право не виконувати свого обов'язку новому кредиторіві до надання боржникові доказів переходу до нового кредитора прав у зобов'язанні.

У разі порушення законодавства про захист прав споживачів фінансових послуг, у тому числі вимог щодо взаємодії із споживачами при врегулюванні простроченої заборгованості (вимог щодо етичної поведінки), споживач

фінансових послуг може звернутися зі скаргою до Національного банку України.

Окремим напрямком вдосконалення цивільно-правових механізмів захисту прав боржника є розвиток альтернативних способів вирішення спорів (ABC). Цифрова доба вимагає більш оперативного та зручного підходу до врегулювання конфліктів між кредиторами та боржниками. Впровадження онлайн-платформ для медіації, арбітражу або переговорів дозволить зменшити навантаження на судову систему та забезпечить більш гнучке і доступне вирішення спорів. Наприклад, у світі вже функціонують такі платформи, як Modria (США), яка спеціалізується на онлайн-медіації та арбітражі, та ODR Europe (ЄС), яка надає послуги з альтернативного вирішення спорів в електронному форматі. В Україні поки що відсутні онлайн-платформи, на яких можливо було б вирішувати спори в електронному форматі. Однак успішно працює і деякі функції виконує платформа Прозорий офіс, яка частково сприяє вирішенню конфліктів у сферах адміністративних та соціальних послуг. Як зазначають Клімушин П.С. та Литвяк О.М.: «створення Центрів надання соціальних послуг “Прозорий офіс” сприяло наданню послуг у сфері соціального захисту населення на якісно вищому рівні, без черг, у встановлені законодавством терміни. Робота в Центрах організована на принципах відкритості, прозорості та зрозумілості процедур, забезпечення рівності прав усіх суб'єктів звернень, оперативності у вирішенні питань, тобто робота Центрів орієнтована перш за все на суб'єктів звернення. Робота з надання соціальних послуг у Центрах відповідає законодавчим та нормативним актам, що регулюють їх роботу. Організована таким чином робота в Центрах забезпечила надання заявнику максимум послуг в єдиному просторі, прозорість та зрозумілість процедур їх надання. За рахунок організації процесу та повної автоматизації роботи центрів, забезпечено оперативність у вирішенні питань» [77].

Правове регулювання діяльності таких електронних платформ визначається національним законодавством країн, де вони функціонують, а також міжнародними стандартами альтернативного вирішення спорів. Наприклад, в ЄС правовий статус платформ, які здійснюють альтернативне вирішення спорів, регулюється Директивою ЄС 2013/11/EU щодо альтернативного вирішення спорів у споживчих справах та Регламентом ЄС 524/2013 щодо онлайн-платформ для вирішення спорів. Ці нормативні акти встановлюють вимоги до прозорості, неупередженості та доступності послуг, а також передбачають механізми контролю за їхньою діяльністю.

В Україні правовий статус платформ для альтернативного вирішення спорів визначається Законом України «Про медіацію» та Законом «Про електронну комерцію». Ці нормативні акти передбачають можливість використання електронних засобів для вирішення спорів, визначають порядок взаємодії сторін та забезпечують дотримання прав учасників процесу. Важливим аспектом є також забезпечення конфіденційності даних і незалежності медіаторів, що сприяє довірі до таких платформ. Важливо також передбачити державну підтримку розвитку таких платформ, забезпечуючи їхню прозорість та відповідність стандартам правосуддя.

У цифрову добу автоматизовані системи прийняття рішень, такі як алгоритми оцінки кредитоспроможності, стали важливим елементом кредитних правовідносин. Проте використання таких систем може призводити до дискримінації та необґрунтованих рішень щодо боржників. Тому необхідно внести зміни до законодавства, які б регламентували порядок використання автоматизованих рішень, забезпечуючи права боржників на оскарження таких рішень, доступ до інформації про алгоритми та їхню прозорість.

Наприклад, до оновленого Цивільного кодексу України варто додати статтю такого змісту:

Стаття. Порядок використання автоматизованих рішень у кредитних правовідносинах

1. Кредитори мають право використовувати автоматизовані системи для прийняття рішень щодо оцінки кредитоспроможності боржників за умови дотримання наступних вимог: а) забезпечення прозорості алгоритмів, що використовуються для прийняття рішень, включаючи надання доступу до інформації про основні параметри та критерії, за якими ухвалюються рішення. б) повідомлення боржника про використання автоматизованої системи та надання йому права на оскарження рішення, прийнятого за допомогою такої системи.

2. Боржник має право вимагати перегляду рішення, прийнятого автоматизованою системою, у разі наявності сумнівів щодо його правомірності чи точності. У таких випадках кредитор зобов'язаний забезпечити можливість участі людини в процесі перегляду рішення.

3. Кредитори зобов'язані забезпечити конфіденційність та захист персональних даних боржників, які використовуються автоматизованими системами, відповідно до чинного законодавства про захист персональних даних.

Статті такого змісту сприятимуть зниженню ризиків дискримінації та підвищенню рівня захищеності боржників.

Ще одним важливим напрямком є впровадження інституту колективного захисту прав боржників, який дозволив би групам осіб, що постраждали від недобросовісних дій кредиторів, звертатися до суду колективно. Такий механізм вже успішно функціонує в країнах Європи та забезпечує ефективний захист прав споживачів. Включення колективного захисту до національного законодавства України сприятиме більш ефективному відновленню порушених прав боржників, зокрема у випадках масових порушень, які є типовими для онлайн-кредитування.

Інститут колективного захисту прав боржників може відігравати важливу роль у боротьбі з недобросовісними колекторами, оскільки дозволяє боржникам спільно відстоювати свої права та захищатися від агресивних дій з боку колекторських компаній. Колективні позови дозволяють боржникам знизити витрати на судові процеси, отримати доступ до більш кваліфікованої юридичної допомоги та підвищити ефективність захисту від недобросовісних методів стягнення боргів. Такий підхід також сприяє створенню прецедентів, які ускладнюють недобросовісним колекторам використання незаконних практик у майбутньому, що також є проявом правового механізму захисту прав боржників у кредитних правовідносинах.

Серйозною проблемою у сфері цифрового кредитування є агресивні методи стягнення боргу, такі як залякування, психологічний тиск або незаконний збір інформації про боржника. Тому важливим напрямком реформування законодавства є заборона агресивних методів стягнення боргу, встановлення чітких правил для колекторських компаній, а також передбачення адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення цих правил. Це дозволить знизити рівень тиску на боржників та забезпечити гуманний підхід до вирішення питань заборгованості.

Після аналізу напрямків вдосконалення необхідно визначити пріоритети, які стануть стратегічними орієнтирами для подальшого розвитку системи захисту прав боржників у правовідносинах кредитування в цифрову добу.

На нашу думку, пріоритети вдосконалення цивільно-правових механізмів захисту прав боржника в цифрову добу включають формування справедливої та розумної правової бази, що забезпечуватиме баланс між правами та обов'язками боржників і кредиторів, унеможливлючи експлуатацію вразливих категорій споживачів кредитних послуг.

Важливим пріоритетом є також розробка ефективних механізмів моніторингу та нагляду за діяльністю онлайн-кредиторів та колекторів, з

використанням інноваційних технологій для контролю за дотриманням етичних норм і законодавчих вимог. Забезпечення доступу до правосуддя та альтернативного вирішення спорів має стати важливим пріоритетом, що гарантує боржникам можливість ефективного захисту своїх прав у разі виникнення конфліктів. Зміцнення захисту персональних даних передбачає впровадження механізмів для забезпечення надійного захисту інформації боржників, а також регулювання умов використання цих даних автоматизованими системами. Підтримка фінансової грамотності на національному рівні є стратегічним пріоритетом, що передбачає впровадження державних програм з інформування населення про ризики кредитування та навчання навичкам управління особистими фінансами. Нарешті, стимулювання соціально відповідальної діяльності кредиторів передбачає створення середовища, де кредитори зобов'язані враховувати соціальну відповідальність у своїй діяльності, включаючи забезпечення доброчесності та прозорості у кредитуванні. Пріоритетним завданням є формування середовища, де кредитори зобов'язані враховувати соціальну відповідальність у своїй діяльності, включаючи забезпечення доброчесності та прозорості у кредитуванні.

Таким чином, напрямки та пріоритети вдосконалення мають взаємодоповнюючий характер: напрямки визначають конкретні дії для реалізації реформ, тоді як пріоритети вказують на стратегічні орієнтири, що дозволяють створити ефективну систему захисту прав боржників у цифрову добу.

3.2 Вдосконалення механізмів кібербезпеки та захисту персональних даних боржників у кредитних правовідносинах

Кібербезпека як категорія виникла на тлі стрімкого розвитку інформаційних технологій і глобальної мережі Інтернет у другій половині XX

століття. Збільшення обсягів обробки, передачі та зберігання інформації призвело до потреби у забезпеченні безпеки цифрових даних та захисту від несанкціонованого доступу, кібератак, технічних збоїв та інших ризиків, пов'язаних із використанням інформаційних систем. Спочатку термін "кібербезпека" був використаний у вузькому технічному контексті — для опису заходів, що спрямовані на захист комп'ютерних систем і мереж від зовнішніх загроз. З розвитком інтернету кібербезпека стала ключовим аспектом національної безпеки багатьох держав. Вона охоплює не лише захист інформаційних ресурсів, але й питання економічної, фінансової та політичної стабільності, що залежить від надійності інформаційних систем.

Розвиток кібербезпеки як міжнародної категорії почався із запровадження міжнародних угод і регуляторних ініціатив. У 2001 році Рада Європи ухвалила Будапештську конвенцію про кіберзлочинність, що стала першим міжнародним правовим актом, спрямованим на боротьбу з кіберзлочинами. Конвенція заклала основи міжнародного співробітництва в галузі боротьби з кібератаками та іншими кіберзлочинами, включаючи захист інформаційних систем.

Ключовими міжнародними актами, що регулюють питання кібербезпеки, є: Регламент ЄС 2019/881 (Cybersecurity Act), який створив основу для сертифікації інформаційних систем у країнах Європейського Союзу; Директива NIS (Network and Information Security Directive), яка запровадила правила щодо кібербезпеки критичних інформаційних систем та мереж у країнах-членах ЄС.

На міжнародному рівні важливу роль у розвитку кібербезпеки також відіграють такі організації, як Міжнародний союз електрозв'язку (ITU) та Європейське агентство з мережевої та інформаційної безпеки (ENISA), які встановлюють стандарти та рекомендації для держав і компаній з питань захисту інформаційних систем.

В Україні поняття кібербезпеки почало активно розвиватися на початку 2000-х років у зв'язку з інтеграцією держави в глобальні інформаційні процеси.

Перші спроби правового регулювання кібербезпеки було здійснено через прийняття законодавчих актів у сфері інформаційної безпеки. Проте системний підхід до кібербезпеки став помітним лише на початку 2010-х років у зв'язку зі зростанням кількості кібератак на державні та приватні інформаційні системи.

Ключовим нормативним актом у цій сфері є Закон України "Про основні засади забезпечення кібербезпеки України", прийнятий у 2017 році. Цей закон встановив загальні засади державної політики у сфері кібербезпеки, визначив повноваження органів державної влади та основні напрямки забезпечення кібербезпеки на національному рівні. Закон передбачає захист критичних об'єктів інфраструктури; взаємодію між державними органами та приватними структурами в питаннях захисту інформаційних систем; створення та функціонування національної системи кібербезпеки, яка включає різні державні органи, зокрема Службу безпеки України (СБУ), Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації, а також Національний координаційний центр кібербезпеки. Закон визначає кібербезпеку як сукупність заходів, спрямованих на захист інформаційних систем, телекомунікаційних мереж, а також персональних даних від загроз, пов'язаних із використанням інформаційних технологій. Він також заклав основу для співпраці з міжнародними організаціями та державами у сфері кіберзахисту.

Незважаючи на розвиток законодавства у сфері кібербезпеки, Україна стикається з низкою проблем, які ускладнюють реалізацію ефективної політики кіберзахисту. Серед основних викликів можна виділити: недостатність фінансових та технічних ресурсів для забезпечення захисту критичної інфраструктури від кіберзагроз; відсутність ефективного контролю за дотриманням стандартів кібербезпеки у приватному секторі, що підвищує ризик атак на інформаційні системи банків і фінансових установ; недостатня обізнаність населення про кіберзагрози, що створює додаткові вразливості у сфері захисту персональних даних.

Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями у сфері кібербезпеки. Зокрема, країна нещодавно стала учасником таких міжнародних ініціатив, як: Центр кібербезпеки НАТО (NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence) [144], що допомагає вдосконалювати національні можливості у сфері кібербезпеки; Меморандум про співпрацю з Європейським агентством з мережевої та інформаційної безпеки (ENISA), який передбачає взаємодію в питаннях обміну інформацією про кіберзагрози та вдосконалення стандартів кібербезпеки [154].

Національний координаційний центр кібербезпеки, що діє при РНБО України, спільно з Адміністрацією Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації уклали угоду з Агентством Європейського Союзу із мережевої та інформаційної безпеки (ENISA). Ця угода спрямована на вдосконалення національної кібербезпеки, обмін передовим досвідом та підвищення обізнаності щодо ситуації у сфері кіберзахисту.

Вторгнення Росії в Україну стало важливим моментом для глобального кіберпростору, підтверджуючи необхідність посилення та розширення міжнародного співробітництва. Ця угода є результатом переговорів, які було розпочато торік у Варшаві під час Діалогу Україна-ЄС з питань кібербезпеки, і стане основною темою майбутніх діалогів.

Україна також працює над адаптацією свого законодавства до європейських норм, зокрема Директиви NIS 2 (це узагальнена назва Директиви ЄС 2022/2555. NIS - аббревіатура від Network and Information Security («Мережева та інформаційна безпека»)) та Загального регламенту захисту даних (GDPR). Ці акти встановлюють високі вимоги до захисту інформаційних систем і персональних даних, що є важливими у сфері кредитних правовідносин та фінансових послуг.

У сучасних кредитних правовідносинах кібербезпека є критично важливою через використання електронних каналів зв'язку, що забезпечують взаємодію

між кредитором і позичальником. Впровадження електронних систем для подачі заявок на кредити, ведення обліку платежів, обробки фінансових даних та верифікації сторін значно полегшує процес кредитування, але й підвищує вразливість цих операцій до кібератак.

За даними досліджень Європейського агентства з мережевої та інформаційної безпеки (ENISA), кіберзагрози у сфері фінансових послуг щороку зростають, особливо в сегменті онлайн-кредитування. Найбільш поширеними ризиками є крадіжка ідентифікаційних даних, фінансові шахрайства, кібератаки на банки та фінансові установи з метою отримання доступу до конфіденційної інформації. Це створює загрози як для фінансових установ, так і для кінцевих споживачів.

На міжнародному рівні кібербезпека є ключовим елементом правового регулювання, як це відображено в таких актах, як Регламент ЄС 2019/881 (Cybersecurity Act) та Директива NIS (Network and Information Security). Ці нормативні акти підкреслюють необхідність посилення безпеки інформаційних систем і даних у фінансовому секторі.

Однією з головних кіберзагроз є крадіжка ідентифікаційних даних (персональних даних боржників). У зв'язку з тим, що в процесі отримання кредиту онлайн використовуються дані про особу, фінансову історію, місце роботи та доходи, вразливість цих даних до кібератак може мати серйозні наслідки для особистих фінансів боржника.

Іншою загрозою є шахрайство з використанням електронних каналів. Наприклад, злом акаунтів користувачів або підробка фінансових документів може призвести до укладення фіктивних кредитних договорів. Така шахрайська діяльність завдає збитків не лише позичальникам, але й кредитним установам, що може мати системний вплив на економіку.

Крім того, використання недосконалих або вразливих до кібератак систем управління ризиками в банках або фінансових установах може призвести до

втрати великих обсягів даних або до фінансових втрат. Це вимагає постійного моніторингу та оновлення систем захисту даних і технологій кібербезпеки.

В Україні правове регулювання кібербезпеки у фінансових відносинах розвивається, але потребує постійного подальшого вдосконалення. Зокрема, Закон України "Про основні засади забезпечення кібербезпеки України" [142] визначає загальні принципи захисту інформаційних систем від кіберзагроз, проте його положення вимагають конкретизації в частині фінансових послуг та кредитних правовідносин.

Україна має перейняти досвід європейських країн, де питання кібербезпеки у фінансовому секторі регулюється на основі міжнародних стандартів, таких як ISO/IEC 27001 - міжнародний стандарт з інформаційної безпеки, розроблений спільно Міжнародною організацією зі стандартизації та Міжнародною електротехнічною комісією [119], який визначає вимоги до систем управління інформаційною безпекою. Запровадження таких стандартів в Україні дозволило б значно підвищити рівень захисту фінансових установ від кіберзагроз.

Ще одним прикладом може слугувати Директива NIS, яка вимагає від держав-членів ЄС вживати заходів для забезпечення кібербезпеки критичних інфраструктур, включаючи фінансовий сектор. Це передбачає створення національних стратегій кібербезпеки, розвиток інфраструктури для оперативного реагування на кіберінциденти та підвищення рівня координації між державними і приватними організаціями.

Підвищення рівня обізнаності про кібербезпеку серед працівників банків і фінансових установ дозволить зменшити кількість кібератак через людський фактор. Використання блокчейн-технологій, систем штучного інтелекту та машинного навчання для виявлення та запобігання кіберзагрозам стане важливим кроком у розвитку системи кібербезпеки.

Отже, вдосконалення заходів кібербезпеки та захисту даних боржників у кредитних правовідносинах є ключовим завданням для сучасної правової

системи України. Запровадження передових технологій, імплементація міжнародних стандартів та адаптація українського законодавства до вимог цифрової доби створить передумови для підвищення рівня захисту прав учасників кредитних правовідносин і забезпечить стабільність фінансової системи країни.

РОЗДІЛ 4. ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ ПРАВ БОРЖНИКІВ У ЦИФРОВИХ КРЕДИТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

4.1. Роль штучного інтелекту та великих даних у захисті прав боржників

Штучний інтелект (ШІ) та великі дані є двома ключовими елементами сучасної цифрової трансформації, які мають значний вплив на кредитні правовідносини та захист прав боржників. Вони стають важливими інструментами, що забезпечують ефективність та прозорість фінансових послуг.

При цьому слід звернути окрему увагу на той факт, що великі дані (Big Data) можуть існувати незалежно від штучного інтелекту (ШІ), оскільки ці дві системи мають окрему природу та різне функціональне призначення. Великі дані — це величезні обсяги структурованої, напівструктурованої та неструктурованої інформації, що накопичується через цифровізацію суспільства. Їх основними характеристиками є обсяг, швидкість надходження, різноманітність форматів, достовірність і цінність. Ця інформація може бути зібрана із різних джерел, таких як соціальні мережі, мобільні пристрої, сенсори, медичні записи чи фінансові транзакції. Важливо розуміти, що великі дані — це насамперед результат накопичення інформації, а не її аналізу, що дозволяє їм існувати без застосування ШІ.

Обробка великих даних без ШІ можлива завдяки традиційним методам аналізу. Наприклад, для роботи з ними використовуються реляційні та нереляційні бази даних (SQL, NoSQL), інструменти обробки даних, такі як Apache Hadoop або Apache Spark, а також методи статистичного аналізу. Інструменти візуалізації даних, зокрема Tableau або Power BI, допомагають представляти аналітичну інформацію. Усі ці підходи дозволяють виконувати

базовий аналіз великих обсягів даних і знаходити основні тенденції або закономірності.

Однак аналіз великих даних без застосування ШІ має свої обмеження. Традиційні методи часто неефективні при роботі з неструктурованими даними, такими як текст, зображення чи відео, або при аналізі складних взаємозв'язків. Крім того, обробка великих обсягів інформації може займати багато часу і ресурсів. У таких випадках інтеграція ШІ стає необхідною для досягнення більш високої точності та ефективності.

Штучний інтелект відіграє важливу роль у розширеній обробці великих даних. Завдяки алгоритмам машинного навчання, нейронним мережам і методам обробки природної мови (NLP), ШІ дозволяє автоматично знаходити приховані закономірності, виконувати прогнозування, обробляти неструктуровану інформацію та значно знижувати ризики помилок у прийнятті рішень. Наприклад, алгоритми ШІ можуть аналізувати величезні масиви текстових даних для виявлення тенденцій, або обробляти відеоматеріали для розпізнавання об'єктів.

Важливо зазначити, що хоча великі дані і ШІ є самостійними технологіями, вони взаємозалежні. Великі дані забезпечують базу для навчання ШІ, а ШІ, у свою чергу, допомагає повною мірою реалізувати потенціал великих даних. Наприклад, без якісного набору даних алгоритми ШІ будуть менш ефективними, а самі дані без ШІ залишаться обмеженими у своєму застосуванні.

Таким чином, великі дані можуть існувати і оброблятися без залучення ШІ, але їх аналіз буде менш ефективним. ШІ надає потужні інструменти для обробки, аналізу та використання великих даних, особливо у випадках роботи з неструктурованою інформацією або складними взаємозв'язками. Разом ці технології забезпечують значно вищий рівень аналітики та можливість розв'язання завдань, недоступних для традиційних методів.

Для більш конкретизованого розуміння ролі цих технологій у захисті прав боржників, важливо детально розглянути їхні визначення та характеристики.

Все більше уваги приділяється сучасними науковцями дослідженню різних аспектів та сфер застосування штучного інтелекту в тому числі для реалізації і захисту цивільних прав фізичної особи [93; 96; 164; 196].

Також активно вивчаються науковцями напрямки та особливості застосування штучного інтелекту в національному та міжнародному судочинстві [15; 197].

Приймають участь сучасні українські цивілісти і у світовій дискусії, щодо визначення правового статусу штучного інтелекту в сучасному суспільстві [1; 104; 150; 161]. Так багато хто підтримує точку зору, що штучний інтелект слід вважати об'єктом права і відповідний правовий статус рекомендують закріпити в чинному законодавстві [157].

Натомість інші науковці відстоюють точку зору, про необхідність надання штучному інтелекту правового статусу суб'єкта цивільних правовідносин [120; 162; 193].

Штучний інтелект — це комп'ютерна система, яка імітує людські інтелектуальні процеси, включаючи навчання, логіку, адаптацію та самостійне прийняття рішень. У контексті кредитних правовідносин, ШІ застосовується для автоматизації багатьох процесів, таких як кредитний скоринг, прогнозування ризиків та автоматизоване ухвалення рішень. Алгоритми машинного навчання дозволяють системам ШІ аналізувати великі обсяги даних та ухвалювати обґрунтовані рішення на підставі історичних патернів і поточних тенденцій. Це знижує людський фактор, що, у свою чергу, зменшує можливість дискримінації та помилок у прийнятті рішень щодо кредитування. Використання ШІ в кредитуванні дозволяє підвищити прозорість і передбачуваність процесу

ухвалення рішень, що особливо важливо для забезпечення рівноправного доступу до фінансових послуг.

Крім того, ШІ здатний надавати підтримку у вирішенні складних завдань, таких як ідентифікація та оцінка кредитних ризиків на основі великої кількості змінних, що виходять за межі традиційних фінансових показників. Системи ШІ можуть швидко адаптуватися до нових умов, включаючи зміни на ринку, макроекономічні фактори та інші зовнішні впливи, що дозволяє забезпечити своєчасну реакцію на потенційні загрози для кредитора і боржника. Завдяки інтеграції штучного інтелекту в кредитні правовідносини можливо мінімізувати кількість конфліктів між сторонами, оскільки автоматизовані системи забезпечують більшу точність та неупередженість (беземоційність) у прийнятті рішень.

Про актуальність і розвиток штучного інтелекту у світовому просторі свідчать глобальні та європейські законодавчі ініціативи щодо визначення його правового статусу та визначених обмежень. Так «Європейський парламент на засіданні у Страсбурзі 13 березня 2024 року ухвалив закон, який регулюватиме правила використання штучного інтелекту (ШІ). Вказано, що закон спрямований на захист фундаментальних прав, демократії, верховенства права та екологічної стійкості від високоризикованого ШІ, одночасно стимулюючи інновації та утверджуючи Європу як лідера в цій галузі. Регламент встановлює зобов'язання щодо ШІ на основі його потенційних ризиків і рівня впливу» [54]. Таким чином, Європейський Союз став першим міжнародним об'єднанням, яке схвалило обов'язкові правила впровадження технологій ШІ.

Країни – члени ЄС повинні до 2 серпня 2025 року створити національні компетентні органи, які контролюватимуть застосування правил для систем на основі штучного інтелекту та здійснюватимуть діяльність з нагляду за ринковими відносинами за участю ШІ. При цьому комісія ЄС матиме повноваження застосовувати штрафну систему: 35 мільйонів євро або 7%

їхнього річного глобального доходу. Для малих, середніх та новостворених підприємств буде застосовуватися нижча шкала штрафів, щоб підтримати їхні інтереси та економічну діяльність.

Не залишається осторонь питань правового регулювання штучного інтелекту й Україна. На сьогоднішній день у нашій країні діє Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, що була схвалена Кабінетом міністрів України 02.12.2020 року [147]. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні є стратегічним документом, що окреслює основні напрями, завдання та етапи впровадження технологій штучного інтелекту (ШІ) у різні сфери суспільного життя. Головною метою концепції є забезпечення технологічного прориву України, підвищення економічної конкурентоспроможності, покращення якості життя громадян та розвиток національної інноваційної екосистеми. Концепція передбачає створення сприятливих умов для розвитку ШІ в країні, зокрема розробку та вдосконалення нормативно-правової бази, розвиток інфраструктури, освіти, наукових досліджень та стимулювання бізнес-активності в галузі ШІ.

Концепція визначає кілька ключових напрямів, за якими Україна буде розвивати технології ШІ:

Освітні та наукові програми - підготовка кваліфікованих кадрів є одним із пріоритетів розвитку ШІ. Це передбачає розширення освітніх програм, підвищення кваліфікації викладачів, створення спеціалізованих курсів та магістерських програм, а також стимулювання наукових досліджень у галузі ШІ. Також передбачено залучення молодих науковців до проєктів з розробки нових ШІ-технологій.

Інфраструктурна підтримка – створення сучасної інфраструктури для розвитку та впровадження ШІ є важливим завданням концепції. Це включає розбудову наукових центрів, лабораторій, інноваційних хабів, а також

створення спільних проєктів між науковими установами та бізнесом для тестування та впровадження новітніх рішень на основі ШІ.

Правове регулювання та стандартизація - для забезпечення ефективного розвитку ШІ необхідно створити відповідну нормативно-правову базу, яка регулюватиме використання цих технологій, захищатиме права людини та забезпечуватиме відповідальність за використання ШІ. Це включає розробку стандартів етичного використання ШІ, питання конфіденційності та захисту персональних даних, а також правову відповідальність за рішення, ухвалені за допомогою ШІ.

Економічні стимули та підтримка інновацій - Концепція передбачає надання економічних стимулів для компаній, що займаються розробкою та впровадженням технологій ШІ. Це включає податкові пільги, фінансування стартапів, грантові програми для наукових досліджень та інноваційних проєктів. Метою є створення сприятливого середовища для розвитку ШІ-бізнесу та залучення інвестицій у цю галузь.

Інтеграція ШІ в різні галузі економіки та суспільства - Концепція акцентує увагу на інтеграції ШІ в такі галузі, як медицина, освіта, транспорт, агропромисловий комплекс, енергетика та державне управління. Використання ШІ в цих сферах дозволить підвищити ефективність та якість послуг, забезпечити персоналізацію підходу до користувачів, а також знизити витрати та покращити управлінські процеси.

Головними пріоритетами Концепції є:

Забезпечення національної безпеки: важливим аспектом є створення умов для захисту від потенційних загроз, пов'язаних із використанням ШІ, включаючи кіберзагрози та можливе несанкціоноване використання технологій ШІ для шкідливих цілей.

Розвиток наукового потенціалу: стимулювання наукових досліджень у галузі ШІ є важливим пріоритетом, що включає залучення наукових установ,

університетів, приватного сектору та міжнародних партнерів до співпраці для розробки нових рішень та інновацій.

Підвищення конкурентоспроможності: використання ШІ для модернізації економіки та підвищення ефективності бізнесу дозволить Україні стати конкурентоспроможною на глобальному ринку, залучати іноземні інвестиції та розвивати експорт технологічних продуктів.

Однак впровадження Концепції розвитку ШІ в Україні також супроводжується і низкою викликів та перешкод. Серед них можна виділити наступні: недостатній рівень підготовки фахівців, які мають необхідні навички для розробки та впровадження ШІ-рішень. Це вимагає значних інвестицій в освітні програми та підготовку викладачів.

Використання ШІ супроводжується численними етичними та правовими питаннями, такими як захист персональних даних, прозорість та підзвітність ухвалених рішень, а також можливість дискримінації. Необхідно розробити відповідні механізми регулювання, які забезпечуватимуть захист прав громадян та мінімізуватимуть ризики зловживання технологіями.

Впровадження ШІ вимагає значних фінансових ресурсів на розробку, тестування та впровадження технологій. Нестача державного фінансування та обмежений доступ до інвестицій можуть сповільнити розвиток цієї галузі.

Створення сучасної інфраструктури для розвитку ШІ потребує значних зусиль і ресурсів. Недостатня розвиненість цифрової інфраструктури може стати серйозною перешкодою на шляху до впровадження ШІ в різні сфери суспільного життя.

В аспекті дослідження основних тенденцій та перспектив і аналізу Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні особливої уваги заслуговує монографія сучасних фахівців з питань штучного інтелекту під загальною редакцією А.І.Шевченка «Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні». У монографії детально, на сучасному рівні вивчаються різні аспекти запровадження

технологій штучного інтелекту в людське життя. Та робиться цілком обґрунтований висновок про те, що «На сьогодні жодна держава у світі не спроможна ізольовано від інших працювати над створенням і впровадженням ШІ: лише міжнародне співробітництво провідних науковців світу здатне забезпечити просування капіталомістких високих технологій ШІ. Україна як частина європейської спільноти держав і член Спеціального комітету зі штучного інтелекту при Раді Європи має при цьому орієнтуватися перш за все на її стандарти, стандарти НАТО, ЄС та інших загальноєвропейських інституцій щодо ШІ» [159].

Досліджуючи розвиток ШІ в сучасних умовах, науковці з Волині доходять висновку, що «Україна в багатьох напрямках наукової та практичної діяльності лише розпочинає застосовувати інструменти штучного інтелекту, вбачаючи за ним великі перспективи як в нинішній складний час, так і в період відновлення та відбудови власної економіки. Одним із чинників, що гальмує процес активного запровадження новітніх цифрових технологій виступає війна із Росією; бойові дії на більшій частині території держави і значна частка українських мігрантів, що вимушено перебувають за межами України. Разом із тим, українські ІТ-спеціалісти беруть активну участь у розробці перспективних продуктів, які є інноваційними та конкурентоспроможними на світовому ринку» [123].

Вивчаючи окремі філософсько-правові аспекти функціонування штучного інтелекту, Кронівець Т.М. та Тимошенко Є.А. справедливо зазначають, що: «Сьогодні слід констатувати, що штучний інтелект має місце як новітня ідея у філософсько-правовому вимірі та специфічний правовий феномен. Його дослідження може та повинно відбуватись у комплексному поєднанні підходів різних галузей та аспектів відповідної тематики. Слід виходити з різниці між бажаними ціннісними орієнтирами та реаліями становлення технологій штучного інтелекту, що підводить до висновку про невпинність розвитку

технологій ШІ та поширення застосування його окремих систем та алгоритмів; високі темпи розвитку технологій штучного інтелекту як один з головних чинників його популяризації; необхідність констатації неготовності багатьох правових механізмів до ефективної інтеграції штучного інтелекту до суспільних відносин як самостійного суб'єкта та (або) принципово нового структурного елементу таких відносин. Із наведеного випливає необхідність конкретних законодавчих змін щодо розвитку правової природи штучного інтелекту» [95].

У цілому ж Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні можна вважати амбітним планом, який спрямований на забезпечення науково-технологічного прориву, підвищення конкурентоспроможності економіки та поліпшення якості життя громадян. Незважаючи на наявні виклики, реалізація цієї концепції має на меті створення сприятливого середовища для розвитку технологій ШІ, що, у свою чергу, дозволить Україні зайняти гідне місце серед провідних інноваційних країн світу. Успішна реалізація Концепції залежить від співпраці держави, бізнесу, наукової спільноти та громадянського суспільства, що дозволить створити ефективну екосистему для розвитку штучного інтелекту в країні.

Великі дані — це великі масиви різноманітної інформації, які можуть аналізуватися для виявлення закономірностей, тенденцій та взаємозв'язків. Великі дані, на відміну від традиційних методів обробки інформації, дозволяють здійснювати глибший аналіз, використовуючи швидкість і масштаб обробки, що є особливо важливим у фінансовій сфері.

Ольга Кислова у своїй статті «Великі дані в контексті дослідження проблем сучасного суспільства» зазначає наступне: «Незважаючи на широку розповсюдженість терміну «великі дані», його значення досі оповито великою кількістю міфів. Термін використовується для опису широкого спектру понять: від технологічної здатності вилучати, зберігати та обробляти дані до

культурних зрушень, що відбуваються внаслідок поширення великих даних. Аналіз ресурсів цифрової бібліотеки ACM (Association for Computing Machinery) дає можливість стверджувати, що вперше термін «великі дані» був застосований у 1997 р. Майклом Коксом і Девідом Еллсвортом для позначення даних, яким бракує ємності комп'ютерної пам'яті для виконання певних операцій з їхньої обробки. У 1998 році Джон Меші (John R. Mashey), керівник дослідницьких робіт у відомій компанії SGI (Silicon Graphics, Inc.), на конференції USENIX у докладі «Великі дані та наступна хвиля інфраструктури» («Big Data and the Next Wave of Infrastrucure») окреслив роль та місце Big Data в розвитку науки того часу. У 2001 р. аналітик компанії Gartner Дуг Лейні запропонував трактувати великі дані шляхом виділення їхніх головних рис та розробив відому концепцію «3V», згідно з якою Big Data визначались як такі, що мають надзвичайний об'єм (Volume), мінливі, внаслідок швидкого накопичення (Velocity), та різноманітні, тобто представлені в різних форматах (Variety). Отже, початкова конотація великих даних пов'язана, по-перше, з підкресленням їхніх надзвичайних об'ємів, які не дозволяють здійснювати обробку звичними методами та інструментами; по-друге, з виділенням їхніх специфічних рис. Галас навколо великих даних почався з виходу у вересні 2008 року спеціального випуску журналу «Nature», присвяченого Big Data, який привернув увагу всього наукового співтовариства. Тим більше, що в 2011 році компанія Gartner заявила, що великі дані представляють другий за значимістю тренд інформаційно-технологічної інфраструктури, що впровадження цієї технології спровокує революційні зміни практично у всіх сферах людської діяльності. З даного моменту великі дані почали привертати увагу всієї наукової спільноти, у тому числі й соціологічної. Вчені прагнули досягнути феномен великих даних у всій повноті та спрогнозувати їхній вплив не лише на науку, а й на розвиток суспільства. Розуміння великих даних розширилося та зазнало певних трансформацій,

пов'язаних із включенням людського компоненту. Так, наприклад, Б. Хопкінсоном і Б. Евельсоном було запропоновано визначення великих даних як поєднання методів і технологій, які витягують сенс з даних на екстремальній межі практичності, а також людей з відповідними навичками аналізу, які здатні зробити доступною інформацію, приховану в різноманітні об'ємних і різнорідних даних» [73].

Основними загальноприйнятими характеристиками великих даних є обсяг (volume), швидкість (velocity), різноманітність (variety), достовірність (veracity) та цінність (value). Ці п'ять характеристик визначають ключові особливості великих даних, які дозволяють ефективно їх використовувати в різних сферах, включаючи кредитні правовідносини.

Радутний О.Е., досліджуючи природу та особливості великих даних, доходить висновку, з яким варто погодитись, що «в якості спроби подальшого розвитку понятійного апарату, вбачаються підстави запропонувати розглядати Великі Дані як комплексний феномен, що включає: 1) надзвичайно великий обсяг інформації, який перевищує всі раніше доступні для одержання, зберігання та обробки; 2) можливість використовувати повний обсяг інформації, замість окремої частини (вибірки); 3) здатність виявляти та використовувати повторну цінність будь-якої інформації, яка одержується та зберігається, у тому числі про всяк випадок; 4) нові підґрунтя для одержання умовиводів, зокрема, перехід від встановлення причинності до виявлення кореляцій. Як і будь-яке досягнення науково-технічного прогресу, явище Великих Даних само по собі не є ані позитивним, ані негативним, натомість виступає логічним результатом людської діяльності з пізнання оточуючого світу. Між тим, воно: 1) реально існує і набирає оберти, тому необачно робити інший вигляд; 2) має здатність глибинно, масштабно та в непередбачуваний спосіб вплинути на більшість аспектів життя та діяльності людини, включаючи галузі економіки, політики, культури і права; 3) право може зазнати змін фундаментального характеру, що

матиме наслідком перегляд багатьох концепцій та підходів до розв'язання існуючих та майбутніх проблем» [152].

З розвитком інформаційних технологій і появою нових джерел даних, таких як соціальні мережі, сенсори та мобільні пристрої, великі дані набули особливої актуальності у фінансовому секторі. У сучасному світі великі дані використовуються для збору інформації з різних джерел, її інтеграції, аналізу та подальшого використання для прийняття обґрунтованих рішень. Використання великих даних стає важливим фактором підвищення ефективності діяльності фінансових установ, зокрема в кредитуванні, де вони допомагають оцінювати платоспроможність, передбачати ризики і знижувати витрати.

У кредитних правовідносинах великі дані використовуються для покращення оцінки платоспроможності, моніторингу виконання зобов'язань, а також для забезпечення виявлення можливих ризиків і шахрайських дій. Аналіз великих даних дає змогу формувати більш обґрунтовані кредитні пропозиції, враховуючи індивідуальні потреби кожного боржника, що сприяє підвищенню доступності та ефективності фінансових послуг.

Застосування великих даних дозволяє отримати повну картину фінансової поведінки боржника, включаючи його витрати, регулярність виплат та інші фінансові зобов'язання. Це дозволяє більш точно оцінити фінансову стабільність та здатність боржника виконувати свої зобов'язання, а також виявити можливі фінансові труднощі на ранніх етапах. Таким чином, великі дані можуть слугувати основою для запобігання надмірному кредитуванню, яке може призвести до фінансового навантаження на боржника. Великі дані також використовуються для виявлення шахрайських схем, що дозволяє забезпечити додатковий рівень безпеки для обох сторін кредитних правовідносин. Використання великих даних дозволяє чітко ідентифікувати ознаки шахрайства та попереджати фінансові ризики як для кредиторів, так і для боржників. Завдяки аналітичним інструментам, заснованим на великих даних, стає

можливим виявлення аномалій у фінансових транзакціях, які можуть свідчити про шахрайські дії з боку третіх осіб або неправомірне використання даних боржника. Це забезпечує додатковий рівень безпеки для боржників та захищає їхні права у процесі взаємодії з кредитними установами.

Еволюція ШІ та великих даних протягом останніх десятиліть призвела до суттєвих змін у різних сферах суспільного життя, включаючи фінансову та правову сфери. Штучний інтелект, завдяки своїй здатності здійснювати аналіз та приймати рішення, має великий потенціал у сприянні ефективнішому застосуванню права. У контексті захисту прав боржників, ШІ може бути використаний для автоматизації процесів, що раніше вимагали значних людських ресурсів, зокрема для оцінки платоспроможності та моніторингу фінансових операцій. Це дає змогу знизити операційні витрати, підвищити точність ухвалення рішень та забезпечити дотримання принципів прозорості і справедливості в кредитних правовідносинах.

ШІ також дозволяє застосовувати прогностичні моделі для оцінки фінансових ризиків, що може сприяти зниженню рівня дефолтів і підвищенню стійкості кредитного ринку. Наприклад, за допомогою алгоритмів машинного навчання можна визначити патерни поведінки, що вказують на підвищений ризик невиконання зобов'язань, що дозволяє кредиторам вживати превентивних заходів для мінімізації ризиків. Важливим аспектом є також роль ШІ в підвищенні об'єктивності прийняття рішень, оскільки алгоритми можуть працювати без упереджень, властивих людському фактору, що є значущим у контексті дотримання принципів рівності та справедливості.

Великі дані, у свою чергу, відкривають нові можливості для забезпечення ефективного правового регулювання кредитних відносин. Вони дозволяють здійснювати глибокий аналіз фінансової поведінки суб'єктів, що сприяє виявленню порушень з боку кредиторів і забезпеченню захисту прав боржників. Завдяки аналізу великих даних стає можливим виявлення системних ризиків,

що вимагають нормативного втручання для захисту споживачів фінансових послуг. Великі дані можуть бути використані також для моніторингу виконання кредитних зобов'язань та виявлення аномалій, які можуть свідчити про можливі правопорушення або шахрайські дії з боку учасників ринку.

Еволюція великих даних також створила умови для розробки нових методів оцінки кредитного ризику, які враховують не лише фінансову інформацію, але й поведінкові дані, соціальні мережі та інші джерела інформації. Це дозволяє створювати більш комплексні моделі оцінки ризиків, що підвищує точність прогнозів і забезпечує більш обґрунтовані рішення щодо надання кредиту. Разом з тим, використання великих даних у кредитних правовідносинах потребує дотримання високих стандартів захисту персональних даних, оскільки будь-яке порушення конфіденційності може призвести до суттєвих негативних наслідків для боржника.

Сучасні наукові дискусії щодо правової природи ШІ та великих даних мають суттєве значення для формування правових підходів до їх застосування в кредитних правовідносинах. Питання правового статусу рішень, прийнятих на основі ШІ, є одним з ключових аспектів, які обговорюються науковцями. Зокрема, виникають питання щодо правової відповідальності за неправомірні дії, що були здійснені на підставі автоматизованих рішень. У контексті захисту прав боржників це стає особливо важливим, оскільки рішення, ухвалені системами ШІ, можуть мати значний вплив на права фізичних осіб, наприклад, відмова в наданні кредиту або встановлення несправедливих умов кредитування.

Проблема відповідальності за рішення, ухвалені за допомогою ШІ, має кілька аспектів. По-перше, виникає питання про те, хто має нести відповідальність у разі помилки алгоритму — розробник програмного забезпечення, користувач або власник системи. По-друге, важливим є питання прозорості алгоритмів, оскільки більшість систем ШІ є "чорними ящиками", що

ускладнює перевірку правильності ухвалених рішень і, відповідно, оскарження таких рішень боржниками. Це створює ризики для захисту прав фізичних осіб, які можуть постраждати від несправедливих або помилкових рішень, ухвалених ШІ.

Великі дані також викликають низку правових питань, зокрема щодо захисту персональних даних та конфіденційності. Використання великих даних для оцінки платоспроможності боржників потребує збору й обробки великої кількості інформації про особу, що може створювати ризики порушення права на приватність. У зв'язку з цим постає питання про необхідність вдосконалення законодавства щодо захисту персональних даних та розробки чітких нормативних вимог до обробки інформації в контексті використання великих даних у фінансовій сфері. Крім того, важливим є питання щодо права особи на знання про те, як і з якою метою використовуються її дані, а також можливість оскарження рішень, ухвалених на підставі аналізу великих даних.

Таким чином, штучний інтелект та великі дані є невід'ємною частиною сучасного процесу цифровізації кредитних правовідносин, що створює як нові можливості для підвищення ефективності захисту прав боржників, так і нові виклики для правового регулювання. Визначення правових меж використання цих технологій є важливим завданням для правової науки і практики, що потребує подальших наукових досліджень та аналізу. Для забезпечення ефективного захисту прав боржників у цифрову добу необхідно створювати чіткі нормативні рамки, що регулюють використання ШІ та великих даних, забезпечуючи при цьому баланс між інноваціями та захистом прав людини.

4.2. Впровадження блокчейн-технологій для забезпечення прозорості кредитних правовідносин

Блокчейн-технологія з'явилася на початку XXI століття в контексті розробки криптовалют, зокрема біткоїна, який був створений у 2008 році.

Концепція блокчейну була запропонована під псевдонімом Сатоші Накамото як спосіб забезпечення надійних та незмінних транзакцій у криптовалютній мережі без участі централізованих посередників. Блокчейн є розподіленою базою даних, яка зберігає інформацію у вигляді послідовних блоків, що зв'язані між собою криптографічними хешами. Кожен блок містить дані про транзакції, хеш попереднього блоку та криптографічний підпис, що забезпечує безпеку та цілісність даних. Розвиток блокчейн-технології пройшов декілька етапів. Спочатку блокчейн використовувався переважно для криптовалютних транзакцій, забезпечуючи високий рівень безпеки та незмінності записів. Згодом технологія почала інтегруватися в інші сфери, включаючи фінансові послуги, управління ланцюгами поставок, охорону здоров'я, державне управління та інші галузі. Вже зараз блокчейн-технологія розглядається як інструмент для забезпечення прозорості, підзвітності та ефективності різних процесів, включаючи кредитні правовідносини.

«Сьогодні Метавсесвіт та його технології являють собою простір комунікації нового рівня, який дозволяє своєчасно та ефективно реагувати на більшість актуальних викликів, а також по-новому розглядати і вирішувати багатовекторні традиційні проблеми реального сектору фізичного та аналогового світу, починаючи від завдань і цілей сталого розвитку та закінчуючи універсальними рішеннями на віддалене майбутнє щодо зміни парадигми біологічного існування людини та пов'язаних з цим соціальних укладів. При цьому Метавсесвіт стає середовищем для існування та розвитку багатьох сучасних технологій, включаючи блокчейн (blockchain) – технологію побудови платформ для проведення операцій між рівноправними учасниками, які діють без посередників та з застосуванням децентралізованого зберігання, обробки і використання інформації для відображення всіх даних за кожною операцією, чим забезпечується високий ступінь довіри до кожної з них.» - зазначають в своїй роботі Костенко О.В. та Радутний О.Е. [88].

Досліджують зв'язок технології блокчейну та її вплив на цивільні правовідносини фахівці з різних галузей права. Але, як правило, всі вони роблять висновки про перспективність та подальший активний розвиток означеної технології в суспільних відносинах [42; 57; 63].

Блокчейн-технологія підлягає правовому регулюванню, особливо у контексті її застосування у фінансових правовідносинах та інших сферах, де важливими є прозорість, безпека та захист прав сторін. Правове регулювання необхідне для вирішення таких питань, як правова відповідальність за використання блокчейну, захист персональних даних та забезпечення прозорості транзакцій. Сучасними науковцями доведено, що розвиток технології блокчейн залежить від рівня розвитку країни та стану процесу цифровізації національної економіки. Установлено, що найвища питома вага використання технологій блокчейн в умовах сьогодення спостерігається в США (40%) та Великобританії (17%) [16].

Наразі блокчейн-технологія є об'єктом різних правових режимів у різних країнах, що створює труднощі для міжнародної інтеграції технології. Відсутність єдиних стандартів та нормативних вимог ускладнює використання блокчейну на міжнародному рівні, зокрема для фінансових транзакцій та укладання договорів. Тому існує потреба у створенні загальноприйнятого регулювання, яке б встановлювало чіткі правила для використання блокчейн-технології, з урахуванням принципів захисту прав людини та збереження конфіденційності даних.

На рівні національного законодавства необхідно розробити механізми, що регулюють використання блокчейну в різних галузях, включаючи банківський сектор, торгівлю, управління активами тощо. Це включає регулювання відповідальності за порушення умов смарт-контрактів, що є автоматизованими угодами, які виконуються без втручання людини.

Блокчейн є децентралізованою базою даних, у якій інформація зберігається у вигляді ланцюжка блоків. Основними рисами блокчейн-технології є децентралізація, прозорість, незмінність даних, безпека та незалежність від посередників. Децентралізація означає, що кожен учасник мережі має рівні права та можливості щодо управління базою даних, а жоден централізований орган не контролює всю систему. Це робить блокчейн стійким до зломів та зловживань владою з боку окремих учасників.

Прозорість блокчейну забезпечується тим, що всі транзакції є доступними для перегляду всім учасникам мережі, що підвищує рівень довіри до системи. Незмінність даних означає, що, після додавання блоку до ланцюга, його неможливо змінити без внесення змін до всіх наступних блоків, що вимагає величезних обчислювальних ресурсів і, таким чином, робить такі зміни практично неможливими. Безпека забезпечується завдяки використанню криптографічних методів для шифрування даних та верифікації транзакцій. Ці риси роблять блокчейн привабливим для використання у сферах, де важливі цілісність, прозорість та безпека даних.

Окрім уже названих характеристик, блокчейн-технологія має також інші важливі риси. Серед них виділяють, наприклад, масштабованість. Хоча це може бути як перевагою, так і викликом, блокчейн має можливість розширювати свою мережу залежно від кількості учасників. Масштабованість є критичною для забезпечення обробки великої кількості транзакцій у розширених мережах. Також для цієї технології характерною є криптографічна стійкість. Блокчейн використовує криптографічні алгоритми, що робить дані надзвичайно стійкими до зломів та несанкціонованих змін. Високий рівень криптографічного захисту забезпечує цілісність і достовірність даних.

Завдяки децентралізованій природі, блокчейн не потребує посередників (наприклад, банків чи державних органів) для забезпечення довіри між

сторонами транзакцій. Цей факт знижує витрати на обслуговування та підвищує швидкість транзакцій.

Блокчейн-технологія підтримує впровадження смарт-контрактів, що дозволяють автоматизувати виконання правочинів. Смарт-контракти — це програмні алгоритми, що виконують задані умови, забезпечуючи автоматизацію та прозорість.

Завдяки розподіленому характеру блокчейн є дуже стійким до збоїв системи. Усі учасники мережі зберігають копії всієї бази даних, що дозволяє підтримувати її функціонування навіть у разі виходу з ладу деяких вузлів. Ці додаткові риси посилюють переваги блокчейн-технології та розширюють її потенціал для застосування в різних сферах, де важливі безпека, автоматизація та незалежність від посередників.

Використання блокчейн-технології у фінансових правовідносинах має кілька важливих переваг, що сприяють підвищенню ефективності та прозорості цих відносин. По-перше, блокчейн забезпечує прозорість усіх фінансових операцій. Кожна транзакція записується в розподілену базу даних, доступну для всіх учасників, що дозволяє зменшити ймовірність шахрайства та інших неправомірних дій. По-друге, блокчейн знижує ризик людських помилок, оскільки процеси запису та верифікації транзакцій є автоматизованими.

Крім того, блокчейн дозволяє знизити витрати на посередників, оскільки транзакції можуть здійснюватися безпосередньо між учасниками без залучення банків або інших фінансових установ. Це робить кредитування швидшим і дешевшим як для кредиторів, так і для боржників. Незмінність записів у блокчейні забезпечує захист від маніпуляцій з даними, що є особливо важливим для забезпечення юридичної сили кредитних угод і захисту прав боржників.

Блокчейн-технологія має великий потенціал для трансформації кредитних правовідносин, забезпечуючи прозорість, ефективність та надійність у фінансових операціях. Використання цієї технології у кредитних

правовідносинах сприяє зниженню ризиків шахрайства, підвищенню довіри між сторонами, а також покращенню якості надання фінансових послуг.

Блокчейн може використовуватися для зберігання кредитних історій боржників. Завдяки децентралізованому характеру блокчейн-технології, інформація про кредитні історії є доступною для всіх учасників мережі, що забезпечує прозорість та знижує ризик шахрайства. Кредитні історії, записані в блокчейні, неможливо змінити або видалити без згоди більшості учасників мережі, що забезпечує високий рівень довіри до достовірності даних.

Такий підхід дозволяє кредиторам швидко отримувати достовірну інформацію про платоспроможність клієнтів, що сприяє ухваленню більш обґрунтованих рішень щодо надання кредиту. Крім того, використання блокчейну для управління даними дозволяє зменшити адміністративні витрати, пов'язані з обробкою інформації, оскільки всі операції автоматично записуються в розподілену базу даних.

Блокчейн-технологія забезпечує високий рівень прозорості в кредитних правовідносинах. Усі транзакції, що здійснюються в межах кредитних договорів, записуються в блокчейн і доступні для перегляду усім учасникам мережі. Це дозволяє боржникам і кредиторам мати постійний доступ до інформації про стан виконання зобов'язань, виплати, нарахування відсотків тощо. Така прозорість сприяє підвищенню довіри між сторонами, оскільки виключає можливість приховування інформації або маніпуляцій з даними.

Прозорість блокчейну також сприяє підвищенню конкуренції на ринку кредитних послуг. Кредитори можуть оцінювати історії попередніх транзакцій, що дозволяє їм формувати об'єктивні умови для надання кредиту. Це, у свою чергу, стимулює конкуренцію між фінансовими установами, оскільки зменшується можливість дискримінації клієнтів та підвищується якість фінансових послуг.

Використання блокчейн-технології дозволяє значно знизити ризик шахрайства в кредитних правовідносинах. Кожна транзакція, що здійснюється в блокчейні, проходить криптографічну верифікацію та фіксується в розподіленій базі даних, що робить її незмінною та доступною для перевірки. Це означає, що будь-які спроби несанкціонованої зміни даних будуть одразу помічені всіма учасниками мережі, що унеможливорює фальсифікацію інформації.

Крім того, використання блокчейну дозволяє запобігти проблемам, пов'язаним з подвійним кредитуванням, коли один і той самий актив або заставу використовують для отримання кількох кредитів одночасно. Блокчейн забезпечує точний та надійний облік всіх активів та зобов'язань, що значно знижує ризик шахрайства з боку недобросовісних боржників.

Незважаючи на численні переваги, впровадження блокчейн-технології в кредитних правовідносинах супроводжується низкою викликів. Одним із основних викликів є необхідність інтеграції блокчейну з існуючими фінансовими системами та платформами. Блокчейн є відносно новою технологією, тому багато фінансових установ стикаються з технічними складнощами при спробі впровадити його у свої процеси.

Ще одним викликом є необхідність уніфікації стандартів блокчейн-рішень. Відсутність єдиних стандартів для розробки та використання блокчейн-технологій у фінансовій сфері створює додаткові складнощі для інтеграції. Це також ускладнює взаємодію між різними блокчейн-мережами, що може обмежувати можливості використання цієї технології на міжнародному рівні.

Також слід зазначити, що впровадження блокчейну потребує значних обчислювальних ресурсів, що може впливати на витрати на інфраструктуру та енергоспоживання. Хоча технологія має великий потенціал для зниження адміністративних витрат у довгостроковій перспективі, початкові інвестиції у впровадження можуть бути значними, що є суттєвим бар'єром для багатьох фінансових установ.

Використання блокчейн-технології в кредитних правовідносинах відкриває нові можливості для розвитку фінансових послуг. Наприклад, завдяки децентралізованому характеру блокчейну стає можливим розвиток моделей однорангового (peer-to-peer) кредитування, де учасники можуть безпосередньо надавати та отримувати кредити без участі традиційних фінансових посередників. Це дозволяє зменшити витрати на кредитування та підвищити доступність фінансових послуг для ширшого кола споживачів.

Крім того, блокчейн-технологія може бути використана для створення нових видів кредитних продуктів, які враховують індивідуальні потреби клієнтів. Наприклад, можливість створення гнучких кредитних угод, які автоматично адаптуються до змін у фінансовому стані боржника, що дозволяє уникати надмірного боргового навантаження і сприяє фінансовій стабільності.

Також блокчейн може сприяти розвитку фінансової інклюзії, забезпечуючи доступ до кредитних послуг для тих верств населення, які раніше не мали можливості отримати кредит через відсутність банківської історії або інші обмеження. Децентралізовані рішення дозволяють ефективно оцінювати ризики, використовуючи альтернативні джерела даних, що сприяє розширенню доступу до фінансових ресурсів для малозабезпечених верств населення.

Таким чином, блокчейн-технологія має значний потенціал для трансформації кредитних правовідносин, підвищення їх прозорості, ефективності та надійності. Використання цієї технології для зниження ризику шахрайства, забезпечення прозорості інформації та створення нових можливостей для кредитування робить блокчейн важливим інструментом для розвитку сучасної фінансової системи. Однак успішне впровадження цієї технології потребує подолання низки викликів, пов'язаних з технічною інтеграцією, правовим регулюванням та значними інвестиціями в інфраструктуру.

Правове регулювання блокчейн-технологій є складним завданням через специфічний децентралізований характер цієї технології та її глобальний масштаб. Одним із головних правових викликів є визначення відповідальності за порушення умов, виконання яких покладено на смарт-контракти. Смарт-контракти працюють автоматично і, як правило, не передбачають втручання людського фактору після їх активації, що створює значні труднощі у випадках, коли виникають непередбачені обставини. Наприклад, у разі виникнення форс-мажорних ситуацій або технічних збоїв може виникнути необхідність змінити умови договору, що в традиційних правовідносинах можливо шляхом внесення поправок до угоди, але в умовах автоматизованих смарт-контрактів це стає майже неможливим. У зв'язку з цим постає питання, як регулювати подібні ситуації, забезпечуючи права та інтереси усіх сторін.

Другим значущим викликом є питання захисту персональних даних у блокчейні. Блокчейн є розподіленою базою даних, у якій усі учасники мережі мають доступ до інформації, що міститься в блоках, що створює ризики для конфіденційності персональних даних. Правове регулювання вимагає створення механізмів, які б регулювали збір, зберігання, обробку та передачу персональних даних у децентралізованій мережі. Існуючі нормативні акти щодо захисту персональних даних, такі як GDPR у Європейському Союзі, не завжди відповідають потребам децентралізованих технологій, що створює невизначеність і додаткові складнощі у правовій площині. Тому необхідно адаптувати або розробляти нові норми, що б забезпечували захист персональних даних у специфічних умовах блокчейну.

Крім того, виникає проблема легітимності інформації, що зберігається в блокчейні, та її визнання як доказу в судових процесах. Оскільки блокчейн є незмінним, записані в ньому дані мають високу ступінь достовірності, але правова система багатьох країн ще не готова до визнання таких записів як офіційних доказів. Це створює необхідність внесення змін до процесуального

законодавства для інтеграції можливостей використання блокчейну у правовій практиці. Правовий статус записів у блокчейні та визнання їх доказової сили є важливими питаннями, які потребують подальшого розгляду і формулювання чітких нормативних актів.

Також слід зазначити, що відсутність єдиного правового регулювання блокчейн-технологій на міжнародному рівні ускладнює їх використання, зокрема у кредитних правовідносинах. Оскільки блокчейн є глобальною технологією, важливо узгодити національні правові норми з міжнародними стандартами, щоб уникнути правових колізій та забезпечити ефективне використання блокчейну у фінансовій сфері. Неузгодженість національних регулювань може створити бар'єри для транскордонних транзакцій та знижувати ефективність використання блокчейну у міжнародному масштабі. Це вимагає співпраці між урядами та міжнародними організаціями для формування загальноприйнятих підходів до регулювання блокчейн-технологій.

Загалом, блокчейн-технологія має значний потенціал для підвищення прозорості та ефективності кредитних правовідносин, однак її впровадження потребує вирішення численних правових питань, пов'язаних з відповідальністю, конфіденційністю даних, легітимністю записів та міжнародним правовим регулюванням. Успішне вирішення цих викликів сприятиме поширенню технології та забезпеченню її ефективного використання в різних правових системах.

Незважаючи на значні переваги, впровадження блокчейн-технологій у кредитні правовідносини супроводжується низкою правових викликів. Перш за все, це стосується питання правової відповідальності за порушення умов, що виконуються за допомогою смарт-контрактів. У традиційних правовідносинах сторони можуть звернутися до суду для вирішення спорів, тоді як автоматизовані смарт-контракти виконують умови без можливості втручання.

Це створює ризики, пов'язані з неможливістю змінити умови угоди в разі виникнення непередбачених обставин.

Також важливим є питання захисту персональних даних, які зберігаються у блокчейні. Оскільки блокчейн є розподіленою базою даних, доступ до якої мають усі учасники мережі, забезпечення конфіденційності персональних даних стає складним завданням. Необхідно розробити чіткі правові механізми, які б регулювали питання зберігання, обробки та доступу до персональних даних у блокчейні, щоб забезпечити захист прав боржників.

Крім того, відсутність єдиного правового регулювання блокчейн-технологій на міжнародному рівні створює додаткові виклики для їх використання в кредитних правовідносинах. Оскільки блокчейн є глобальною технологією, важливо узгодити національні правові норми з міжнародними стандартами, щоб уникнути правових колізій та забезпечити ефективне використання блокчейну у фінансовій сфері.

Міжнародні стандарти для блокчейн-технологій включають низку керівництв, рекомендацій і принципів, які розробляються міжнародними організаціями для забезпечення узгодженості і безпеки використання цієї технології у глобальному контексті. Основними міжнародними стандартами є:

ISO/TC 307: Міжнародна організація зі стандартизації (ISO) працює над стандартами для блокчейн-технологій, зокрема щодо термінології, безпеки, управління персональними даними та взаємодії систем; Financial Action Task Force (FATF) розробляє рекомендації для забезпечення прозорості блокчейн-транзакцій і протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму; Національний інститут стандартів і технологій США (NIST) розробляє керівництва щодо кібербезпеки блокчейн-рішень. Ці стандарти є важливими для забезпечення безпечного і законного використання блокчейн-технологій у міжнародних правовідносинах.

Таким чином, блокчейн-технологія має значний потенціал для підвищення прозорості та ефективності кредитних правовідносин, однак її впровадження потребує вирішення низки правових питань, пов'язаних із відповідальністю, конфіденційністю даних та міжнародним правовим регулюванням.

Викладений матеріал дозволяє погодитись із науковцями Кришталь. Г., Васильконою. Е., та Брюховецькою І. стосовно того, що «розвиток та розширення застосування блокчейн-технології в Україні свідчать про стрімкий процес адаптації до цифрового віку та визначають країну як перспективного учасника глобального інноваційного руху» [94] .

4.3. Використання смарт-контрактів у кредитних відносинах: перспективи та правові ризики

Концепція смарт-контрактів була запропонована наприкінці 1990-х років Ніком Сабо, американським криптографом і дослідником комп'ютерних наук. Сабо розробив ідею, що цифрові протоколи можуть бути використані для виконання контрактних умов без необхідності залучення третіх сторін. Основною ідеєю смарт-контрактів було забезпечення прозорості та автоматизації виконання контрактних зобов'язань шляхом програмного коду, що може виконувати певні операції при настанні визначених умов. Це дозволяє уникнути можливих маніпуляцій з боку сторін, а також знижує потребу у витратах на правову підтримку та адміністрування.

Ідея Сабо щодо смарт-контрактів отримала велику підтримку серед дослідників та розробників, оскільки вона поєднувала юридичні принципи з автоматизованими технологіями. Смарт-контракти мали потенціал для вирішення багатьох проблем, пов'язаних із традиційними контрактами, таких як недотримання умов або високі витрати на юридичне супроводження.

Наприкінці 1990-х років ця концепція все ще залишалася теоретичною, оскільки не існувало достатньо розвиненої технології для її реалізації. Проте з розвитком цифрових технологій і поширенням криптографії стало можливим втілення цієї ідеї в життя.

Поява блокчейн-технології у 2008 році, особливо в контексті створення біткоїна, дала поштовх для подальшого розвитку концепції смарт-контрактів. Блокчейн забезпечив децентралізовану інфраструктуру, яка дозволяла безпечно і прозоро зберігати дані, що стало ідеальним середовищем для реалізації смарт-контрактів. Основна ідея блокчейну, запропонована Сатоші Накамото, полягала у створенні безпечної та незмінної системи запису транзакцій, що стала основою для розвитку смарт-контрактів. Зокрема, блокчейн дозволив реалізувати автоматизоване виконання умов контрактів без втручання центрального органу, що було однією з основних ідей Ніка Сабо.

У 2015 році платформа Ethereum стала першою децентралізованою платформою, яка надала можливість створення та виконання смарт-контрактів у блокчейн-середовищі. Засновник Ethereum, Віталік Бутерін, розробив платформу з метою створення універсального інструмента для розробки та виконання смарт-контрактів, що дозволило розширити можливості блокчейн-технології далеко за межі простих фінансових транзакцій. Ethereum став поворотним моментом у розвитку смарт-контрактів, оскільки платформа забезпечила необхідні умови для безпечного виконання контрактів без централізованого контролю, відкривши можливості для створення децентралізованих додатків (dApps), які працюють на основі смарт-контрактів.

Поява Ethereum стимулювала розробку інших блокчейн-платформ, що підтримують смарт-контракти, таких як Binance Smart Chain, Polkadot, Cardano та інші. Кожна з цих платформ внесла свої особливості та вдосконалення, спрямовані на підвищення ефективності, швидкості та безпеки виконання смарт-контрактів. Відтоді смарт-контракти стали використовуватися не тільки у

фінансовій сфері, але й у багатьох інших галузях, включаючи управління ланцюгами поставок, страхування, реєстрацію майнових прав та навіть у державному управлінні. Це свідчить про їх універсальність і значний потенціал для автоматизації процесів у різних секторах економіки.

Сьогодні смарт-контракти продовжують розвиватися, і нові технології, такі як шарові рішення (Layer 2 solutions), сприяють покращенню масштабованості та зменшенню витрат на виконання смарт-контрактів. Дослідники та розробники продовжують працювати над вдосконаленням смарт-контрактів, щоб вони могли забезпечити ще більшу гнучкість, безпеку та сумісність із різними блокчейн-платформами. Завдяки цим зусиллям смарт-контракти стають важливим елементом цифрової трансформації, що забезпечує автоматизацію і підвищення ефективності в різних аспектах суспільного життя.

Про актуальність проблематики та глобальне поширення сучасних смарт-контрактів свідчить значна кількість наукових досліджень, що проводяться останнім часом сучасними цивілістами [65; 91; 103; 115; 156; 204] в цьому напрямку.

Вивчення означених досліджень дозволяє дійти висновку, що спочатку смарт-контракти розглядалися як теоретична концепція, яка мала потенціал для вдосконалення традиційних договірних правовідносин. Проте, із впровадженням блокчейн-платформ, таких як Ethereum, смарт-контракти почали використовуватися на практиці в різних сферах, зокрема у фінансах, страхуванні, управлінні ланцюгами поставок та нерухомості.

Вивчаючи питання застосування смарт-контрактів у сучасному житті, Кривенко Ю.В. надає власне визначення цього поняття. Вона зазначає, що «Смарт-контракт є алгоритмом, який призначений для автоматизації процесу виконання контрактів. Інакше його можна визначити, як набір правил та послідовність дій для їх виконання. Ці правила спочатку зберігаються як умови

контракту, далі проводиться їх автоматична перевірка, а потім виконуються умови згідно з цифровим протоколом» [92].

Місце смарт-контрактів у системі цивільно-правових договорів досліджує Давидова І.В., яка пропонує вважати смарт-контракти однією з найпспективніших форм сучасних договірних відносин [44]. Науковиця також звертає окрему увагу на сучасну трансформацію категорії правочинів в цифровому суспільстві та перспективи розвитку гіг-контрактів в Україні [43].

У фінансовій сфері смарт-контракти використовуються для автоматизації різних фінансових транзакцій, включаючи надання кредитів, виплати страхових компенсацій, управління активами тощо. Завдяки своїй автоматизованій природі смарт-контракти дозволяють знизити витрати на обробку транзакцій, зменшити ризики, пов'язані з людським фактором, і забезпечити більш ефективне управління фінансовими операціями.

Одним із найбільш значущих прикладів використання смарт-контрактів у фінансовій сфері є автоматизація кредитних договорів. Смарт-контракти можуть автоматично виконувати умови кредитних правочинів, такі як виплата відсотків або повернення основної суми боргу, що значно спрощує процес і знижує ризики для обох сторін. Крім того, смарт-контракти можуть бути використані для управління заставами, автоматизованого виконання штрафних санкцій та інших аспектів кредитних правовідносин.

Таким чином, еволюція смарт-контрактів пройшла шлях від теоретичного концепту до реального інструмента, який активно використовується у фінансовій сфері для забезпечення прозорості, безпеки та ефективності договірних відносин. Смарт-контракти стають важливим елементом сучасної фінансової інфраструктури, відкриваючи нові можливості для автоматизації та вдосконалення процесів виконання зобов'язань.

Смарт-контракти в кредитних правовідносинах забезпечують автоматичне виконання умов кредитних договорів, що дозволяє мінімізувати участь

посередників і знизити витрати на адміністрування. Основний принцип роботи смарт-контрактів полягає в автоматичному виконанні визначених умов, якщо виконуються певні попередньо встановлені критерії. Це забезпечує прозорість, передбачуваність та надійність у виконанні зобов'язань між кредитором і боржником.

Смарт-контракти функціонують на основі логіки "якщо - то" (if-then), яка дозволяє автоматично виконувати визначені дії при настанні певних умов. Наприклад, якщо боржник своєчасно здійснює виплату за кредитом, смарт-контракт автоматично оновлює статус боргу й генерує підтвердження платежу. Якщо ж виплата не була здійснена вчасно, можуть автоматично застосовуватися штрафні санкції, передбачені умовами договору. Така автоматизація знижує ризик людських помилок та забезпечує об'єктивність і неупередженість у відносинах між сторонами.

Використання смарт-контрактів у кредитних правовідносинах також дозволяє забезпечити захист прав обох сторін. Зобов'язання, закріплені в коді смарт-контракту, є прозорими для всіх учасників, що підвищує довіру до системи та знижує ризик шахрайства. Кредитори можуть бути впевнені, що боржник виконає свої зобов'язання, а боржники, у свою чергу, знають, що кредитор не зможе змінити умови договору без їхньої згоди.

Смарт-контракти пишуться за допомогою спеціалізованих мов програмування, таких як Solidity (найпоширеніша мова для написання контрактів на платформі Ethereum), Vyper, або Michelson (використовується в блокчейні Tezos). Програмування смарт-контрактів вимагає глибоких знань у галузі криптографії, оскільки необхідно забезпечити безпеку виконання контракту та захист від зломів і несанкціонованих змін.

Технічний процес виконання смарт-контракту розпочинається з його розгортання на блокчейні. Після того, як контракт розгорнуто, він стає доступним для виконання будь-яким учасником мережі, який відповідає

умовам, закладеним у коді. Важливою особливістю смарт-контрактів є те, що після їх розгортання вони не можуть бути змінені, що забезпечує їх незмінність і надійність.

Операції, що виконуються смарт-контрактом, записуються в блокчейн і є доступними для перевірки всіма учасниками мережі. Кожна дія, виконана смарт-контрактом, зберігається в розподіленій базі даних блокчейну, що гарантує прозорість і можливість аудиту. Завдяки цьому, смарт-контракти використовуються для виконання транзакцій, які потребують високого рівня довіри і безпеки.

Смарт-контракти функціонують у децентралізованому середовищі блокчейну, що забезпечує їх незалежність від будь-якого центрального контролю. Це одна з ключових особливостей, що відрізняє смарт-контракти від традиційних контрактів, виконання яких часто залежить від судової системи або інших центральних органів. У випадку зі смарт-контрактами, виконання умов договору гарантовано кодом і мережею вузлів, які забезпечують консенсус щодо виконання транзакцій.

Блокчейн-середовище забезпечує високу надійність і стійкість до зломів завдяки використанню криптографічних алгоритмів. Кожна транзакція, що виконується в межах смарт-контракту, підтверджується мережею незалежних вузлів, що унеможливорює маніпуляції або фальсифікацію даних. Такий підхід гарантує, що всі дії, передбачені смарт-контрактом, будуть виконані точно так, як було визначено сторонами на момент створення контракту.

Крім того, блокчейн-середовище забезпечує масштабованість і доступність смарт-контрактів. Учасники мережі можуть взаємодіяти зі смарт-контрактами незалежно від свого місцезнаходження, що сприяє розширенню можливостей для фінансових операцій і залучення нових учасників у кредитні правовідносини. Децентралізація також забезпечує стійкість до відмов, оскільки

дані, записані в блокчейні, зберігаються на численних вузлах мережі, що робить систему захищеною від атак та технічних збоїв.

Таким чином, функціонування смарт-контрактів у блокчейн-середовищі забезпечує високу надійність, прозорість і безпеку кредитних правовідносин. Завдяки автоматизації, децентралізації та використанню криптографії смарт-контракти стають ефективним інструментом для управління фінансовими зобов'язаннями і забезпечення виконання умов договорів без необхідності залучення посередників або третіх сторін.

Однією з основних переваг використання смарт-контрактів у кредитних правовідносинах є зниження ризиків завдяки автоматизації процесів. Смарт-контракти функціонують на основі алгоритмічної логіки, яка виконує визначені дії автоматично при настанні певних умов. Це дозволяє уникнути помилок, пов'язаних із людським фактором, таких як помилки в розрахунках, недбале виконання або свідоме порушення умов договору. У кредитних правовідносинах смарт-контракти можуть автоматизувати процеси надання кредиту, виплати відсотків та повернення основної суми боргу. Завдяки цьому сторони можуть бути впевнені у виконанні своїх зобов'язань, що суттєво знижує ризики для обох учасників кредитної угоди.

Смарт-контракти також знижують ризик шахрайства, оскільки всі дії, які виконуються в межах контракту, записуються в блокчейн і можуть бути перевірені будь-яким учасником мережі. Це створює високий рівень прозорості і робить неможливими спроби маніпуляції даними з боку будь-якої зі сторін. Кожна транзакція, що здійснюється в рамках смарт-контракту, фіксується в блокчейні, що надає можливість повної прозорості та аудиту кожного кроку виконання договору. Така прозорість сприяє підвищенню рівня довіри між сторонами угоди, а також надає впевненість у тому, що всі дії виконуються відповідно до умов, передбачених у контракті. Це є важливим фактором для

забезпечення стабільності та безпеки кредитних правовідносин, що дозволяє зменшити ризики, пов'язані з людськими помилками або шахрайством.

Крім цього, автоматизація процесів у смарт-контрактах забезпечує високу швидкість виконання всіх необхідних дій. Наприклад, процеси верифікації документів, надання кредиту або здійснення виплат можуть бути виконані значно швидше, ніж у випадку традиційних методів, що часто потребують участі кількох посередників. Смарт-контракти дозволяють миттєво перевірити необхідну інформацію, провести розрахунки та виконати транзакції, що значно підвищує ефективність кредитних відносин. Це особливо важливо в умовах, коли своєчасність виконання зобов'язань є критичним фактором для забезпечення фінансової стабільності.

Також варто зазначити, що автоматизація процесів завдяки смарт-контрактам дозволяє значно знизити операційні витрати, пов'язані з обробкою та виконанням договорів. Відсутність необхідності в посередниках і автоматичне виконання умов договору знижують витрати на юридичний супровід, адміністративні процедури та забезпечення безпеки виконання угод. Це робить смарт-контракти ефективним інструментом для зменшення загальної вартості кредитних правовідносин, що, у свою чергу, позитивно впливає на доступність кредитних продуктів для кінцевих споживачів. Усі ці фактори сприяють підвищенню загальної ефективності фінансових процесів і забезпечують кращі умови для обох сторін договору.

Таким чином, автоматизація процесів не лише спрощує виконання контрактів, але й підвищує їхню надійність і безпеку, зменшуючи ризики та операційні витрати, а також прискорюючи виконання всіх необхідних дій. Смарт-контракти створюють новий рівень прозорості та відповідальності, що робить їх незамінним інструментом для сучасних кредитних правовідносин.

Ще однією важливою перевагою використання смарт-контрактів у кредитних правовідносинах є підвищення прозорості та зниження витрат на

адміністративне забезпечення. Оскільки всі умови та дії, пов'язані з виконанням контракту, записуються в блокчейн, обидві сторони мають постійний доступ до актуальної інформації про стан виконання договору. Це дозволяє уникнути непорозумінь та спірних ситуацій, які можуть виникати через нестачу інформації або її нерелевантність.

Прозорість у кредитних правовідносинах дозволяє кредиторам чітко бачити всі дії, що здійснюються боржником, а боржникам — контролювати виконання своїх зобов'язань. Крім того, відсутність посередників або адміністраторів, які зазвичай залучаються для управління кредитними угодами, дозволяє значно знизити витрати на укладання та обслуговування договорів. Смарт-контракти дозволяють автоматично виконувати всі необхідні дії, що зменшує потребу в адміністративному персоналі та знижує операційні витрати, пов'язані з кредитуванням.

Мінімізація людського фактору є ще однією важливою перевагою смарт-контрактів у кредитних правовідносинах. Традиційні кредитні угоди часто стикаються з проблемами, пов'язаними з людським фактором, такими як затримки в ухваленні рішень, можливі помилки або навіть зловживання владою з боку однієї зі сторін. Смарт-контракти усувають ці ризики шляхом автоматизації всіх процесів, передбачених угодою.

Завдяки чіткому програмуванню умов контракту, смарт-контракт автоматично виконує дії без необхідності втручання людини. Це означає, що виконання умов договору не залежить від суб'єктивних рішень або інтерпретацій, а відбувається суворо відповідно до встановлених правил. Такий підхід забезпечує високу ступінь виконання контрактних зобов'язань і гарантує, що всі умови будуть дотримані незалежно від зовнішніх обставин.

Окрім цього, автоматичне виконання умов правочину дозволяє сторонам заощаджувати час і ресурси, що зазвичай витрачаються на моніторинг виконання договору або розв'язання спорів. Смарт-контракти мінімізують

ймовірність виникнення таких ситуацій, оскільки всі дії виконуються одразу після настання передбачених умов. Це особливо актуально для кредитних правовідносин, де своєчасність виконання зобов'язань має критичне значення.

Таким чином, смарт-контракти мають значні переваги для кредитних правовідносин, забезпечуючи автоматизацію, прозорість і надійність виконання зобов'язань. Вони знижують ризики, пов'язані з людським фактором, підвищують ефективність і зменшують витрати, що робить їх привабливим інструментом для кредиторів та боржників у сучасних фінансових відносинах.

Однак, враховуючи відсутність у світі ідеальних категорій та підтримуючи загальну філософську ідею поєднання переваг та недоліків, вважаємо за необхідне проаналізувати і дискусійно-проблематичні аспекти застосування смарт-контрактів у сучасних кредитних правовідносинах.

Та одним із ключових недоліків смарт-контрактів у кредитних правовідносинах є їх обмежена гнучкість. Після того, як смарт-контракт розгорнуто на блокчейні, його неможливо змінити без створення нового контракту. Це означає, що будь-які зміни в умовах кредитного договору, навіть якщо вони є необхідними через непередбачені обставини, вимагають створення нового контракту та, відповідно, нових витрат. Це створює складнощі для сторін у випадках, коли необхідно адаптувати кредитний договір до нових умов, особливо у випадку форс-мажорних обставин (як то воєнний стан) або змін законодавства.

Крім того, смарт-контракти не мають механізму для розв'язання конфліктів або внесення поправок після їхнього підписання. У традиційних кредитних правовідносинах існують можливості для врегулювання спорів та внесення змін до договору за домовленістю сторін, тоді як смарт-контракти вимагають створення нового документа, що може бути незручно та неефективно.

Смарт-контракти досі не мають чіткого правового підґрунтя в багатьох країнах, що створює труднощі в їхньому правозастосуванні. Багато юрисдикцій

ще не визначили правового статусу смарт-контрактів, і вони не завжди визнаються як юридично обов'язкові правочини. Це означає, що в разі виникнення спору між сторонами, правове рішення може бути складним через відсутність нормативної бази або судової практики, яка б чітко регламентувала використання смарт-контрактів.

Це також ускладнює правозастосування смарт-контрактів у міжнародних кредитних правовідносинах, оскільки різні країни можуть мати різні вимоги до визнання та виконання таких контрактів. Відсутність єдиних стандартів правового регулювання створює невизначеність для учасників договірних відносин та підвищує ризик правових колізій.

Як свідчить практика, смарт-контракти є програмним кодом, і як будь-яке програмне забезпечення, вони можуть містити помилки або вразливості. Помилки в коді можуть призвести до серйозних наслідків, зокрема до втрати фінансових ресурсів або неналежного виконання умов договору. Зважаючи на те, що смарт-контракти автоматично виконують закладені в них дії, навіть невелика помилка може мати катастрофічні наслідки для обох сторін кредитного договору.

Зловмисники можуть скористатися вразливостями в коді для проведення атак на смарт-контракти, що може призвести до викрадення коштів або маніпуляцій з даними. Такий ризик особливо актуальний у кредитних правовідносинах, де значні суми грошей можуть бути об'єктом кібератак. Враховуючи незмінність блокчейн-записів, помилки або втрати через хакерські атаки не можуть бути виправлені, що створює додатковий ризик для користувачів.

Ще одним недоліком смарт-контрактів може бути відсутність можливості людського втручання та інтерпретації у випадку виникнення спірних ситуацій або змін обставин. Традиційні кредитні договори дозволяють сторонам звертатися до суду або третіх сторін для тлумачення умов договору чи внесення

змін, тоді як смарт-контракти діють лише на основі попередньо закладеного алгоритму. Це може стати проблемою у випадку виникнення спірних ситуацій, коли потрібно врахувати специфіку обставин або розглянути можливі виключення з правил.

Розробка смарт-контрактів вимагає високої кваліфікації та значних ресурсів. Створення безпечного смарт-контракту потребує залучення досвідчених програмістів, що знайомі не тільки з мовами програмування, такими як Solidity, але й із принципами безпеки блокчейну та юридичними аспектами кредитних угод. Це робить процес розробки дорогим і недоступним для багатьох малих та середніх підприємств, які могли б отримати вигоду від використання смарт-контрактів.

Крім того, тестування смарт-контрактів також є складним і ресурсомістким процесом. Для забезпечення надійності та безпеки смарт-контрактів необхідно проводити аудит коду, що також підвищує загальну вартість розробки. Такі витрати можуть бути обтяжливими для кредиторів або позичальників, особливо в умовах обмежених бюджетів.

Смарт-контракти залежать від блокчейн-платформи, на якій вони працюють. Проблеми з мережею, такі як низька пропускна здатність, затримки транзакцій або висока вартість газу (плата за виконання контрактів), можуть впливати на ефективність виконання смарт-контрактів. Наприклад, у періоди високого навантаження на мережу, виконання смарт-контрактів може затримуватися, що створює проблеми для кредитних правовідносин, де своєчасність виконання зобов'язань є критичною.

Також важливо зазначити, що блокчейн-платформи можуть стикатися з проблемами масштабованості. Наприклад, Ethereum, одна з найпопулярніших платформ для смарт-контрактів, часто стикається з проблемами пропускну здатності, що може негативно впливати на можливість своєчасного виконання

умов кредитних угод. Це є суттєвим обмеженням для використання смарт-контрактів у великомасштабних кредитних операціях.

Блокчейн-платформи, на яких функціонують смарт-контракти, споживають велику кількість енергії, особливо, якщо вони використовують алгоритм консенсусу Proof of Work (PoW). Це створює додаткові витрати на енергоресурси, що можуть бути значними в разі масштабного використання смарт-контрактів. Крім того, високі енергетичні витрати мають негативний вплив на навколишнє середовище, що викликає критику щодо екологічної стійкості блокчейн-технологій.

Правове регулювання смарт-контрактів є важливою складовою для їх ефективного використання в кредитних правовідносинах. Смарт-контракти, як нова форма автоматизованих угод, потребують адаптації правової бази для забезпечення їх відповідності чинному законодавству та створення правової ясності для учасників правовідносин. У багатьох країнах питання регулювання смарт-контрактів досі перебуває на стадії розробки, і це створює додаткові виклики для їхнього впровадження.

Одним із основних аспектів правового регулювання є визнання смарт-контрактів як юридично зобов'язувальних документів. Це питання має бути вирішене шляхом внесення змін до національного законодавства, щоб адаптувати чинні норми договірного права до специфіки смарт-контрактів. Важливо також визначити, які правові норми застосовуватимуться до смарт-контрактів у випадку виникнення спірних ситуацій, зокрема в контексті можливості внесення змін до угоди або її анулювання.

Ще одним важливим аспектом є визначення відповідальності сторін за невиконання умов смарт-контракту. Оскільки смарт-контракти виконуються автоматично, необхідно чітко встановити, хто несе відповідальність у випадку, якщо контракт не виконується через технічні проблеми або помилки в коді. Це

питання потребує детального опрацювання як з точки зору правових норм, так і з точки зору технічних стандартів.

Крім того, у міжнародних кредитних правовідносинах важливо розробити єдині стандарти регулювання смарт-контрактів, щоб забезпечити їхню правову силу в різних юрисдикціях. Це дозволить уникнути правових колізій та забезпечить однакові правила для всіх учасників правовідносин, незалежно від їхньої країни проживання.

Перспективи розвитку правового регулювання смарт-контрактів пов'язані з необхідністю адаптації правової системи до нових технологій, які активно впроваджуються у фінансовій сфері. Одна з основних тенденцій — це створення єдиних міжнародних стандартів та рекомендацій для регулювання смарт-контрактів, що дозволить забезпечити їхню правову силу та визнання в різних юрисдикціях. Це має сприяти підвищенню довіри до смарт-контрактів та їх широкому впровадженню в кредитні правовідносини.

На сьогоднішній день не існує єдиних міжнародних стандартів, які б повністю регулювали використання смарт-контрактів. Однак, деякі організації, такі як Міжнародна торговельна палата (ICC) та Міжнародна асоціація свопів і деривативів (ISDA), розробляють рекомендації та правові норми для використання технологій, включаючи смарт-контракти, у фінансовій сфері. Крім того, Європейський Союз та окремі країни, наприклад, Швейцарія, вже розпочали роботу над законодавчими ініціативами для створення правового середовища для смарт-контрактів.

Так у Європейському Союзі прийнято декілька важливих законодавчих ініціатив для створення правового середовища для смарт-контрактів, зокрема:

Регламент Європейського Союзу про ринки криптоактивів (MiCA) – цей регламент, прийнятий у 2023 році, встановлює правову основу для використання криптоактивів, включаючи смарт-контракти. Він забезпечує регулювання компаній, що працюють із криптовалютами, та надає загальні

правила для використання децентралізованих фінансових інструментів, таких як смарт-контракти.

Регламент про цифрові операції та блокчейн (DLT Pilot Regime) – цей регламент передбачає створення пілотного режиму для тестування технологій розподіленого реєстру (DLT), що включає смарт-контракти. Цей режим спрямований на забезпечення регуляторної гнучкості для фінансових установ, які впроваджують інноваційні технології.

Законодавчі ініціативи в рамках Стратегії цифрових фінансів ЄС – ця стратегія, прийнята у 2020 році, визначає смарт-контракти як один із пріоритетних напрямів розвитку цифрової економіки та фінансових технологій. Вона передбачає гармонізацію нормативних актів для створення сприятливого середовища для фінансових інновацій, включаючи блокчейн і смарт-контракти.

У Швейцарії також діють важливі законодавчі ініціативи для створення правового середовища для смарт-контрактів. Серед них у першу чергу слід виділити адаптацію чинного цивільного кодексу. Швейцарія внесла зміни до свого Цивільного кодексу, що дозволяє визначати цифрові активи та смарт-контракти як правомірні форми договорів. Це дозволило визнати смарт-контракти юридично обов'язковими і зробило можливим їх використання у правових відносинах.

У 2021 році Швейцарія прийняла спеціальні закони для врегулювання технологій розподілених реєстрів (DLT), що охоплюють і смарт-контракти. Ці закони передбачають визнання децентралізованих фінансових технологій і врегулювання їх використання, включаючи можливість внесення активів до блокчейну та правову регуляцію смарт-контрактів.

Швейцарська фінансова ринкова наглядова служба (FINMA) активно працює над регулюванням використання смарт-контрактів у фінансовому секторі. Вона забезпечує видачу ліцензій для компаній, що використовують

блокчейн-технології, та розробляє керівні принципи щодо використання таких технологій у фінансових операціях.

Ці законодавчі ініціативи роблять Швейцарію одним із провідних юрисдикцій для впровадження блокчейн-технологій і смарт-контрактів, забезпечуючи правову визначеність і сприятливе середовище для їхнього використання.

Загалом же означені напрямки мають за мету створення правової ясності та безпеки для учасників ринку, що використовують смарт-контракти у фінансових відносинах, включаючи кредитні правовідносини.

Також важливим напрямом розвитку правового регулювання смарт-контрактів є вдосконалення національного законодавства. У багатьох країнах уже почали розробляти законодавчі акти, спрямовані на регулювання використання блокчейн-технологій та смарт-контрактів. Удосконалення цих норм дозволить створити сприятливі умови для розвитку фінансових технологій та забезпечення захисту прав учасників кредитних правовідносин.

Окрім цього, перспективним є розвиток технічних стандартів для програмування та аудиту смарт-контрактів. Це дозволить знизити ризики, пов'язані з помилками в коді, та забезпечить більшу надійність смарт-контрактів. Створення сертифікаційних процедур для розробників смарт-контрактів також може бути корисним кроком для підвищення якості розробки та зниження ризиків.

Іншим важливим аспектом є співпраця державних органів з фінансовими установами та розробниками технологій для створення ефективної нормативної бази, яка враховувала б інтереси всіх учасників ринку. Така співпраця дозволить досягти балансу між інноваціями та захистом прав учасників правовідносин, а також забезпечить розвиток технологічної інфраструктури, необхідної для впровадження смарт-контрактів у кредитних операціях.

Досліджуючі сучасні практичні аспекти застосування смарт-контрактів у кредитних правовідносинах, можна виділити наступні життєві функціонуючі напрямки. Одним із успішних прикладів використання смарт-контрактів є автоматизоване надання мікрокредитів через платформи децентралізованих фінансів (DeFi). Такі платформи, як Compound або Aave, використовують смарт-контракти для автоматичного надання кредитів під заставу криптовалют. У цьому випадку смарт-контракти виконують функції оцінки застави, визначення умов кредитування та автоматичного стягнення застави у разі невиконання зобов'язань позичальником.

Смарт-контракти також застосовуються в платформах peer-to-peer (P2P) кредитування, де кредитори та позичальники можуть напряму укладати угоди без участі банків або фінансових посередників. Платформи, такі як Dharma, використовують смарт-контракти для забезпечення автоматизації виконання умов договору, що знижує ризики невиконання зобов'язань і забезпечує прозорість процесу кредитування.

Смарт-контракти дозволяють укладати кредитні договори з умовним виконанням, де виплата кредиту або відсотків залежить від виконання певних умов, наприклад, досягнення певних фінансових показників або стану ринку. Такі умови можуть бути автоматично перевірені та виконані смарт-контрактом, що забезпечує гнучкість та безпеку для обох сторін договору.

Смарт-контракти також використовуються для автоматизації процесу стягнення боргів. Наприклад, у разі несплати заборгованості смарт-контракт може автоматично ініціювати процедуру стягнення заставного майна або блокування рахунків боржника. Це дозволяє значно знизити адміністративні витрати та пришвидшити процес стягнення боргів.

Загалом же саме смарт-контракти забезпечують можливість надання кредитів у реальному часі. Завдяки використанню технології блокчейн,

перевірка кредитоспроможності позичальника та оформлення кредиту відбуваються миттєво, без затримок та необхідності залучення посередників

4.4. Правові проблеми та перспективи автоматизації процедур врегулювання боргів

Автоматизацію сучасної правової сфери можна визначити, як процес впровадження інформаційних технологій та програмних рішень у правові процеси з метою підвищення ефективності, прозорості та доступності правосуддя й адміністративних послуг. Сучасна автоматизація правової сфери України охоплює різні аспекти діяльності правових інститутів, включаючи судочинство, нотаріат, виконавче провадження, реєстраційні послуги, електронне декларування, та подачу адміністративних звернень. Автоматизація сприяє спрощенню процедур, зниженню адміністративного навантаження, зменшенню корупційних ризиків, забезпеченню відкритості інформації та підвищенню рівня обслуговування громадян і бізнесу.

Автоматизація роботи судів в Україні, що проходить останніми роками, є важливим напрямком розвитку правової системи, спрямованим на підвищення ефективності, прозорості і доступності правосуддя [85]. Питання і проблематика автоматизації судової системи були предметом для наукових дискусій та розвідок протягом останнього десятиліття [60; 100; 151]. Система автоматизації в українських судах проходить різні етапи розвитку та включає кілька ключових компонентів. Одним із основних елементів автоматизації є Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система (ЄСІТС), яка об'єднує процеси документообігу в судах, забезпечує зв'язок між учасниками судового процесу, а також збереження і аналіз судової інформації. Впровадження ЄСІТС має на меті автоматизацію реєстрації справ і матеріалів, полегшення обміну інформацією між судами, адвокатами, прокурорами, та іншими учасниками процесу, а також

електронний документообіг, включно з подачею документів в електронному вигляді [137].

Одним з компонентів ЄСІТС є "Електронний суд", що дозволяє громадянам та юридичним особам подавати заяви, скарги, клопотання та інші процесуальні документи до суду через Інтернет. Основні функції "Електронного суду" включають подання документів у електронному форматі, одержання інформації про стан справи та судові рішення, а також використання електронного цифрового підпису для підтвердження дійсності поданих документів. Така система значно спрощує доступ до правосуддя, скорочує час на розгляд справ та сприяє зменшенню адміністративних витрат.

Іншим важливим компонентом автоматизації є автоматизований розподіл судових справ. Ця функція забезпечує прозорість процесу розподілу справ між суддями, що знижує можливість впливу людського фактору та корупції на результати розподілу. Система автоматично визначає, якому судді буде призначено справу, враховуючи навантаження суддів і категорії справ, що гарантує справедливість та неупередженість у розподілі справ.

Електронний кабінет учасника судового процесу є ще одним важливим інструментом автоматизації, який забезпечує зручний доступ до інформації для всіх учасників процесу, включно з позивачами, відповідачами, адвокатами та прокурорами. Через електронний кабінет можна відстежувати хід справи, отримувати інформацію про дати засідань, а також переглядати судові рішення. Для забезпечення прозорості судового процесу в Україні також впроваджено онлайн-трансляції судових засідань, що дозволяє громадянам і представникам ЗМІ бути свідками розгляду публічних справ без необхідності фізичної присутності в суді.

Автоматизація включає впровадження електронного документообігу, що дозволяє мінімізувати використання паперових носіїв, підвищити ефективність роботи і сприяти екологічним перевагам. Електронні рішення та інші

процесуальні документи можуть передаватися сторонам у цифровій формі, що значно пришвидшує комунікацію.

Автоматизація судової системи України продовжується, не зважаючи на введення воєнного стану в Україні, і на даний час досягнуто значного прогресу в цьому процесі. Однак процес автоматизації ще не завершений, і в деяких судах сучасні системи працюють на високому рівні, тоді як в інших вони лише починають впроваджуватись. Метою є створення єдиної цифрової платформи, яка інтегруватиме всі етапи судового процесу та полегшуватиме доступ до правосуддя. Переваги автоматизації включають підвищення швидкості розгляду справ, забезпечення прозорості процесу, а також зменшення корупційних ризиків. Всі ці аспекти роблять автоматизацію важливою частиною модернізації правової системи України, що спрямована на забезпечення ефективності, доступності та справедливості правосуддя.

Не менш актуальним напрямком автоматизації правових процесів у суспільстві є автоматизація договірних спорів, які є чи не найвагомішою частиною правових спорів загалом. Автоматизація вирішення договірних спорів є перспективним напрямком у розвитку сучасного правосуддя, оскільки дозволяє значно прискорити та спростити процес урегулювання конфліктів між сторонами. Сучасні технології, зокрема штучний інтелект, алгоритми обробки великих даних та автоматизовані платформи, надають можливість забезпечити ефективне управління договірними відносинами, а також швидке вирішення спорів, які можуть виникати під час виконання зобов'язань. Варто звернути окрему увагу на існування платформ для онлайн-врегулювання спорів (ODR), які можуть використовуватися для медіації договірних конфліктів. Такі платформи пропонують сторонам компромісні рішення на основі аналізу даних, враховуючи попередні подібні випадки, і можуть працювати як віртуальні медіатори. Зрозуміло, що такий підхід забезпечує швидкість і доступність процесу, дозволяючи сторонам вирішувати питання, не відвідуючи суд або інші

установи. До того ж, такі сервіси суттєво зменшують фінансові витрати, адже не потребують залучення професійних медіаторів або юристів.

ODR, або онлайн-врегулювання спорів (Online Dispute Resolution), – це справжня революція у світі сучасного правосуддя, яка дозволяє нам вирішувати конфлікти швидше, зручніше та, що найважливіше, без зайвих стресів. Уявіть собі: більше не потрібно стояти в чергах до суду, бігати по інстанціях та витрачати купу часу на пошук правильного кабінету. Замість цього можна вирішити будь-який спір, використовуючи лише інтернет, не виходячи з дому. Такий підхід відкриває нові горизонти, особливо в сучасних умовах, коли наш світ дедалі більше переноситься в онлайн-простір.

По-перше, ODR включає в себе кілька основних інструментів, таких як медіація, арбітраж і автоматизовані переговори. Суть онлайн-медіації полягає в тому, що нейтральний посередник допомагає сторонам досягти згоди, використовуючи онлайн-платформу. Це дуже зручно, особливо коли конфліктують люди, які живуть у різних куточках країни або навіть світу. Адже, погодьтеся, обговорювати спірні питання набагато комфортніше в зручному кріслі вдома, ніж у залі суду, де атмосфера часто напружена і формальна.

Ще один цікавий аспект ODR – онлайн-арбітраж, де нейтральний арбітр розглядає спір і виносить рішення, яке є обов'язковим для обох сторін. Завдяки онлайн-формату сторони можуть уникнути бюрократичних перешкод і відчуття тривоги, яке нерідко супроводжує судові процеси. Усе стає зрозумілішим, швидшим та менш формальним [29].

Зрозуміло, що важливою частиною ODR є також автоматизовані переговори. Сучасні алгоритми здатні самостійно аналізувати позиції сторін і пропонувати можливі рішення, що допомагає уникнути непорозумінь і полегшити процес досягнення компромісу. Це нагадує ситуацію, коли замість довгих дискусій на тему «хто правий, а хто винен», система просто пропонує можливий варіант, який задовольняє обидві сторони. І хоча такі алгоритми ще

не ідеальні, вони вже зараз допомагають уникати багатьох конфліктів і полегшують життя людям.

Крім того, ODR має свої суттєві переваги, які варто підкреслити. Доступність і зручність онлайн-врегулювання спорів є, безумовно, його найбільшими перевагами. Люди можуть розв'язувати конфлікти без фізичної присутності в суді або інших установах. Це особливо актуально для міжнародних спорів, коли сторони знаходяться в різних країнах і фізичний візит до суду потребує значних витрат часу та коштів. Також не можна не згадати, що ODR дозволяє суттєво економити гроші, адже зникає необхідність наймати адвокатів, оплачувати адміністративні збори чи витратити кошти на поїздки.

Швидкість процесу теж вражає. Якщо традиційне судове провадження може затягуватись на роки, то онлайн-врегулювання спору відбувається значно швидше – все необхідне можна зробити буквально за кілька днів чи навіть годин, що значно зменшує стрес і навантаження на учасників процесу. До того ж, рішення в онлайн-форматі можуть бути гнучкими та підлаштованими під індивідуальні потреби кожної зі сторін.

Але, звісно, є й певні складнощі. Наприклад, ODR досі потребує розвитку юридичної бази в багатьох країнах, щоб його рішення мали ту саму законну силу, що й традиційні судові вироки. Це досить важливий момент, адже без відповідного правового регулювання онлайн-рішення можуть не сприйматися серйозно. Крім того, культурні та мовні бар'єри іноді створюють проблеми в процесі міжнародного ODR, коли учасники спору мають різні правові та культурні традиції. І, безумовно, цифрова нерівність теж залишається викликом – не всі громадяни мають доступ до необхідних технологій або ж мають навички для роботи з онлайн-системами [31].

Отже, ODR має величезний потенціал у майбутньому – вона робить правосуддя доступнішим, зручнішим та менш формальним. Його переваги, такі як швидкість, економія витрат та зручність, роблять цей інструмент незамінним

у сучасних реаліях. Хоча існують певні виклики, які потребують вирішення, автоматизація процесів урегулювання спорів уже зараз суттєво змінює те, як ми розуміємо правосуддя і як ми прагнемо досягати справедливості в сучасному світі. Однак, як справедливо зазначає Голубєва Н.Ю. ODR не слід путати з онлайн-судами, які є результатом автоматизації процедур документообігу, а не вирішення спорів [37].

Прискорення впровадження ODR (Online Dispute Resolution) в Україні є актуальним завданням, яке може сприяти значному підвищенню ефективності правової системи, розширенню доступу до правосуддя та модернізації процедур вирішення спорів. Для цього необхідно враховувати комплексний підхід, який передбачає законодавчі, технічні, організаційні та культурні аспекти.

Для забезпечення ефективного функціонування онлайн-врегулювання спорів (ODR) в Україні необхідно прийняти ряд статей законодавства, які чітко регулюватимуть статус рішень, прийнятих у рамках ODR, їх юридичну силу, процедури реєстрації, апеляції та визнання. Слід акцентувати увагу на тому, що введення ODR в Україні в жодному разі не направлене на позбавлення роботи суддів. Воно має сприяти розвантаженню судів стосовно малозначущих справ.

Враховуючи особливості чинної судової системи, пропонуємо проекти статей, які варто внести до змісту Цивільного процесуального кодексу України щодо впровадження та діяльності платформи ODR

Стаття: Статус рішень, прийнятих у ODR

Рішення, прийняті в процесі онлайн-врегулювання спорів (ODR), мають юридичну силу та є обов'язковими для сторін, якщо інше не передбачено договором між сторонами або законодавством.

Під час укладення договору про участь в ODR сторони погоджуються на обов'язковість виконання рішень, прийнятих у результаті цієї процедури.

Стаття: Юридичне визнання рішень, прийнятих у ODR

Рішення, прийняті в рамках онлайн-врегулювання спорів (ODR), визнаються рівнозначними рішенням, прийнятим в межах судового розгляду.

Рішення ODR підлягає виконанню на тих самих умовах, що й судові рішення, після його офіційної реєстрації у відповідному державному реєстрі.

Стаття: Реєстрація рішень, прийнятих у ODR

Рішення, прийняте у процесі ODR, підлягає реєстрації в державному реєстрі рішень про онлайн-врегулювання спорів.

Заява про реєстрацію рішення подається сторонами або їх представниками до відповідного державного органу у встановлений строк, не пізніше 10 робочих днів з моменту прийняття рішення.

Реєстрація рішення включає перевірку відповідності процедури ODR вимогам, встановленим законодавством, та офіційне внесення даних про рішення до реєстру.

Рішення, зареєстроване відповідно до цієї статті, набирає чинності з моменту реєстрації і підлягає примусовому виконанню.

Стаття: Порядок апеляції рішень, прийнятих у ODR

Кожна зі сторін, яка не погоджується з рішенням, прийнятим в ODR, має право подати апеляційну скаргу у встановлений законом строк, але не пізніше 30 календарних днів з моменту отримання рішення.

Апеляційна скарга подається до апеляційного органу, визначеного законодавством, і має містити обґрунтування причин оскарження та докази, що підтверджують зазначені обставини.

Рішення, прийняте апеляційним органом, є остаточним і підлягає виконанню відповідно до встановлених законодавством процедур.

Стаття: Визнання та виконання електронних рішень

Рішення, прийняте у процесі ODR, повинно бути підписане електронним підписом, який відповідає вимогам законодавства про електронний документообіг та електронний підпис.

Електронний підпис надає рішенню юридичної сили і підтверджує дійсність документу як доказу у правовідносинах.

Виконання рішень, прийнятих у ODR, здійснюється після їхнього цифрового підтвердження, яке має здійснюватися за допомогою захищеної державної платформи для підтвердження справжності документів.

Стаття: Захист прав сторін під час онлайн-врегулювання спорів

Під час ODR кожна сторона має право на рівноправний доступ до платформи, використання електронних документів і надання доказів.

Система ODR повинна забезпечувати прозорість процесу, збереження всіх дій та рішень в електронному вигляді, що дозволяє сторонам у будь-який момент отримати доступ до матеріалів справи.

Сторони мають право вимагати забезпечення конфіденційності та захисту персональних даних, що використовуються під час онлайн-врегулювання спорів.

Стаття: Вимоги до ODR-платформ

Платформи, які використовуються для ODR, повинні відповідати вимогам стандартів безпеки, а також бути сертифіковані відповідним державним органом для забезпечення надійності та захисту персональних даних.

Використання несертифікованих платформ для врегулювання спорів заборонено, а рішення, прийняті на таких платформах, не мають юридичної сили.

Стаття: Визнання ODR як обов'язкового попереднього етапу

Для певних категорій спорів (наприклад, сімейні, споживчі або трудові спори) використання ODR визначається як обов'язковий попередній етап перед зверненням до суду.

У разі незадовільного результату ODR, сторони можуть звернутися до суду з позовом про вирішення спору, додавши до матеріалів справи копію рішення, прийнятого в ODR.

Запропоновані проекти статей законодавства є прикладом того, як можна врегулювати основні аспекти роботи системи ODR в Україні, забезпечивши її ефективність, юридичну силу рішень та їх визнання. Прийняття таких норм сприятиме створенню правового середовища, яке підтримує використання сучасних технологій для вирішення спорів, і надає можливість громадянам та бізнесам використовувати новітні інструменти для захисту своїх прав у цифрову добу. Впровадження таких норм дозволить не лише збільшити доступність правосуддя, але й зробити його більш оперативним та зручним для учасників процесу.

Якщо зосередитись виключно на автоматизації процесів повернення боргів, то, як відомо, історично, процедури врегулювання боргів здійснювалися в межах неавтоматизованих механізмів, що включали значний рівень людського втручання на кожному етапі процесу. Це передбачало вручну розробку умов реструктуризації, проведення переговорів між кредитором і боржником, а також судові процедури у випадках невиконання умов. Такий підхід характеризувався значною тривалістю, суб'єктивністю прийняття рішень та високими витратами як для боржників, так і для кредиторів. Неавтоматизовані процедури вимагали участі багатьох спеціалістів, включаючи юристів, економістів, а також експертів у фінансовій сфері, що додатково підвищувало вартість врегулювання заборгованості. Крім того, існувала значна потреба в ручному зборі та перевірці документів, що збільшувало час на прийняття рішень і створювало додаткові ризики для помилок та втрати важливої інформації. Процес прийняття рішень часто був непрозорим, оскільки включав численні етапи переговорів, де кожна сторона намагалася відстояти свої інтереси, що могло призводити до затримок і конфліктів.

Залучення людини на кожному етапі процесу врегулювання боргів підвищувало ймовірність помилок, корупції або дискримінації, а також ускладнювало оперативне реагування на зміни в економічному середовищі.

Відсутність стандартизованих підходів до обробки заявок і прийняття рішень створювало ситуацію, коли однакові випадки могли отримувати різні рішення в залежності від суб'єктивних факторів, таких як кваліфікація працівника або його ставлення до конкретної ситуації. Крім цього, відсутність єдиної бази даних для зберігання та аналізу інформації про боржників ускладнювала процес моніторингу та контролю заборгованостей, що, своєю чергою, знижувало ефективність системи в цілому.

Неавтоматизовані процедури також не дозволяли швидко адаптуватися до змін економічного середовища, таких як раптове зростання заборгованості або зміна умов на ринку кредитування. В умовах економічної нестабільності, такі процеси були недостатньо гнучкими для забезпечення швидкого реагування, що часто призводило до накопичення проблемних боргів та необхідності їх подальшого судового врегулювання. Тривала затримка у прийнятті рішень і значні витрати на обслуговування боргів ставали додатковим фінансовим тягарем як для боржників, так і для кредиторів, ускладнюючи можливість успішного врегулювання конфліктів і відновлення фінансової стабільності.

На противагу цьому, автоматизовані процедури врегулювання боргів використовують сучасні технології для обробки заявок, прийняття рішень та управління борговими зобов'язаннями. Автоматизація дозволяє значно скоротити час розгляду заявок, мінімізувати суб'єктивний вплив і підвищити прозорість процесу. Системи, побудовані на базі штучного інтелекту та алгоритмів машинного навчання, забезпечують аналіз великих масивів даних для прийняття обґрунтованих рішень щодо реструктуризації або інших заходів, спрямованих на врегулювання боргових відносин.

Актуальність автоматизації процедур врегулювання боргів у кредитних правовідносинах обумовлена необхідністю швидкого та ефективного реагування на зростаючий обсяг кредитної заборгованості, підвищенням вимог до прозорості та об'єктивності прийняття рішень, а також потребою в мінімізації

витрат як для кредиторів, так і для боржників. Автоматизація сприяє створенню справедливішої системи, в якій усі учасники процесу мають рівні можливості, а рішення приймаються на основі об'єктивних даних і алгоритмів, що знижує ризик суб'єктивного особистого, а іноді і корупційного впливу. Як зазначають окремі автори, автоматизація має визнаватися одним із альтернативних способів вирішення спору [62].

Правові передумови впровадження автоматизованих систем у сфері кредитування охоплюють регулювання використання персональних даних, визначення правового статусу автоматизованих рішень, а також забезпечення відповідності цих рішень чинному законодавству щодо прав споживачів. Впровадження таких систем вимагає розробки спеціальних нормативно-правових актів, що регулюють права й обов'язки учасників кредитних правовідносин, зокрема, визначення юридичної відповідальності за результати автоматизованого прийняття рішень.

Основні виклики, які постають перед правовим регулюванням автоматизації врегулювання боргів, включають необхідність забезпечення прозорості процесу автоматизованого прийняття рішень, захисту прав боржників від можливих помилок або дискримінації, а також визначення відповідальності за неправомірні дії, здійснені автоматизованими системами. Крім того, важливо вирішити питання забезпечення доступу до правосуддя у випадках, коли автоматизоване рішення негативно впливає на боржника, а також розробити механізми оскарження таких рішень.

Взаємодія автоматизованих процедур із системою судового захисту є важливим аспектом правового врегулювання боргів у сучасних умовах. З одного боку, автоматизація може значно підвищити ефективність процесу врегулювання заборгованості, зменшити витрати та прискорити прийняття рішень. З іншого боку, вона може породжувати низку правових викликів і конфліктів із традиційною системою судового захисту, яка базується на

людському втручанні та врахуванні індивідуальних обставин кожної справи [158].

Основні питання, що виникають у контексті взаємодії автоматизованих систем із судовими процедурами, включають питання юрисдикції. Зокрема, важливо визначити, в яких випадках автоматизовані рішення можуть бути оскаржені в суді та які суди мають повноваження розглядати такі справи. Це питання є критично важливим для забезпечення правової визначеності та захисту прав боржників, особливо у випадках, коли автоматизовані системи приймають рішення на основі алгоритмів і великих даних без участі людини [36].

Однією з ключових проблем є захист права боржника на судовий захист. Автоматизовані рішення можуть бути прийняті без достатньої уваги до специфічних обставин конкретної справи, що може призводити до обмеження прав боржника. У таких випадках боржник повинен мати можливість звернутися до суду з вимогою перегляду автоматизованого рішення. Це вимагає наявності спеціальних правових механізмів, які б забезпечували доступ до правосуддя та можливість оскарження рішень, прийнятих автоматизованими системами.

Потенційні конфлікти між автоматизованими системами і традиційними механізмами правового захисту також можуть виникати у випадках, коли рішення, прийняті автоматизованою системою, суперечать принципам справедливості, які є основою судової системи. Наприклад, алгоритми можуть не враховувати особисті обставини боржника або інші фактори, що мають значення для прийняття рішення. Це може призводити до дискримінаційних або необґрунтованих рішень, які потребують судового перегляду.

Крім того, важливим аспектом є питання взаємодії автоматизованих процедур із судовими органами при виконанні рішень. У випадку, коли автоматизована система приймає рішення щодо реструктуризації боргу або

інших заходів, судові органи можуть бути залучені для забезпечення виконання цих рішень. Це вимагає розробки правових процедур, які б забезпечували ефективну взаємодію між автоматизованими системами і судовими інстанціями, включаючи обмін інформацією та узгодження дій.

Для забезпечення належної взаємодії автоматизованих процедур з інститутом судового захисту необхідно розробити правові стандарти, які б регулювали використання автоматизованих систем у врегулюванні боргів і забезпечували дотримання прав боржників. Ці стандарти мають включати вимоги щодо прозорості процесу, можливості оскарження рішень, а також забезпечення доступу до правосуддя для всіх учасників процесу. Таким чином, належна взаємодія між автоматизованими процедурами та судовим захистом є важливим елементом створення ефективної та справедливої системи врегулювання боргів у цифрову добу.

Автоматизація позасудових процедур врегулювання боргів відкриває нові можливості для більш ефективного, швидкого та доступного вирішення проблем заборгованості, які не потребують судового втручання. Одними з основних видів позасудових процедур є медіація та реструктуризація заборгованості, і їх автоматизація може мати значний вплив на підвищення ефективності цих процесів.

Медіація, як форма альтернативного врегулювання спорів, спрямована на сприяння домовленості між сторонами під керівництвом нейтральної третьої сторони. Автоматизовані системи медіації можуть забезпечити прозорий і неупереджений процес, де алгоритми допомагають сторонам визначити оптимальні шляхи вирішення конфлікту. Це дозволяє значно зменшити витрати часу та ресурсів, а також уникнути можливого суб'єктивного втручання медіатора. Крім того, автоматизація дозволяє використовувати алгоритми для аналізу попередніх успішних рішень, що може підвищити ефективність і об'єктивність процесу.

Щодо реструктуризації заборгованості, автоматизовані системи можуть допомогти в аналізі фінансового стану боржника, прогнозуванні його здатності до погашення боргу та визначенні найбільш оптимальних умов реструктуризації. Завдяки використанню алгоритмів машинного навчання і великих даних, можна швидко оцінювати фінансові ризики, визначати можливі варіанти реструктуризації та пропонувати їх сторонам. Це сприяє мінімізації часу на переговори та забезпечує об'єктивність у процесі прийняття рішень.

Однією з ключових переваг автоматизації позасудових процедур є можливість забезпечити доступ до цих послуг більшій кількості боржників, особливо тим, хто не має змоги витратити значні кошти на оплату юридичних послуг або не має доступу до судових процедур. Завдяки цифровим платформам можна надавати послуги медіації та реструктуризації в онлайн-форматі, що знижує бар'єри для участі в процесі врегулювання заборгованості.

Водночас автоматизація позасудових процедур врегулювання боргів викликає низку правових питань і викликів. Перш за все, необхідно забезпечити відповідність таких автоматизованих процедур чинному законодавству, яке регулює права боржників і кредиторів, зокрема щодо захисту персональних даних і конфіденційності інформації. Оскільки автоматизовані системи можуть обробляти великі обсяги конфіденційної інформації, важливо гарантувати, що ці дані будуть захищені від несанкціонованого доступу або використання.

Ще одним важливим аспектом є забезпечення прозорості алгоритмів, що використовуються в автоматизованих системах. Боржники повинні мати розуміння, як саме працюють алгоритми, на основі яких приймаються рішення, та мати можливість оскаржити результати, якщо вони вважають, що рішення є неправомірним або дискримінаційним. Це вимагає впровадження правових норм, які забезпечать можливість перегляду автоматизованих рішень і визначення відповідальності за помилки, допущені такими системами.

Загалом, автоматизація позасудових процедур врегулювання боргів має значний потенціал для підвищення ефективності процесів врегулювання, скорочення часу та витрат, а також забезпечення більшої доступності цих процедур для боржників. Водночас необхідно розробити належну правову базу, яка б забезпечила захист прав боржників і прозорість автоматизованих процесів, що є ключовим для успішної реалізації автоматизації у цій сфері.

Автоматизація позасудових процедур врегулювання боргів відкриває нові можливості для більш ефективного, швидкого та доступного вирішення проблем заборгованості, які не потребують судового втручання. Одними з основних видів позасудових процедур є медіація та реструктуризація заборгованості, і їх автоматизація може мати значний вплив на підвищення ефективності цих процесів.

Поруч із автоматизацією регулювання боргів у кредитних правовідносинах, набувають актуальності й нові (наприклад, дистанційні, онлайніві) форми медіації, теоретичні та практичні аспекти якої неодноразово були предметом наукових досліджень вітчизняних цивілістів [101; 107]. Медіація, як форма альтернативного врегулювання спорів, має тривалу історію, що бере свій початок у давніх суспільствах, де спори часто вирішувалися через посередництво мудреців або старшин. Вона спрямована на сприяння домовленості між сторонами під керівництвом нейтральної третьої сторони. Перші офіційні згадки про медіацію як організований процес зустрічаються у середньовічній Європі та Азії, де для вирішення конфліктів використовувалися посередники. Однак, як сучасна правова інституція, медіація розвинулася в XX столітті, коли зросла потреба в альтернативних методах врегулювання спорів, особливо в комерційних відносинах та сімейних питаннях.

У 60-х роках XX століття в США медіація отримала значний розвиток завдяки запровадженню програми альтернативного врегулювання спорів (Alternative Dispute Resolution, ADR). Ця програма стала відповіддю на

перевантаженість судової системи та потребу в більш швидких і гнучких методах розв'язання конфліктів. Згодом, у 90-х роках, медіація була включена до законодавства багатьох країн Європи як обов'язковий або рекомендований етап перед зверненням до суду в певних видах спорів.

Сьогодні медіація застосовується в різних сферах — від сімейних справ до комерційних суперечок та трудових конфліктів. Вона дозволяє сторонам самостійно визначати умови врегулювання, що робить її гнучким і менш формалізованим процесом порівняно з судовим розглядом. Однією з основних переваг медіації є можливість досягнення взаємовигідного рішення, яке враховує інтереси обох сторін, а також конфіденційність процесу, що сприяє збереженню ділових або особистих відносин між учасниками.

Перспективи розвитку медіації пов'язані з її подальшою інституціоналізацією та інтеграцією у правові системи різних країн. Зокрема, спостерігається тенденція до впровадження обов'язкової медіації в певних видах спорів, таких як сімейні або трудові конфлікти. Також важливим напрямом розвитку є цифровізація медіації, що дозволяє проводити медіаційні сесії онлайн, забезпечуючи доступність цієї послуги для ширшого кола осіб, особливо в умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану. Розвиток технологій штучного інтелекту також може сприяти удосконаленню процесу медіації, зокрема шляхом надання рекомендацій медіаторам на основі аналізу подібних випадків [27].

Важливим завданням на перспективу є підвищення обізнаності суспільства про переваги медіації, а також підготовка кваліфікованих медіаторів, які б могли професійно та ефективно здійснювати цей процес, зокрема дистанційно [80]. При цьому, за висновками професора Мар'яни Житарюк, медіацію варто відрізняти від схожої категорії медіатизації. Науковиця у своєму дослідженні [56] доходить висновку, що «медіація і медіатизація — поняття не тотожні, адже перше підкреслює посередницьку роль медіатора з метою примирення, а інше —

нав'язує волю медіатора широкій аудиторії, незважаючи на засоби. Водночас, за певних обставин, медіацію можна використовувати як інструмент медіатизації. Але для цього треба підвищувати культуру масової комунікації загалом. Таким чином, медіація як ефективний засіб альтернативного врегулювання спорів продовжує розвиватися, адаптуючись до викликів сучасного суспільства і правової системи. Автоматизовані системи медіації можуть забезпечити прозорий і неупереджений процес, де алгоритми допомагають сторонам визначити оптимальні шляхи вирішення конфлікту. Це дозволяє значно зменшити витрати часу та ресурсів, а також уникнути можливого суб'єктивного втручання медіатора. Крім того, автоматизація дозволяє використовувати алгоритми для аналізу попередніх успішних рішень, що може підвищити ефективність і об'єктивність процесу [66].

Щодо реструктуризації заборгованості, автоматизовані системи можуть допомогти в аналізі фінансового стану боржника, прогнозуванні його здатності до погашення боргу та визначенні найбільш оптимальних умов реструктуризації. Завдяки використанню алгоритмів машинного навчання і великих даних можна швидко оцінювати фінансові ризики, визначати можливі варіанти реструктуризації та пропонувати їх сторонам. Це сприяє мінімізації часу на переговори та забезпечує об'єктивність у процесі прийняття рішень.

Однією з ключових переваг автоматизації позасудових процедур є можливість забезпечити доступ до цих послуг більшій кількості боржників, особливо тим, хто не має змоги витрачати значні кошти на оплату юридичних послуг або не має доступу до судових процедур. Завдяки цифровим платформам можна надавати послуги медіації та реструктуризації в онлайн-форматі, що знижує бар'єри для участі в процесі врегулювання заборгованості.

Водночас автоматизація позасудових процедур врегулювання боргів викликає низку правових питань і викликів. Перш за все, необхідно забезпечити відповідність таких автоматизованих процедур чинному законодавству, яке

регулює права боржників і кредиторів, зокрема щодо захисту персональних даних і конфіденційності інформації. Оскільки автоматизовані системи можуть обробляти великі обсяги конфіденційної інформації, важливо гарантувати, що ці дані будуть захищені від несанкціонованого доступу або використання.

Ще одним важливим аспектом є забезпечення прозорості алгоритмів, що використовуються в автоматизованих системах. Боржники повинні мати розуміння, як саме працюють алгоритми, на основі яких приймаються рішення, та мати можливість оскаржити результати, якщо вони вважають, що рішення є неправомірним або дискримінаційним. Це вимагає впровадження правових норм, які забезпечать можливість перегляду автоматизованих рішень і визначення відповідальності за помилки, допущені такими системами.

Загалом, автоматизація позасудових процедур врегулювання боргів має значний потенціал для підвищення ефективності процесів врегулювання, скорочення часу та витрат, а також забезпечення більшої доступності цих процедур для боржників. Водночас необхідно розробити належну правову базу, яка б забезпечила захист прав боржників і прозорість автоматизованих процесів, що є ключовим для успішної реалізації автоматизації у цій сфері.

За наявності значної кількості переваг та позитивних характеристик все ж таки автоматизоване прийняття рішень, яке ґрунтується на використанні алгоритмів і штучного інтелекту, несе значні ризики для прав боржників. Одним із основних ризиків є дискримінація, яка може виникнути через використання алгоритмів, що навчаються на нерепрезентативних або упереджених даних. Наприклад, якщо дані, на основі яких працює система, мають упередження щодо певних соціальних або етнічних груп, це може призводити до необґрунтованого відхилення заявок на реструктуризацію боргу або надання менш вигідних умов для певних категорій боржників. Практичний приклад такого ризику можна спостерігати у фінансових установах, де автоматизовані системи оцінки кредитоспроможності можуть надавати негативні рішення

людям із певних соціально-економічних прошарків через історичну нерівність в доступі до фінансових ресурсів.

Ще одним ризиком є необ'єктивність у процесі прийняття рішень, коли автоматизована система не враховує всі індивідуальні обставини конкретного боржника. Наприклад, автоматизований алгоритм може не враховувати тимчасові фінансові труднощі боржника, такі як втрати роботи через економічну кризу або сімейні обставини. Це може призвести до ухвалення рішення про відмову в реструктуризації боргу або нарахування штрафних санкцій, що погіршує фінансове становище боржника. У таких випадках автоматизоване рішення може бути більш жорстким порівняно з рішенням, яке міг би прийняти фахівець, врахувавши всі обставини.

Важливим ризиком є також обмеження прав на оскарження рішення. Автоматизовані системи часто не передбачають можливості для боржника вплинути на процес прийняття рішення або надати додаткові докази на свою користь. Це створює ситуацію, коли боржник фактично позбавлений можливості захистити свої інтереси. Наприклад, у деяких випадках боржники не можуть оскаржити автоматизоване рішення через відсутність чіткого розуміння, як саме працює алгоритм і на яких даних ґрунтується його висновок. Це порушує право на справедливий процес і доступ до правосуддя, яке має бути гарантоване кожному боржнику.

Щоб мінімізувати такі ризики, необхідно розробити правові механізми, що забезпечать прозорість і відповідальність автоматизованих систем. Важливим є забезпечення доступу боржників до інформації про алгоритми, які використовуються для прийняття рішень, і можливість оскарження рішень у судовому порядку. Крім того, необхідно впроваджувати регулярний моніторинг і аудит автоматизованих систем з боку незалежних експертів для виявлення і виправлення можливих упереджень у їх роботі. Це допоможе забезпечити

справедливе ставлення до всіх категорій боржників і захистити їхні права в умовах автоматизації процесів врегулювання заборгованості.

Вивчення міжнародного досвіду показує, що ключовими аспектами регулювання автоматизованих систем у сфері врегулювання заборгованості є забезпечення прозорості, етичності та відповідальності. Країни, що успішно інтегрували автоматизовані системи у фінансову сферу, створили правову базу, яка забезпечує баланс між ефективністю технологій і захистом прав боржників. Україна може використовувати цей досвід для розробки власних регуляторних механізмів, враховуючи особливості національного ринку та потреби споживачів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні запропоновано розв'язання на основі підходів вироблених цивілістичною наукою, проблем удосконалення захисту прав боржника (фізичної особи) в кредитних правовідносинах у цифрову добу, а також розроблено висновки і пропозиції, спрямовані на удосконалення теоретичних напрацювань та національного законодавства у досліджуваній сфері.

В результаті проведеного дисертаційного дослідження сформульовані основні науково-теоретичні і науково-практичні висновки. Зокрема:

1. Встановлено, що основні виклики для боржників в умовах цифровізації кредитної і банківської сфери включають відсутність цілісного і гармонізованого із законодавством Європейського Союзу національного законодавства щодо регулювання сучасного кредитування, відсутність прозорості умов онлайн-кредитування, незахищеність персональних даних боржників, високий ризик кібератак і шахрайства, складність верифікації особи в онлайн-середовищі, неспроможність впливати на автоматизовані рішення алгоритмів, швидке накопичення боргів через мікрокредити з високими відсотковими ставками, складність захисту прав у разі спорів з кредиторами, неможливість реструктуризації боргів у цифрових системах.

2. Визначено поняття «система цивільно-правових заходів захисту прав боржника в кредитних правовідносинах», як сукупність правових інструментів, закріплених нормами цивільного права, що покликані запобігати порушенням прав боржника, ліквідовувати наслідки таких порушень, відновлювати його порушені права та забезпечувати справедливу рівновагу інтересів боржника і кредитора у межах кредитного договору. Зазначені заходи базуються на принципах добросовісності, пропорційності та рівності сторін у зобов'язальних

правовідносинах і можуть реалізовуватися як через судові механізми, так і за допомогою позасудових процедур.

3. Запропонована наступна структура системи цивільно-правових заходів прав боржника в кредитних правовідносинах.

Превентивні заходи спрямовані на попередження порушень і створення умов для дотримання прав боржника. Вони включають обов'язкову прозорість умов кредитування, що передбачає надання кредитором повної, чіткої та зрозумілої інформації про умови договору, зокрема щодо реальної процентної ставки, штрафних санкцій, комісійних та інших важливих аспектів. Також до превентивних заходів належить захист персональних даних боржника, який регулюється Законом України "Про захист персональних даних" і передбачає забезпечення конфіденційності інформації та її використання виключно в межах визначених цілей. Важливим компонентом є ідентифікація боржника, що здійснюється через сучасні цифрові технології, такі як електронні підписи чи біометричні дані, які дозволяють запобігти шахрайству та забезпечують легітимність кредитного договору.

Компенсаторні заходи захисту спрямовані на усунення наслідків порушення прав боржника. Одним із ключових механізмів є відшкодування збитків, передбачене статтею 22 Цивільного кодексу України, яке охоплює реальні втрати та упущену вигоду боржника. Іншим важливим заходом є визнання договору недійсним у разі, якщо він містить несправедливі або кабальні умови, що суперечать принципу добросовісності, як це визначено статтею 203 Цивільного кодексу України. У певних випадках боржник також має право на компенсацію моральної шкоди, якщо порушення його прав спричинило моральні страждання, що передбачено статтею 23 Цивільного кодексу.

Спеціальні заходи захисту реалізуються у випадках, коли боржник опиняється у складних фінансових обставинах. До них належить

реструктуризація боргу, що дозволяє змінити умови виконання зобов'язань, наприклад, продовжити термін договору або зменшити розмір платежів. Іншим заходом є кредитні канікули, які дають боржнику можливість тимчасово призупинити платежі без нарахування штрафних санкцій. У крайньому випадку боржник може звернутися до процедури банкрутства фізичної особи, що передбачена Законом України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом", яка дозволяє списати частину боргів або реструктуризувати їх на прийнятних умовах.

Процедурні заходи захисту передбачають можливість боржника звертатися до суду або використовувати позасудові механізми для захисту своїх прав. Судовий захист включає оскарження дій кредитора, вимоги щодо компенсації збитків або перегляду умов договору. Позасудові механізми, такі як медіація, дозволяють досягти компромісу між сторонами без судового втручання, що значно зменшує витрати і час вирішення спору.

Окрему категорію заходів становлять цифрові інструменти захисту, які є особливо актуальними в умовах цифровізації кредитних правовідносин. Серед них — використання блокчейн-технологій, які забезпечують прозорість та незмінність умов кредитного договору, а також смарт-контракти, що автоматично виконують свої умови за настання певних обставин. Автоматизовані системи самозахисту, наприклад, онлайн-платформи для моніторингу дотримання умов договору або подання скарг, також належать до цього блоку заходів.

Таким чином, структура системи цивільно-правових заходів захисту прав боржника є багатогранною і враховує всі аспекти кредитних правовідносин. Вона дозволяє забезпечити належний рівень захисту боржника, адаптуючи правові інструменти до сучасних викликів цифрового суспільства.

4. Зроблено висновок і обгрунтована необхідність вдосконалення системи принципів правового регулювання кредитних правовідносин в цифровому

суспільстві. Доводиться, що в процесі регулювання кредитних відносин має діяти загальноправовий принцип верховенства права, а не законності тому що кредитні відносини в цифровому суспільстві виходять за рамки чинного законодавства і мають відповідати не тільки нормам чинного законодавства, а й містити інші елементи правової системи.

Запропоновано звернути окрему увагу законодавця на необхідність закріплення принципів пропорційності та інформаційно-технологічного комфорту, як таких що відображають нагальні тенденції сучасного цифрового суспільства.

5. Встановлено, що самозахист боржника в кредитних правовідносинах потребує спеціального законодавчого регулювання, що забезпечить ефективну реалізацію цього права в умовах цифровізації. На сьогодні відсутність чітких законодавчих норм та регламентованих процедур обмежує можливості боржника самостійно захищати свої права, особливо в онлайн-середовищі. Запропоновано створення спеціальних цифрових платформ, які забезпечуватимуть широкий спектр інструментів для боржників. Такі платформи можуть виконувати функції подання скарг на неправомірні дії кредиторів, автоматичної перевірки умов кредитних договорів на наявність несправедливих положень, надання інтерактивних консультацій, моніторингу виконання умов договорів, а також інструментів самозахисту у разі шахрайства чи кібератак. Наприклад, система автоматичного аналізу тексту договорів на базі штучного інтелекту може виявляти приховані платежі, кабальні умови чи положення, що порушують права боржників. Такі платформи також можуть містити інтерактивні калькулятори для розрахунку реальних платежів за кредитом, базу знань із юридичної інформації та інструкції щодо звернень до суду чи регуляторних органів. Важливим аспектом є створення державної або незалежної регуляторної платформи, яка б забезпечувала безкоштовний доступ до таких послуг для всіх боржників. Ухвалення відповідного закону, який

регламентуватиме функціонування таких платформ, а також впровадження технічних стандартів автоматизованого аналізу договорів та моніторингу виконання їхніх умов, сприятиме підвищенню рівня правового захисту боржників і зменшенню кількості порушень їхніх прав у цифрових кредитних правовідносинах.

6. Аналіз теорії і практики банкрутства фізичних осіб в Україні дозволив зробити висновок, що для вдосконалення правового регулювання банкрутства фізичних осіб в Україні необхідно внести ряд змін до законодавства та провести низку оптимізуючих заходів щодо цієї процедури: 1) зниження судових витрат для доступу до процедури банкрутства; 2) законодавче закріплення більш гнучких механізмів перегляду умов кредитних договорів та реструктуризації заборгованості; 3) визначення чіткого переліку майна, яке не може бути реалізоване для погашення боргів, з метою забезпечення соціальних гарантій боржника, якими сьогодні часто нехтують кредитори; 4) передбачити спеціальні механізми захисту прав боржників у сфері онлайн-кредитування (наприклад, спеціальний порядок надання кредитів для фізичних осіб – банкрутів, у разі якщо підстави для визнання особи банкротом виникли із особливих (непередбачуваних раніше) підстав (наприклад, воєнний стан, окупація території, тощо).

7. Визначено напрямки вдосконалення захисту прав боржника (фізичної особи) в кредитних правовідносинах у цифрову добу: 1) гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами захисту прав боржників у сфері кредитування; 2) забезпечення відповідності українського законодавства директивам Європейського Союзу щодо кредитних договорів та захисту прав споживачів; 3) впровадження вимог щодо прозорості реклами кредитних послуг; 4) посилення регулювання діяльності онлайн-кредиторів; 5) розвиток альтернативних способів вирішення спорів (ABC), в тому числі

запровадження онлайн-платформ для медіації, арбітражу або переговорів; 6) впровадження інституту колективного захисту прав боржників.

8. Розроблено рекомендації щодо використання блокчейн-технологій для забезпечення прозорості та достовірності кредитних договорів, а також впровадження смарт-контрактів для автоматизації виконання зобов'язань у кредитних правовідносинах. Блокчейн-технології, завдяки своїй децентралізованій природі, забезпечують прозорість і незмінність даних, що зберігаються в реєстрі. Це дозволить створювати єдиний простір довіри між сторонами кредитного договору, знижуючи ризики фальсифікації умов договору або їх односторонньої зміни. Наприклад, використання блокчейну для реєстрації кредитного договору гарантує, що всі умови правочину, такі як процентна ставка, строки виплат та штрафні санкції, будуть зафіксовані в незмінному вигляді, доступному для обох сторін. Це мінімізує ризики маніпуляцій та недобросовісної поведінки з боку кредитора, підвищуючи рівень довіри боржника.

Смарт-контракти, які функціонують на базі блокчейн-технологій, дозволяють автоматизувати виконання зобов'язань за кредитними договорами. Наприклад, смарт-контракт у кредитному договорі може забезпечувати автоматичне списання платежів з рахунку боржника в обумовлений термін або автоматичне припинення нарахування відсотків після повного погашення боргу. Це виключає можливість помилок або умисних порушень з боку однієї зі сторін, підвищуючи прозорість і ефективність виконання зобов'язань.

Для впровадження цих технологій у практику кредитних правовідносин необхідно, по-перше, розробити єдині стандарти для використання блокчейну в реєстрації кредитних договорів, зокрема технічні протоколи, які забезпечують зберігання даних і доступ до них. По-друге, слід адаптувати законодавство до впровадження смарт-контрактів, чітко визначивши їх юридичний статус і правила застосування. Наприклад, законодавство має передбачати можливість

визнання смарт-контракту еквівалентом письмового правочину, а також порядок вирішення спорів у разі технічних помилок або форс-мажорних обставин.

9. Доведено, що забезпечення кібербезпеки у сфері кредитних правовідносин є критично важливим для захисту прав боржників у цифрову добу. Рекомендовано розробити єдині стандарти захисту даних боржників, які передбачатимуть обов'язкове використання багаторівневої аутентифікації, шифрування даних під час передачі та зберігання, регулярні аудити систем безпеки, а також запровадження вимог до зберігання даних виключно на серверах, розташованих у межах України.

Запропоновано створити державну систему раннього попередження про кібератаки, яка інтегруватиме фінансові установи в єдину мережу моніторингу загроз. Така система має фіксувати підозрілу активність у реальному часі та оперативно сповіщати учасників про ризики, наприклад, спроби несанкціонованого доступу до баз даних або масові кібератаки.

10. Встановлено, що ефективність правового захисту боржника у цифрових кредитних правовідносинах залежить від синергії інноваційних технологій і сучасних правових механізмів. Запропоновано інтегрувати алгоритми штучного інтелекту (ШІ) для моніторингу умов кредитних договорів, своєчасного виявлення ризиків і захисту боржників. Алгоритми ШІ здатні аналізувати текст договорів на етапі укладання, виявляючи приховані комісії чи кабальні умови, що порушують законодавство. Наприклад, боржники можуть завантажувати договори на спеціально створену платформу для автоматичної перевірки відповідності договору Закону України "Про захист прав споживачів".

ШІ також може використовуватися для прогнозування ризиків неплатоспроможності боржника, аналізуючи попередні платежі та фінансовий стан, що дозволить пропонувати своєчасні варіанти реструктуризації боргу.

Додатково, алгоритми можуть контролювати виконання кредитором своїх зобов'язань, виявляти невідповідності та інформувати боржника про порушення, зокрема про неправомірне нарахування відсотків чи штрафів.

Для впровадження цих рішень рекомендовано внести зміни до законодавства. Зокрема, у Законі України "Про електронні довірчі послуги" слід закріпити можливість використання платформ із ШІ як юридично значущих інструментів. До Закону України "Про захист персональних даних" необхідно додати положення, які забезпечать конфіденційність даних боржників під час їх аналізу алгоритмами. Інтеграція ШІ у кредитні правовідносини підвищить рівень захисту боржників, мінімізує ризики порушень їхніх прав і сприятиме створенню прозорості, безпечної системи цифрового кредитування.

11. На основі проведеного дослідження розроблено практичні рекомендації для законодавця, спрямовані на вдосконалення нормативно-правового регулювання захисту прав боржників у цифровому середовищі. Запропоновано внести зміни до законодавства, які забезпечать відповідність сучасним викликам цифровізації кредитних правовідносин. Зокрема, доцільно закріпити стандарти прозорості умов кредитних договорів у Законі України "Про споживче кредитування", зобов'язавши кредиторів надавати повну інформацію про реальну процентну ставку, штрафні санкції та можливості реструктуризації боргу. Рекомендується також передбачити обов'язкове використання інтерактивних калькуляторів для розрахунку загальної вартості кредиту, доступних споживачам до укладання договору.

Необхідно врегулювати діяльність онлайн-кредиторів, зокрема, шляхом встановлення обов'язкової державної реєстрації платформ онлайн-кредитування, контролю за їхньою відповідністю стандартам безпеки та обмеження максимальних штрафних санкцій у таких договорах. Для підвищення ефективності правового захисту слід інтегрувати алгоритми штучного інтелекту для перевірки договорів на відповідність законодавству,

прогнозування ризиків і виявлення несправедливих умов, що потребує змін до Закону України "Про електронні довірчі послуги" та Закону України "Про захист персональних даних" із метою забезпечення конфіденційності інформації, що обробляється.

Окрему увагу слід приділити гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами, зокрема Директивою 2008/48/ЄС, щодо оцінки кредитоспроможності, прозорості реклами кредитних послуг та захисту споживачів. Також рекомендується впровадити інститут колективного захисту прав боржників, який дозволить групам боржників подавати спільні позови проти кредиторів у разі масових порушень, наприклад, застосування кабальних умов або порушення прав щодо обробки персональних даних для чого внести відповідні зміни до ЦПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдеева Г.К. Проблеми застосування штучного інтелекту у правозастосовній діяльності. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім.Е.О.Дідоренка*. 2023. № 2. С. 63-80.
2. Актуальні проблеми цивілістики у цифрову добу: онлайнові соціальні мережі : монографія / за ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової. Одеса : Юридична література, 2018. 176 с.
3. Андрусів У.Б. Зміст принципу законності в прецедентній практиці ЄСПЛ. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 5. Vol. 2. С. 18-24. URL : <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2880>
4. Бабаскін А. Ю. Кредитні відносини у цивільному праві України. К. : ТАЛКОМ, 2018. 570 с.
5. Бабич І.Г. Методологічні засади визначення місця принципу справедливості у системі принципів цивільного права України. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 621-623.
6. Баранов О. А. Трансформація: соціальна & цифрова & правова : монографія у 3-х т. Т. 1. Порятунки цивілізації: економіка результату. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 272 с.
7. Барановська В.М. Право інтелектуальної власності в цифрову добу. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. №1. С. 167-171.

8. Басай О.В. Справедливість, як фундаментальна категорія цивільного права України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4(109). С.87-98.
9. Берназ-Лукавецька О. М. Використання інформаційних технологій в он-лайн кредитуванні. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 466-468.
10. Берназ-Лукавецька О. М. Захист персональних даних у соціальній мережі. *Часопис цивілістики*. 2018. Вип. 30. С. 56-59. URL : <https://hdl.handle.net/11300/17704>
11. Берназ-Лукавецька О. М. Окремі питання кредитування під час воєнного стану. *Римське право і сучасність: цивільне право в умовах війни* : матер. Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 24 травня 2022 р.) / за заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2022. С. 66-68. URL : <https://hdl.handle.net/11300/22229>
12. Берназ-Лукавецька О. М. Порівняльний аналіз кредитного договору з суміжними договорами. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 23. С. 58-61.
13. Берназ-Лукавецька О. М. Умови укладання кредитного договору: проблемні питання. *Рекодифікація цивільного законодавства і система права України у контексті євроінтеграційних процесів* : матер. всеукр. науково-практичн. конфер. (м. Одеса, 8-9 листопада 2019 року) / за заг. ред. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2019. С. 95-97.
14. Берназюк О.О. Цифрові технології у праві: сучасний погляд у майбутнє : монографія. Ужгород : Гельветика, 2020. 525 с.
15. Белов Д.М. Белова М.В. Штучний інтелект в судочинстві та судових рішеннях: потенціал та ризики. *Науковий вісник Ужгородського Національного*

Університету. 2023. Вип.78 (ч.2). С. 315-320. URL : <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/08/52.pdf>

16. Бліхар М., Ковалів М., Вінічук М., Кашук М., & Гапчич В. Правове регулювання механізму застосування технології блокчейн у сучасних умовах цифровізації економіки України. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. 2(49). С. 339–349.

17. Блохін М. Ю. General data protection regulation (GDPR) як потенційне джерело вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері захисту персональних даних. *Часопис цивілістики*. 2021. Вип. 42. С. 44-48. URL : <https://hdl.handle.net/11300/15678>

18. Блохін М. Ю. Транскордонне правонаступництво на шляху України до Європейського Союзу. *Від римського приватного права до права Європи*: матер. Міжнар. Науково-практ. конф. «Римське право і сучасність» (м. Одеса, 15 травня 2017 р.). URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/03b0d46f-7c1d-4a15-9c1e-940460a0e3e5/content>

19. Богомолова В. Військовий стан в Україні та кредити. *Приватне право в умовах війни* : матеріали Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 15 листопада 2022 р.) / за заг. ред.: д. ю. н., проф. Є. Харитонова, д. ю. н., проф. І. Давидової; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2022. С. 128-131. <https://hdl.handle.net/11300/25136>

20. Богомолова В. Окремі історико-теоретичні аспекти розвитку он-лайн кредитування в Україні. *Юридичний вісник*. 2023. № 4, С. 153-160.

21. Богомолова В. Он-лайн кредитування, як спосіб поновлення речових прав в умовах воєнного стану. *Римське право і сучасність: реалізація і захист речових прав в умовах воєнного стану*: матер. Всеукр. наук. конф. (Одеса, 25 трав. 2024 р.) / за заг. ред.: Є. Харитонова, І. Давидової, В. Зубара ; НУ «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2024. С.118-122.

<https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/76d7011b-16aa-4430-be54-a386b7046cf5/content>

22. Богомолова В. Представництво в договорах онлайн кредитування. *Шерешевські читання: представництво в умовах надзвичайних ситуацій* : матер. Кругл. столу (м. Одеса, 15 груд. 2023 р.) / за заг. ред.: Є. Харитонова, І. Давидової ; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса, 2023. С. 74-78. URL : <https://hdl.handle.net/11300/27761>

23. Богомолова В. С. Актуальні напрями вдосконалення процедури видачі мікрокредитів в умовах воєнного стану. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 550-552.

24. Богомолова В. С. Представництво в договорах онлайн кредитування. *Шерешевські читання: представництво в умовах надзвичайних ситуацій* : матер. Кругл. столу (м. Одеса, 15 груд. 2023 р.) / за заг. ред.: Є. Харитонова, І. Давидової ; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса, 2023. С. 74-78. URL : <https://hdl.handle.net/11300/27761>

25. Богомолова В. С. Сучасні способи захисту прав боржника (фізичної особи) в договорах онлайн кредитування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 830-833.

26. Богомолова В.С. До питання про співвідношення категорій персоніфікація, індивідуалізація, верифікація та автентифікація сторін в договорах онлайн кредитування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 554-557. URL : http://lsej.org.ua/8_2024/134.pdf

27. Бондарчук Н.В., Радченко О.Ю. Проведення медіації онлайн: міжнародний досвід та перспективи запровадження в Україні. *Науковий вісник*

Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2023. Вип. 75: ч. 3. С. 156-161.

28. Борисова В.І. Базові принципи цивільного права України. *Проблеми цивільного права та процесу*. Харків, 2018. С.10-15.

29. Васирина Н.В. Перспективи впровадження онлайн-урегулювання спорів в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2019. Випуск 55. Том 1. С. 114-117.

30. Васильєв В. В. Диспозитивність та імперативність норм цивільного права в контексті визначення меж саморегулювання цивільних відносин: змістовно-методологічний аналіз. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. Т. 1, No 6. С. 87–91. URL : http://apnl.dnu.in.ua/6_2018/tom_1/20.pdf.

31. Ващак В.А. Онлайн вирішення спорів (ODR) як засіб забезпечення норм саморегулювання в інтернеті. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С.125-127. URL : http://lsej.org.ua/9_2022/29.pdf

32. Вінник О. М. Господарське право в умовах цифровізації економіки : навч. посіб.; Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. Електрон. текст. дані (3 Мб). Київ : НДІ приват. права і підприємництва ім. акад. В. Г. Бурчака НАПрН України, 2020. 300 с.

33. Галат В. І. Захист персональних даних в інформаційно-інтенсивну епоху. *Права людини в період збройних конфліктів* : Зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції присвяч. 25-річчю Національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 18 листопада 2022 р.). Одеса, 2022. С. 574-578. URL : <https://hdl.handle.net/11300/24528>

34. Гачкевич А. О. Міжнародно-правові погляди Л. Ейрліха на загальні принципи права. *Міжнародні читання присвячені пам'яті професора Імператорського Новоросійського університету П. Є. Казанського*: матеріали

Міжнародної конференції (м. Одеса, 22-23 жовтня 2010 року). Одеса, 2010. С. 36-38.

35. Голубєва Н. Ю. Електронне судочинство: міжнародний досвід : монографія. Одеса : Фенікс, 2020. 204 с.

36. Голубєва Н. Ю. Онлайн вирішення спорів (ODR): переваги та недоліки. *Альтернативні способи вирішення цивільних спорів* : матеріали круглого столу (м. Одеса, 29 березня 2021 р.). Одеса : Фенікс, 2021. С. 8-10. URL : <https://hdl.handle.net/11300/14491>

37. Голубєва Н. Ю. Розмежування ODR та онлайн-судів. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 533-535.

38. Гончаренко В. О. Правове регулювання використання технологій розпізнавання обличчя. *Часопис цивілістики*. 2021. Вип. 41. С. 56-60. URL : <https://hdl.handle.net/11300/15661>

39. Громова А.О. Недійсність кредитних зобов'язань за цивільним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Хмельницький, 2021. 250 с. URL : http://old.univer.km.ua/doc/specvr/diss_Gromova.pdf

40. Давидова І. В. Ідентифікація електронна. *Енциклопедія соціогуманітарної інформології*. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Т. 1 С. 99-102.

41. Давидова І. В. Категорії "договори" та "правочини" в концепції оновлення Цивільного кодексу України. *Офіційна концепція оновлення Цивільного кодексу України : проблеми практичної реалізації* : матеріали Всеукр. круглого столу (м. Одеса, 25 лютого 2021р.) / за заг. ред. Є. О. Харитонova, О. І.

Харитонової. Одеса : Фенікс, 2021. С. 17-21. URL : <https://hdl.handle.net/11300/15803>

42. Давидова І. В. Технологія блокчейн: перспективи розвитку в Україні. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 26. С. 38-41.

43. Давидова І.В. Від правочину до гіг-контракту. *Часопис цивілістики*. 2024. Вип. 52. С. 56-59. URL : <http://clj.nuoua.od.ua/archive/52/11.pdf>

44. Давидова І.В. Місце смарт-контрактів серед цивільно-правових договорів. *Часопис цивілістики*. 2022. Вип. 46. С. 46-51. URL : <http://clj.nuoua.od.ua/archive/46/7.pdf>

45. Давидова І.В. Правочини в інформаційному суспільстві: перспективи розвитку. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 2(ч.2) С. 47-51

46. Давидова І.В., Берназ-Лукавецька О.М. Е-ідентифікація особи в умовах імплементації законодавства Європейського Союзу. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. С. 213-219.

47. Давидова І. В. Формування нової концепції правочину в умовах рекодифікації цивільного законодавства. *Рекодифікація цивільного законодавства України в умовах євроінтеграційних процесів* : монографія / кол. авт.: Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, Н. Ю. Голубева та ін. Київ : Норма права, 2020. С. 68-81.

48. Давидова, І. В. Правосвідомість і вчинення правочинів: особливості взаємозв'язку в умовах розвитку інформаційного суспільства. *Часопис цивілістики*. 2020. Вип. 37. С. 88-92.

49. Директива 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_862#Text

50. Директива Європейського парламенту і Ради 2005/29/ЄС від 11 травня 2005 року стосовно недобросовісних комерційних практик бізнесу щодо споживачів на внутрішньому ринку та внесення змін до Директиви Ради

84/450/ЄЕС, директив Європейського Парламенту і Ради 97/7/ЄС, 98/27/ЄС та 2002/65/ЄС та Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2006/2004

51. Директива Європейського парламенту і Ради 2011/83/ЄС від 25 жовтня 2011 року про права споживачів, про внесення змін до Директиви Ради 93/13/ЄЕС та Директиви Європейського Парламенту і Ради 1999/44/ЄС, а також про скасування Директиви Ради 85/577/ЄЕС і Директиви Європейського Парламенту і Ради 97/7/ЄС. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_023-11#Text

52. Довгерт А.С. Рекодифікація цивільного кодексу України: основні чинники і передумови для старту. *Нове українське право*. 2023. № 1. С. 20-27.

53. Довгерт А.С. Рекодифікація цивільного права: питання загальної частини пандектної системи у діалозі з німецькими вченими. *Нове українське право*. 2023. № 1. С.20-27.

54. Європарламент ухвалив закон, який регулює роботу штучного інтелекту. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news-shtuchnyy-intelekt-yevroparlament-zakon/32860293.html>

55. Єфремова І.І., Ломакіна І.Ю. Принципи свободи договору і рівності сторін у договірному праві України та ЄС. *ВІСНИК НТУУ «КПІ»*. 2022. № 2(54). С.60-66. URL : <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/264404/260521>

56. Житарюк М. Особливості застосування понять «медіація» й «медіатизація» в сучасному медіапросторі. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2020. Вип. 48. С. 56-66. URL : <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/viewFile/10545/10610>

57. Жогов В.С. Технологія блокчейн як сучасний засіб підвищення ефективності забезпечення реалізації та захисту об'єктів авторських і суміжних прав, виражених у цифровій формі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 209-214.

58. Жорнокуй В.Г. Категорії «розумність» і «добросовісність» у контексті притягнення до відповідальності членів органів акціонерного товариства за його борги. *Проблеми цивільного права та процесу*. Харків. 2019. С. 139-144.
59. За яких умов діє заборона на банкрутство під час війни. *Закон і Бізнес* : вебсайт. URL : <https://zib.com.ua/ua/163502-za-yakih-umov-die-zaborona-na-bankrutstvo-pid-chas-viyni.html>
60. Заїкін А.П. Дигіталізація судової влади: теоретико-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2021. 25 с.
61. Зайцева-Калаур І.В. Принцип справедливості в механізмі правового регулювання договірних та деліктних зобов'язань. *Право і суспільство*. 2017. № 4. С.45-49.
62. Заросило В. О., Капля О. М., Муравйов К. В., Минюк Д. І., Минюк О. Ю. Альтернативні шляхи вирішення юридичних спорів та їх застосування в Україні. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2021. Vol. 28. № 4, 2021. С. 232-235.
63. Золотар А. С. Використання технологій blockchain для покращення захисту інтелектуальної власності в Україні. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 3. С. 27–32. URL : <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-80-3-27-32>
64. Золотарьова О.А. Співвідношення принципів верховенства права та законності в українському праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 654-658. URL : http://www.lsej.org.ua/6_2023/152.pdf
65. Іванов А.М., Шмига В.О. Смарт-контракти у договірних відносинах: реалії та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 150-152.
66. Ізбаш О. О. Медіація та альтернативне вирішення спорів онлайн. *Київський часопис права*. 2022. № 1. С. 80-85.

67. Інформаційна ера. Вікіпедія : Вільна енциклопедія. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Інформаційна_ера
68. Калітенко О. М. До питання про правову природу електронних реєстрів та їх місце в системі оновленого цивільного законодавства. *Інформаційні технології в умовах оновлення цивільного законодавства* : матер. Всеукр. кругл. столу (м. Одеса, 13 черв. 2020 р. / за заг. ред. О. І. Харитонової, Є. О. Харитонova. Одеса : Фенікс, 2020. С. 36-39. URL : <https://hdl.handle.net/11300/13156>
69. Калітенко О. М. Рекодифікація цивільного законодавства України: шляхом традицій чи новацій? *Рекодифікація цивільного законодавства і система права України у контексті євроінтеграційних процесів* : матер. всеукр. науково-практичн. конфер. (м. Одеса, 8-9 листопада 2019 року) / за заг. ред. Є. О. Харитонova. Одеса : Фенікс, 2019. С. 141-144. URL : <https://hdl.handle.net/11300/26431>
70. Калітенко О.М. Право на забуття: здобуток європейський чи глобальний? *Часопис цивілістики*. Випуск 35. С. 60-64.
71. Капля О. Співвідношення принципів законності та верховенства права в адміністративному судочинстві України. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 6. С. 127-130. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/6/29.pdf>
72. Киристюк С.В. Міжнародні та вітчизняні тенденції розвитку креативної економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Випуск 6. С. 68-71.
73. Кислова О.М. Великі дані в контексті дослідження проблем сучасного суспільства. *Вісник Харківського університету внутрішніх справ ім. В.Н. Каразіна*. 2019. С.59-60. URL : https://www.researchgate.net/publication/339229081_Veliki_dani_v_konteksti_doslid_zenna_problem_sucasnogo_suspilstva

74. Клейменова С.М. До питання про ознаки банківських послуг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2024. Вип. 84. Ч. 1. С. 292-296.
75. Клейменова С.М. До питання про якість банківських послуг. *Журнал східноєвропейського права*. 2023. № 108. С. 26-29.
76. Клейменова С.М. Поняття та види фінансових послуг за законодавством України. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 5. С. 282-292.
77. Клімушин П.С., Литвяк О.М. Впровадження найкращих практик надання соціальних послуг в Харківському регіоні. *Регіональне управління та місцеве самоврядування*. 2018. № 1 (53). С.1-7.
78. Ковалишин О.Р. Значення принципів корпоративного управління ОЕСР у корпоративному праві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, серія Право*. 2020. Випуск 60. С.63-67.
79. Коваль Л.Г., Злепко С.М., Новіцький Г.М., Крекотень Є.Г. Методи і технології біометричної ідентифікації: за результатами літературних джерел. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: технічні науки*. 2019. Том 30 (69) Ч. 1 № 2. С.104-112. URL : https://www.tech.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/2_2019/part_1/19.pdf
80. Ковальчук О. Онлайн медіація в цифровізації правосуддя. *Приватне право і підприємництво*. 2024. Вип. 24, Ч. 2. С.133-138. URL : http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2024/24_2/61.pdf
81. Кодекс України з процедур банкрутства. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 19, ст.74. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>
82. Комзюк А.Т., Салманова О.Ю. Верховенство права та законність як принципи діяльності національної поліції. *Правова держава*. 2021. № 44. С. 45-53. URL : <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/7567>

83. Конституція України. (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
84. Концепція оновлення цивільного законодавства України. Київ : Видавничий Дім «АртЕк», 2020. 128 с.
85. Концепція Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС) на 2022-2024 роки. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001750-22#Text>
86. Концепція розвитку цифрових компетентностей : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Tex>
87. Корольова Ю. Кореляція принципів верховенства права та верховенства закону в системі джерел права. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 183-186. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/35.pdf>
88. Костенко О.В., Радутний О.Е. Блокчейн і матавсесвіт: правові аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 499-506.
89. Кремень В.Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум : монографія. К. : Грамота, 2007. 576 с.
90. Кривенко Ю. В. Окремі питання виконання кредитного зобов'язання під час воєнного стану. *Приватне право в умовах війни* : матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листопада 2022 р.) / за заг. ред.: д. ю. н., проф. Є. Харитонова, д. ю. н., проф. І. Давидової; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2022. С. 93-96.
91. Кривенко Ю.В. Окремі питання щодо цифровізації послуг таксі. *Часопис цивілістики*. 2022. № 47. С. 34 -37.

92. Кривенко Ю.В. Щодо поняття та ознак смарт-контракту. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2023. № 64. С.80-83.
93. Кривицький Ю.В. Штучний інтелект як інструмент правової реформи: потенціал, тенденції та перспективи. *Науковий вісник НАВС*. 2021. № 2 (119). С.90-101
94. Кришталь. Г., Васильконова. Е., Брюховецька І. Правове регулювання криптовалюти. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2023. № 4(67). С. 18-24. URL : <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2023.4.3>
95. Кронівець Т.М., Тимошенко Є.А. Правові та ціннісні особливості феномену штучного інтелекту як елементу правової дійсності. *Науковий вісник ХДУ. Серія юридичні науки*. 2022. № 2. С. 21-23. URL : <https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/issue/view/4>
96. Кузьменко О. В., Чорна В. Г., Островський С. О. Правове регулювання запровадження та використання штучного інтелекту. *Київський часопис права*. 2024. №1. С. 173-177.
97. Латковська Т. А. Вплив цифрових технологій на фінансову діяльність держави. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 10-12.
98. Лист Торгово-промислової палати від 28.02.2022 р. № 2024/02.0-7.1 URL : <https://uccr.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf>.
99. Лісовський, П. М., Лісовська Ю. П. Кібернологія: цифрова віртуальність та воєнна реальність : навч. посіб. Київ : Ун-т "Україна", 2023. 251 с.

100. Логінова Н.І. Упровадження електронного правосуддя в систему судочинства. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 2. С. 429-435.
101. Мазаракі Н. А. Медіація в Україні: теорія та практика : монографія. Київ : Київ. нац. торг.-економ. ун-т, 2018. 276 с.
102. Макух Д. Міждисциплінарний підхід як інноваційна стратегія сучасної вищої школи. *Молодий вчений*. 2023. № 6 (118). С. 51-55.
103. Мамчур Л., Недибалюк О. Цивільно-правові реалії допустимості використання смарт-контракту у договірних відносинах. *Історико-правовий часопис* : науковий журнал. 2018. № 2 (12). С. 90–94.
104. Марценко Н. Правовий режим штучного інтелекту в цивільному праві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 4. С.91-98.
105. Маслова А. Концепція людиноцентризму в адміністративному праві: передумови виникнення, зміст та нормативна основа. *NATIONAL LAW JOURNAL: THEORY AND PRACTICE*. 2020. № 8. С. 114-124.
106. Матійко М. В. Окремі приватноправові аспекти особистої таємниці з огляду на сучасний стан інформаційної безпеки. *Часопис цивілістики*. 2021. Вип. 40. С. 23-28.
107. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник. Одеса : Екологія. 2019. 456 с.
108. Мельничук О. С. Методологічні парадигми та принципи сучасного права та держави. *Розвиток сучасного права та держави в юридичній теорії та практиці* : матеріали всеукр. круглого столу онлайн присвяч. 25-річчю Національного Університету «Одеська юридична академія» та 175-річчю Одеської школи права (м. Одеса, 25 листоп. 2022 р.). Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2022. С. 9-13.
109. Менджул М.В. Договір банківського кредиту в умовах цифровізації. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 404-408.

110. Менджул М.В., Давидова Н.О. Банківські договори та захист прав боржників: порівняльний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 149-152.
111. Міждисциплінарний підхід до наукових досліджень. V *Всеукраїнська мультидисциплінарна науково-практична Інтернет-конференція* : Збірник матеріалів. 2021. 265 с.
112. Московчук Р. П. Виконання банківських договорів в умовах війни. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 562-564. URL : <https://hdl.handle.net/11300/26870>
113. Національний класифікатор професій. Класифікатор професій ДК 003:201. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text>
114. Некіт К. Г. Особливості змісту та здійснення права віртуальної власності. *Часопис цивілістики*. 2019. Вип. 32. С. 86-92.
115. Некіт К. Г. Переваги та недоліки смарт-контрактів як підстав виникнення права власності. *ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2020. Випуск 3 (47). С. 101-105.
116. Некіт К. Г. Персональні дані та індустріальні дані як об'єкти права власності: оцінка перспектив. *Часопис цивілістики*. 2020. Вип. 36. С. 57-64. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/67be717d-1d9f-49ad-b12c-47bd1ce0a104/content>
117. Некіт К. Г. Розвиток правового регулювання обігу віртуальних активів (криптовалют) в Україні. *Часопис цивілістики*. 2021. Вип. 44. С. 45-50. <https://dspace.onua.edu.ua/items/32807005-d65c-446e-a0d0-80ca04f36c93>

118. Некіт К. Г., Басай О. В. Методологічне значення засад цивільного законодавства. *Часопис цивілістики*. 2014. Вип. 17. С. 33. URL : <http://hdl.handle.net/11300/8154>
119. Нова версія стандарту ISO/IEC 27001:2022: що варто знати? URL : <https://my-itspecialist.com/iso-iec-27001-2022-standard>
120. Омельчук О.С. Передумови юридичної суб'єктизації штучного інтелекту. *Часопис цивілістики*. 21. Вип.40. С. 46-49.
121. Оніщенко Н.М. Принцип законності: наукові реалії сьогодення. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 13-18. <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/63851>
122. Оновлення Цивільного кодексу України: формування підходів : монографія / за ред. Довгерта А.С., Харитонova Є.О. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 674 с.
123. Павліха Н., Науменко Н., Корнелюк О. (2023). Розвиток та регулювання штучного інтелекту в Україні у воєнний та повоєнний періоди: сучасні тенденції та перспективи. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 8 (08). С. 105-111. URL : <https://doi.org/10.32782/dees.8-18>
124. Панченко О. А. Принципи інформаційно-психологічного комфорту особистості в умовах цифровізації. *Особистість та суспільство в цифрову еру: психологічний вимір (до 25-річчя Національного університету "Одеська юридична академія" та 175-річчя Одеської школи права)* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 черв. 2022 р.). Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2022. С.185-188.
125. Погрібний С. О. Принципи та механізм регулювання договірних відносин у цивільному праві України : автореф. дис. ... док. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2009. 412 с.
126. Постанова КГС ВС від 22.12.2022 у справі №916/1482/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108058802>

127. Постанова КГС ВС від 24.11.2022 у справі №908/3334/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107768287>
128. Постанова КГС у складі ВС від 22.09.2022 у справі № 916/2372/20. URL : <https://verdictum.ligazakon.net/document/106774351>
129. Постанова судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС ВС від 05.10.2022 у справі 921/39/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106903648> та інші.
130. Постанова судової палати для розгляду справ про банкрутство КГС ВС від 01.03.2023 у справі №902/221/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109897991>
131. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану : Закон України від 13.07.2023 № 3249-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3249-20#Text>
132. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01.04.2004 № 1952-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>
133. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>
134. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>
135. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закон України від 20.11.2012 № 5492-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text>

136. Про затвердження Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження : наказ Міністерства юстиції від 05.08.2016 № 2432/5. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1126-16#Text>

137. Про затвердження Положення про автоматизовану систему документообігу суду. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0025414-15#Text>

138. Про затвердження Положення про національну систему біометричної верифікації та ідентифікації громадян України, іноземців та осіб без громадянства : постанова Кабінету міністрів України від 27.12.2017 № 1073. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-2017-%D0%BF#Text>

139. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру речових прав на нерухоме майно : постанова Кабінету міністрів України від 26.10.2011 № 1141. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1141-2011-%D0%BF#Text>

140. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

141. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>

142. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

143. Про особливості надання публічних (електронних публічних) послуг : Закон України від 15.07.2021 № 1689-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-20#Text>

144. Про представника Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації в Об'єднаному центрі передових технологій з кібероборони НАТО : постанова Кабінету міністрів України від 17 лютого 2023 р. № 142. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2023-%D0%BF#Text>

145. Про публічні електронні реєстри : Закон України від 18.11.2021 № 1907-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20#Text>
146. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016 № 1734-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>
147. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
148. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану : монографія / за ред.: Є. О. Харитонova, О. І. Харитоновой, К. Г. Некіт ; упор.- укл. Ю. С. Маршук ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2023. 336 с. URL : <https://doi.org/10.32837/11300.23423>
149. Прокеїнова М., Менджул М. Елементи корупції у злочині шахрайства в разі банкрутства та реструктуризації у Кримінальному кодексі Словацької Республіки. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 486-488.
150. Прохазка Г.А. Штучний інтелект в міжнародному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 153-155. URL : http://www.lsej.org.ua/2_2022/33.pdf
151. Прущак В. Є. Врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві України : дис. ... док. філософії : 081. Одеса, 2020. 192 с. URL : <https://dspace.onua.edu.ua/items/a92d0670-8c95-471c-9386-ac5b9664adfa>
152. Радутний О.Е. Великі Дані: поняття, ознаки та виклики (кримінально-правовий аспект). *Інформація і право*. 2023. № 1(44). С. 88-104.
153. Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text

154. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2019/881 від 17 квітня 2019 року про Агентство Європейського Союзу з питань мережевої та інформаційної безпеки (ENISA) та про сертифікацію кібербезпеки інформаційно-комунікаційних технологій, а також про скасування Регламенту (ЄС) № 526/2013 (Акт про кібербезпеку) URL : https://docs.dtkr.ua/doc/984_024-19

155. Славко А.С., Рєпін Д.А. Механізм реалізації та захисту права на забуття. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С.522-525. URL : http://www.lsej.org.ua/8_2020/132.pdf

156. Смарт-контракти серед юристів. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA010426

157. Стефанишин Н.М., Схаб-Бучинська Т.Я. Штучний інтелект в системі об'єктів цивільних прав. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 3. С. 126-131.

158. Стебелев А.М. Основні переваги використання альтернативних способів вирішення спорів та конфліктів у публічно-правовій сфері. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна. Серія «Право»*. 2023. Випуск 35. С.35-40. URL : <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/21694/21075>

159. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні. Монографія. Під заг.ред. А.І.Шевченко, С.В.Барановський, О.В.Білокобильський, та інші. К. 2023. 305 с. URL : https://jai.in.ua/archive/2023/ai_mono.pdf

160. Тимошенко Д.В. Категорія добросовісності у системі приватно-правового регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С.125-126. URL : http://lsej.org.ua/9_2023/28.pdf

161. Тимошенко Є.А. Правова природа штучного інтелекту: перспективи і проблеми. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 424-425.

162. Тимошенко Є.А. Штучний інтелект як суб'єкт права інтелектуальної власності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. с. 328-332.

163. Тобота Ю.А. Принцип справедливості, добросовісності і розумності у цивільному праві : монографія Х. : Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2020. 140 с. URL : <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/3750>

164. Токарева В.О. Обчислювальна творчість (щодо питання творчості штучного інтелекту). *Часопис цивілістики*. 2018. Вип. 30. с. 38-42.

165. Устименко О.А. Індивідуалізація фізичної особи в сучасному світі. *Норвезько-українська конференція, присвяченої діяльності Ф. Нансена в Україні у 1921–1922 роках* (м. Харків, 2019 р.) : матеріали / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. 2019. URL : <https://ekhnuir.karazin.ua/handle/123456789/15065>

166. Федорук Н.С. Людиноцентризм як ціннісно-світоглядний орієнтир реформування понятійного апарату адміністративного права. *Приватне і публічне право*. 2022. №1. С. 67-72.

167. Філіпенко А.С. Міждисциплінарна методологія: базові принципи. *International relations, part “Economic sciences”*. 2018. № 13. С. 7–13.

168. Харитонов Є. О. Антропологічний підхід до оновлення ЦК України в умовах війни. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2.С. 589-592. URL : <https://hdl.handle.net/11300/20089>

169. Харитонов Є. О. Архаїчне поняття «фізична особа» у офіційній концепції оновлення ЦК України має бути виправлене. *Офіційна концепція оновлення Цивільного кодексу України: проблеми практичної реалізації* : матеріали Всеукр. круглого столу (м. Одеса, 25 лютого 2021р.) / за заг. ред. Є. О. Харитонova, О. І. Харитонової. Одеса : Фенікс, 2021. С. 5-9. URL : <https://hdl.handle.net/11300/15826>
170. Харитонов Є. О. Історія приватного (цивільного) права Європи. Ч. І Витоки. Одеса : Бахва, 1999. 292 с.
171. Харитонов Є. О. Принципи цивільного права України в контексті їхнього співвідношення з DCFR. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса : Юрид. л-ра, 2015. Вип. 75. С. 302-309.
172. Харитонов Є. О. Рецепція римського приватного права: теоретичні та історико-правові аспекти. Одеса, 1997. 284 с.
173. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Рекодифікації цивільного законодавства в контексті інтеграції України у правовий простір ЄС. *Часопис цивілістики*. 2019. Вип. 34. С. 6-10. URL : <https://hdl.handle.net/11300/17749>
174. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. COVID-19 і делікти створення небезпеки. *Часопис цивілістики*. 2020. № 38. С. 5–11. URL : <https://doi.org/10.32837/chc.v0i38.360>.
175. Харитонов Є., Харитонova О. Від осмислення рецепції римського права — до формування загальної теорії взаємодії правових систем. *Право України*. 2014. № 1. С. 274-297.
176. Харитонов Є.О. Вітчизняна концепція права власності перед викликами інформаційного суспільства. *Часопис цивілістики*. 2018. Вип. 29. URL : <http://clj.nuova.od.ua/eng/index.php/29-2018>
177. Харитонов Є.О. Історія приватного права Європи: Східна традиція. Одеса: Юридична література, 2000. 260 с.

178. Харитонов Є.О. Класифікація цивільних правовідносин: спроба новацій у підходах. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. Одеса : Юрид. л-ра, 2008. Т. VII. С. 136-143.
179. Харитонов Є.О. Нариси теорії цивілістики (поняття та концепти) : монографія. О.: Фенікс, 2008. 464 с.
180. Харитонов Є.О. Приватні та публічні елементи в кредитних правовідносинах у цифрову добу. *Юридичний вісник*. 2024. № 3. С. 284-293.
181. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Приватне право як концепт: пошук парадигми : монографія. Одеса : Фенікс, 2014. 804 с.
182. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Цивільні правовідносини: монографія. 2-е вид., перероб. і доп. Одеса : Фенікс, 2011. 456 с.
183. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Порівняльне право Європи: Основи порівняльного правознавства. Європейські традиції. Х. : Одиссей, 2002. 591 с.
184. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Цифрова людина, цифрова особа та цифрова особистість: до проблеми співвідношення. *Часопис цивілістики*. 2023. № 49. С. 5-13. URL: <http://clj.nuoua.od.ua/archive/49/1.pdf>
185. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Давидова І.В. Приватне право у відкритому суспільстві в аномальних умовах. *Часопис цивілістики*. 2023. № 48. С. 5-20.
186. Цивільне право. Частина 1 : метод. практикум для здобувачів вищ. освіти ступеня «бакалавр» за спец. 081 «Право»; 293 «Міжнародне право» / О.М. БерназЛуковецька та ін.; голов. ред. Є.О. Харитонов ; відп. ред.-упоряд. О.М. Калітенко. Одеса : Фенікс, 2023. 80 с. <https://hdl.handle.net/11300/27122>
187. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (станом на 10 жовт. 2022 р.)

188. Череповський К. В. Справедливий і рівноправний режим як багаточасова комбінація принципів права. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 1. С. 415-418.

189. Чеснок Б. О. Захист персональних даних в Інтернеті. *Інформаційне суспільство: проблеми та перспективи* : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 20 травня 2022 р.) / відп. ред. Н. І. Логінова. Одеса, 2022. С. 130-133. URL : <https://hdl.handle.net/11300/18346> та інші.

190. Шемшученко Ю.С. Актуальні проблеми філософії права. *Проблеми філософії права*. 2003. Том I. С. 7-9.

191. Шишка Р. Б. Індивідуалізація фізичних осіб та рівність. *Правове життя сучасної України* : у 2 т. : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : ВД «Гельветика», 2019. Т. 2. С. 565–569. URL : <https://hdl.handle.net/11300/21613>

192. Шкварчук Л. О. Світові тенденції трансформації фінансово-кредитних систем : навч. посіб. Луцьк : Надстир'я, 2023. 214 с.

193. Щербина Б. С., Ткаченко В. В. Штучний інтелект як суб'єкт цивільного права. *Юридичний вісник*. 2021. № 1(58). С. 142-147.

194. Davydova I., Bernaz-Lukavetska O., Fedenko Y. Separate aspects of image rights using in holograms: world experience and problems of ukrainian legal regulation. *Revista Amazonia Investiga*. 2019. Vol. 8 Núm. 23. P. 269-277. URL: <https://amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/869/812>

195. Davydova I., Bernaz-Lukavetska O., Reznichenko S. Certain aspects of personal data protection in the social network: european experience and legislative regulation in Ukraine. *Revista Amazonia Investiga*. 2020. Vol. 9 Núm. 27. P. 383-390. URL : <https://www.amazoniainvestiga.info/index.php/amazonia/article/view/1255>;

196. Davydova I., Zhurylo S., Tomina V., Fuchedzhi V., Tokareva V. Legal aspects of regulation of relations with the participation of artificial intelligence. *Revista de la Universidad del Zulia*, 2022. Vol. 13, Núm.38. P. 487-500. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/rluz/article/view/38726/43136>
197. Davydova I., Andronov, I., Zhurylo S., Zubar, V., & Illiopol, I. Prospects for the use of AI in Jurisprudence: From the Educational process to Legal Practice. The experience of China. *Revista de Tecnología de Información y Comunicación en Educación*. 2023. Vol. 17 Núm. 4 P. 87-95. DOI: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.04.9>
198. Davydova I., Bernaz-Lukavetska O., Tokareva V., Andriienko I., Tserkovna O. Freedom of contract in the digital age and its implementation in modern technologies: theory and practice. *International journal of computer science and network security*. 2021. Vol 21. №12. IJCSNS. P. 544-548.
199. Davydova I., Didenko L., Tomina V. Legal Nature and Inheritance of Virtual Property in Ukraine and the World: Current Status, Problems, Prospects. *Ius Humani. Law Journal*. 2021. Vol. 10. Iss. 2. P. 1-26.
200. Information security and IT law in conditions of integration processes : collective monograph / Edited by O. Kharytonova, E. Kharytonov. Riga: Izdevnieciba Baltija Publishing, 2017.178 p.
201. Kharytonov, E., Kharytonova, O., Bignyak, O. Property rights in the information age. *Espacios*. 2020. 41(10), 7 p. URL: <https://www.revistaespacios.com/a20v41n10/20411007.html>
202. Nekit K., Kolodin D., Fedorov V. Personal data protection and liability for damage in the field of the internet of things. *Juridical Tribune (Tribuna Juridica). Bucharest Academy of Economic Studies, Law Department*. 2020. V. 10 (1). P. 80-93.
203. Office of Community Economic Development. <https://en.wikipedia.org/wiki/OECD>

204. Smart contracts and distributed ledger – a legal perspective. *ISDA Linklaters Whitepaper*. August 2017. 23 p.
205. Tkalych M., Kolomoiets T., Davydova I. Editorial. *Amazonia Investiga*. 2022. Volume 11. Issue 50. P. 6-8.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ

1. Богомоллова В. С. Сучасні способи захисту прав боржника (фізичної особи) в договорах онлайн кредитування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 830-833. URL : http://www.lsej.org.ua/4_2024/204.pdf
2. Богомоллова В.С. До питання про співвідношення категорій персоніфікація, індивідуалізація, верифікація та автентифікація сторін в договорах онлайн кредитування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 554-557. URL : http://lsej.org.ua/8_2024/134.pdf
3. Богомоллова В. Окремі історико-теоретичні аспекти розвитку он-лайн кредитування в Україні. *Юридичний вісник*. 2023. № 4. С. 153-160. URL : http://yurvisnyk.in.ua/v4_2023/20.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Богомоллова В. Представництво в договорах онлайн кредитування. *Шерешевські читання: представництво в умовах надзвичайних ситуацій* : матер. Кругл. столу (м. Одеса, 15 груд. 2023 р.) / за заг. ред.: Є. Харитонova, І. Давидової ; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса, 2023. С. 74-78. URL : <https://hdl.handle.net/11300/27761>
2. Богомоллова В. С. Актуальні напрями вдосконалення процедури видачі мікрокредитів в умовах воєнного стану. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 550-552. URL : <https://hdl.handle.net/11300/26864>

3. Богомолова Валерія. Військовий стан в Україні та кредити / Валерія Богомолова. *Приватне право в умовах війни : матеріали Всеукр. наук. конф.* (Одеса, 15 листопада 2022 р.) / за заг. ред.: д. ю. н., проф. Є. Харитонova, д.ю.н., проф. І. Давидової; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2022. С. 128-131. URL : <https://hdl.handle.net/11300/25136>

4. Богомолова В. Кредитні правовідносини в сфері спорту. *Цивілістичні проблеми спортивного права* : матер. кругл. столу. Одеса, 28.10.2023 р. Одеса : Фенікс, 2023. С 46-50. <https://hdl.handle.net/11300/27371>

5. Богомолова В. Он-лайн кредитування, як спосіб поновлення речових прав в умовах воєнного стану. *Римське право і сучасність: реалізація і захист речових прав в умовах воєнного стану*: матер. Всеукр. наук. конф. (Одеса, 25 трав. 2024 р.) / за заг. ред.: Є. Харитонova, І. Давидової, В. Зубара ; НУ «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2024. С.118-122. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/76d7011b-16aa-4430-be54-a386b7046cf5/content>

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертацію підготовлено та обговорено на кафедрі цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичних конференціях й круглих столах, зокрема на: Круглому столі «Шерешевські читання: представництво в умовах надзвичайних ситуацій» (м. Одеса, 15 груд. 2023 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів ХХІ століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Приватне право в умовах війни : матеріали» (Одеса, 15 листопада 2022 р.); Круглому столі «Цивілістичні проблеми спортивного права» (м. Одеса, 28 жовтня 2023 р.);

Всеукраїнській науковій конференції «Римське право і сучасність: реалізація і захист речових прав в умовах воєнного стану» (Одеса, 25 трав. 2024 р.).

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Голова Господарського суду

Одеської області Петров В.С.

АКТ

про впровадження наукових розробок дисертаційного дослідження
 Богомолової Валерії на тему: «Захист прав боржника (фізичної особи) в
 кредитних правовідносинах у цифрову добу» в практичну діяльність
 Господарського суду Одеської області

Комісія у складі: судді Демешина О.А., судді Гута С.Ф., судді Найфлеша В.Д., склала цей акт з приводу того, що результати дисертаційного дослідження Богомолової Валерії на тему: «Захист прав боржника (фізичної особи) в кредитних правовідносинах у цифрову добу» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» використовуються в практичній діяльності суду.

Комісія вважає, що викладені у публікаціях пропозиції та висновки заслуговують практичного використання у діяльності Господарського суду Одеської області. Рекомендовано до використання наступні публікації:

Богомолова В. С. Сучасні способи захисту прав боржника (фізичної особи) в договорах онлайн кредитування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 830-833. http://lsej.org.ua/4_2024/4_2024.pdf

Богомолова В. Окремі історико-теоретичні аспекти розвитку он-лайн кредитування в Україні. *Юридичний вісник*. 2023. № 4, С. 153-160. http://yurvisnyk.in.ua/v4_2023/20.pdf

Богомолова В. С. Представництво в договорах онлайн кредитування. *Шерешевські читання: представництво в умовах надзвичайних ситуацій* : матер. Кругл. столу (м. Одеса, 15 груд. 2023 р.) / за заг. ред.: Є. Харитонova, І. Давидової ; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса, 2023. С. 74-78. <https://hdl.handle.net/11300/27761>

Богомолова В. С. Актуальні напрями вдосконалення процедури видачі мікрокредитів в умовах воєнного стану. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-

практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 550-552.
<https://hdl.handle.net/11300/26864>

Богомолова Валерія. Військовий стан в Україні та кредити / Валерія Богомолова. *Приватне право в умовах війни : матеріали Всеукр. наук. конф.* (Одеса, 15 листопада 2022 р.) / за заг. ред.: д. ю. н., проф. Є. Харитонova, д. ю. н., проф. І. Давидової; НУ «ОЮА». - Одеса : Фенікс, 2022. – С. 128-131.
<https://hdl.handle.net/11300/25136>

Богомолова В. Представництво в договорах онлайн кредитування. *Шерешевські читання: представництво в умовах надзвичайних ситуацій : матер. Кругл. столу* (м. Одеса, 15 груд. 2023 р.) / за заг. ред.: Є. Харитонova, І. Давидової ; НУ «Одес. юрид. академія». Одеса, 2023. С. 74-78.
<https://hdl.handle.net/11300/27761>

Богомолова В. Он-лайн кредитування, як спосіб поновлення речових прав в умовах воєнного стану. *Римське право і сучасність: реалізація і захист речових прав в умовах воєнного стану*: матер. Всеукр. наук. конф. Одеса. 2024. С.118-122.

Суддя Господарського суду Одеської області

Демешин О.А.

Суддя Господарського суду Одеської області

Гут С.Ф.

Суддя Господарського суду Одеської області

Найфлеш В.Д.